

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DEKİ İLAHİYAT FAKÜLTELERİ VE
SOSYAL BİLİMLER MENŞELİ FAKÜLTELERDE
YAPILAN MİTOLOJİ KONULU LİSANSÜSTÜ TEZLER
ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR ARAŞTIRMA

MERVE DALKIRAN

EYLÜL-2022

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE'DEKİ İLAHİYAT FAKÜLTELERİ VE
SOSYAL BİLİMLER MENŞELİ FAKÜLTELERDE
YAPILAN MİTOLOJİ KONULU LİSANSÜSTÜ TEZLER
ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR ARAŞTIRMA**

MERVE DALKIRAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Erhan AKTAŞ

Eylül-2022

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Merve DALKIRAN
Eylül 2022

ÖZ

TÜRKİYE’DEKİ İLAHİYAT FAKÜLTELERİ VE SOSYAL BİLİMLER MENŞELİ FAKÜLTELERDE YAPILAN MİTOLOJİ KONULU LİSANSÜSTÜ TEZLER ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR ARAŞTIRMA

Dalkıran, Merve

Yüksek Lisans, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Erhan Aktaş

Eylül, 2022

Mitoloji, insanoğlunun nereden geldiğini, evrenin nasıl yaratıldığını ve bu etrafında gördüğü yaratılmış tüm varlıklara bir anlam yüklemek ve köken arayışına girmesiyle yarattığı öyküleri inceler. Mitolojik düşünce, Türkler atlı-göçebe kültürden tarım kültürüne geçtiklerinde ve din değiştirdiklerinde de kendisini göstermeye devam etmiştir. Doğumda, loğusanın kendini kötü ruhlardan korumasında, düğünde, yeni evlenen çiftin bereketli bir evlilik yapması için yapılan bazı uygulamalarda, bir kişinin cenaze töreninde, daha sonrasındaki belirli günlerde yapılan uygulamalarda ve nazar, büyü ve uğursuzluğu yok etmeye yönelik uygulamalarda mitolojik döneme ait inanç ve uygulamaların etkisi açıkça görülmektedir. Mitolojik inançlar sosyoloji, tarih, din, felsefe, edebiyat, mimari gibi bilimsel alanların inceleme sahasına girmiştir. Bu çalışmada ise, İlahiyat Fakültelerinin Dinler Tarihi Anabilim Dalı adı altında mitoloji üzerine yapılmış tezler ve Fen ve Edebiyat Fakültelerindeki Tarih, Edebiyat, Sosyoloji, Felsefe, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalları bünyesinde hazırlanmış mitoloji tezleri tespit edilmiş ve bu tezlerin içerikleri hakkında bilgi verilerek karşılaştırmalı bir şekilde incelemelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mitoloji, İlahiyat, Fen Edebiyat, Karşılaştırma, Tez.

ABSTRACT

A COMPARATIVE RESEARCH ON GRADUATE THESIS ON MYTHOLOGY IN FACULTIES OF THEOLOGY AND SOCIAL SCIENCES IN TURKEY

Dalkıran, Merve

Thesis Manager: Doç. Dr. Erhan Aktaş

Master Degree, Contemporary Turkish Dialects and Literatures

September, 2022

Mythology, examines where human beings came from, how the universe was created and the stories created by giving a meaning to all created beings that they see around them and searching for origins. Mythological thought continued to show itself when the Turks switched from horsemadic culture to agricultural culture and changed their religion. The effects of beliefs and practices belonging to the mythological period in birth, postpartum protection from evil spirits, in weddings, in some practices for the newly married couple to have a fruitful marriage, in a person's funeral ceremony, in practices performed on certain days afterward and in practices aimed at eliminating the evil eye, magic and bad luck. Is clearly visible Mythological beliefs have entered the field of study of scientific fields such as sociology, history, religion, philosophy, literature and architecture. In this study, the theses on mythology under the name of the History of Religions Department of the Faculties of Theology and mythology theses prepared within the Department of History, Literature, Sociology, Philosophy, Archeology and Art History in the Faculties of Science and Letters were determined and a comparative analysis was given by giving information about the contents of these theses. Investigations have been made.

Keywords: *Mythology, Theology, science and literature, comparison, thesis*

ÖN SÖZ

Mitoloji, insanlık var olduğundan beri günümüze kadar gelmiş, nesilden nesile aktarılmış ve canlılığını korumaya devam eden bir bilim dalıdır. İnsanoğlunun nereden geldiğini, neyden yaratıldığını anlamaya çalışmasıyla bunlara bulduğu cevapların tümünü içermektedir. Bulunan tüm cevaplar ilk olarak sözlü kültüre aktarılmış, daha sonrasında yazılı kültüre adına mit dediğimiz yaratılış öyküleriyle insanoğlunun hayatındaki kalıcılığını sağlamıştır. İnsanoğlu sadece kendini değil çevresinde gördüğü her şeyin neyden yaratıldığını da merak etmiş ve bunların tanrıları olduğunu düşünerek onlardan kendilerini korumak için belirli başlı kurbanlar verip can ve mal güvenliğini sağlamıştır. Mitolojik zamanda yapılan bu gelenekler sonrasında insanoğlunun hayatında onun ihtiyaç duyduğu dini inancı beslemiş ve kültürüne de aktarılmıştır. Günümüz eserlerinde hala kaynaklık eden mitolojinin etkisini yer verilen motiflerle, yaşattığımız ve kültürümüze aktarılan geleneklerle görmekteyiz.

Bu tezde ilk olarak birinci bölümde mitolojinin genel bir tanımı, ardından sınıflandırılması verilmektedir. Verilen bu tanım ve sınıflandırmayla aslında neyden bahsedildiğine dair bir giriş niteliği sağlamaktadır. İkinci bölümde ise tezin başlığından anlaşılacağı üzere mitolojinin birçok disiplinle olan münasebetinden ve tezlerin hazırlanmış olduğu anabilim dallarında mitolojiye olan bakış açısı incelenmektedir. Sosyoloji, Din, Felsefe, Tarih, Sanat Tarihi, Arkeoloji ve Edebiyat mitolojiyle ilişkisi incelenen bilim dallarıdır. Son bölümde ise konunun asıl bölümü olan İlahiyat Fakültelerinde hazırlanmış Mitoloji tezleri ve (Fen)- Edebiyat Fakültelerinde hazırlanmış Mitoloji tezlerinin hangileri olduğundan bahsedilmiştir ve daha sonrasında bezerlikleri ve farklılıkları mukayese edilerek sonlandırılmıştır.

Yürüttüğüm tez çalışmasının başından sonuna kadar görüş ve önerileriyle çalışmaya yön veren tez danışmanım sayın Doç. Dr. Erhan Aktaş'a ve Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümü hocalarına; gerek maddi gerek manevi desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen arkadaşlarıma ve bu hayattaki en kıymetli varlığım olan aileme teşekkürlerimi sunarım.

Merve DALKIRAN

Eylül 2022

İÇİNDEKİLER

BEYAN	iii
ÖZ.....	v
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

1. Mitoloji ve Mit Nedir?	3
2. Mitlerin Sınıflandırılması	6
2.1. Menşe Mitosları.....	7
2.2. Antropogoni Mitosları	8
2.3. Orijin Mitosları	8
2.4. Kült Mitosları	8
2.5. Ritüel Mitosları.....	9
2.6. Eskatalogya Mitosları	10
2. 7. İlk İnsanın Yaratılması Mitleri	10
2. 8. Türeyiş Mitleri.....	10
2. 9. Takvim Mitleri.....	11
2. 10. Tanrılar Hakkında (Teogoni) Mitler.....	11
2. 11. Köken (Etiolojik) Mitleri.....	11
2. 12. Kahramanlık Mitleri	11
2.13. Kült Mitosları	12
2.14. Prestij Mitosları	12

2. BÖLÜM

MİTOLOJİ’NİN SOSYOLOJİ, ARKEOLOJİ, SANAT TARİHİ, EDEBİYAT, FELSEFE, TARİH VE DİN İLE OLAN MÜNASEBETİ.....	13
2.1. Sosyoloji ve Mitoloji İlişkisi.....	13

2.2. Arkeoloji ve Mitoloji İlişkisi.....	14
2.3. Sanat Tarihi ve Mitoloji İlişkisi	15
2.4. Felsefe ve Mitoloji İlişkisi	16
2.5. Edebiyat ve Mitoloji İlişkisi.....	17
2.6. Tarih ve Mitoloji İlişkisi	18
2.7. Din ve Mitoloji İlişkisi	19

3. BÖLÜM

(FEN)- EDEBİYAT FAKÜLTESİ İLE İLAHİYAT FAKÜLTESİNDE YAPILMIŞ MİTOLOJİ KONULU TEZLERİN KARŞILAŞTIRILMASI. 23

3.1. İlahiyat Fakültesinde Hazırlanmış Mitoloji Tezleri	23
3.1.1. İlahiyat Fakültelerinde Hazırlanmış Yüksek Lisans Tezleri	23
3.1.2. İlahiyat Fakültelerinde Hazırlanmış Doktora Tezleri	39
3.2. (Fen) Edebiyat Fakültesinde Hazırlanmış Mitoloji Tezleri	49
3.2.1. Arkeoloji Anabilim Dalında Hazırlanmış Arkeoloji Tezleri	49
3.2.1.1. Arkeoloji Anabilim Dalında Hazırlanmış Yüksek Lisans Tezleri	49
3.2.2. Sanat Tarihi Anabilim Dalında Hazırlanmış Mitoloji Tezleri	64
3.2.2.1 Sanat Tarihi Anabilim Dalında Hazırlanmış Yüksek Lisans Tezleri	64
3.2.2.2. Sanat Tarihi Anabilim Dalında Hazırlanmış Doktora Tezleri	68
3.2.3. Felsefe Anabilim Dalında Hazırlanmış Mitoloji Tezleri	70
3.2.3.1. Felsefe Anabilim Dalında Hazırlanmış Yüksek Lisans Tezleri	70
3.2.3.2. Felsefe Anabilim Dalında Hazırlanmış Doktora Tezleri	76
3.2.4 Sosyoloji Anabilim Dalında Hazırlanmış Mitoloji Tezleri ...	77
3.2.4.1. Sosyoloji Anabilim Dalında Hazırlanmış Yüksek Lisans Tezleri	77
3.2.5. Tarih Anabilim Dalında Hazırlanmış Mitoloji Tezleri	82
3.2.5.1. Tarih Anabilim Dalında Hazırlanmış Yüksek Lisans Tezleri	82
3.2.5.2. Tarih Anabilim Dalında Hazırlanmış Doktora Tezleri..	87

3.2.6. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Hazırlanmış Mitoloji Tezleri	89
3.2.6.1. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Hazırlanmış Doktora Tezleri	89
3.2.6.2. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Hazırlanmış Yüksek Lisans Tezleri.....	93
3.3. İncelenen Tezlerinin Mukayesesi.....	108
3.3.1. İncelenen Tezlerin Arasındaki Benzerlikler	108
3.3.2. İncelenen Tezler Arasındaki Farklılıklar.....	112
SONUÇ.....	117
KAYNAKÇA	123
DİZİN	137

KISALTMALAR

Hz.	: Hazreti
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: Ve benzeri
s.	: Sayfa sayısı
M.Ö.	: Milattan önce
Yun.	: Yunanca
b.	: Bin
Prof. Dr.	: Profesör Doktor

GİRİŞ

Mitoloji; insanın kendisini, tabiatı, tabiat olaylarını, dünyayı, hatta kozmogonik unsur ve olayları anlamak ve yorumlamak amacıyla yarattığı mit dediğimiz anlatıları inceleyen bilim dalıdır. Mitler ise bir milletin yaratılışının hikâye haline getirilmiş ilk ve en önemli kaynaklarıdır. Mitler, semavi dinlerin çoğunun en önemli kaynağı olarak bilinmektedir. İnsanoğlu her zaman nerden geldiğini ve nereye gideceğini merak ederek yaşamıştır, bulduğu cevaplar ise onu hep mitlere getirmiştir. Mitler, kaostan başlayıp kozmosa yani düzensizliğin temel olduğu bir düzene devam edip tamamlanmıştır.

Bu tezde mitolojinin mitin temel olduğu tezlerin birbiri arasındaki farkları ele alacağız. İlahiyat fakültesi bazında yazılmış Sosyal Bilimler Enstitüsü tezleri ve fen edebiyat fakültesi bazında yazılmış Sosyal Bilimler Enstitüsü tezleri hem içerik hem şekil yönünden mukayese edilmiştir. Bu mukayese sonucunda gerek üslup gerek görsel içerik gerekse mitolojinin hangi yönünü ele aldığını göreceğiz. Tezler lisansüstü tezleri tespit edilerek incelenmiştir.

Çalışmamın 1. Bölümünde tezlerin genel kaynağı olan mitoloji ve mitten bahsedip mitin sınıflandırmasına yer vermiş bulunmaktayım. Mitler bir milletin yaratılış öyküsünü konu alan metinlerdir. Bu metinlerin ne zaman oluştuğu bilinmemektedir. İçeriğine bakılacak olunduğunda ise mitlerde bulunan yer ise yaşadığımız dünyadan çok farklı bir yer olduğu görülmektedir. Mitler inanma çerçevesinde incelendiğinde ise gerçek olarak kabul edilmektedir. Mitoloji ise mitleri inceleyen bir sistematigi bulunan bir alandır. İnsan kaynaklı olan bu mitler her Sosyal Bilimler açısından incelendiğinde birçok disipline kaynaklık etmiştir.

2. Bölümde mitolojinin disiplinlerle ilgili olan ilişkisine yer verildi. Bu disiplinler Tarih, Sosyoloji, Felsefe, Sanat Tarihi, Arkeoloji, Edebiyat ve İlahiyattır. Tarih ve Mitoloji ilişkisinden bakıldığında mitoloji ve tarih birbirlerine gerçeklik konusunda münasebet kurmuştur. Tarih Mitoloji'yi gerçeklik konusunda eleştirmiştir. Sosyoloji ve Mitoloji ilişkisinde Sosyoloji kendi disiplinine ait konuları mitolojiden yardım alarak incelemeye devam etmiştir. Felsefe ve Mitoloji ilişkisinde ise bariz bir konu olarak Logos ve Mitos tartışması görülmektedir. Platon'un Logos ve Mitos ayrımına yaptığı yorum Felsefe'nin Mitoloji'ye olan bakış açısının tamamını kapsamaktadır. Sanat Tarihi ise araştırma konusunda mitolojinin kaynaklığına ihtiyacı bulunmaktadır. Arkeoloji ve Mitoloji ilişkisinde ise Arkeoloji'nin yaptığı çalışmalarda bulduğu eserlerin üzerindeki figürleri okumak da ve bulunan eşya ve bulunduğu yerle olan bağlantısını çözmek adına mitoloji kaynaklık etmektedir. Edebiyat ise iki konu da mitoloji ile

münasebeti olmuştur. Birinci konu mitlerin ve destanların yazınsal ürünler olup edebiyatın inceleme alanını oluşturmaktadır. İkinci konu ise mitolojinin edebiyat alanında verilen eserlere kaynaklık etmesidir. Verilen eserlerde imgeli anlatımda kullanılan konular Mitolojinin kaynaklık etmesi sonucunda oluşmaktadır. İlahiyat Mitoloji arasındaki ilişkide ise konu inanç kaynaklı olmuştur. Mitoloji daha önceki zamanlarda dinin yerini almış ve insanların inanç duygusunu beslemiştir. Din ise; Mitolojiyi din olarak görmez onun inanç sistemi olmadığını söyler. Başka bir ortak nokta ise mitlerin konusu olan yaratılış öyküleri kutsal kitaplarda benzer şekilde görülmektedir. Tüm evrenin yaratılışı 6 gün unsuru hem mitlerin konusu hem de kutsal kitapların içerisinde yer almaktadır.

3. Bölümde ise asıl konu olan İlahiyat fakültesinde yazılmış mitoloji tezleri ve Fen Edebiyat fakültesinde yazılmış mitoloji tezlerinin literatür taraması sonucu bulunan farkların ve benzerliklerin ele alındığı bölüm oluşturmaktadır. İlk olarak İlahiyat Fakültesi ve Sosyal Bilimler Menşeli Fakültelerin tezlerini düzeylerine göre yani doktora ve yüksek lisans olarak ayırıp inceleme yer vermiş bulunmaktayım. Daha sonrasında ise iki ayrı fakültenin tezlerini benzerlikler ve farklılıklar başlıkları altında karşılaştırmalı bir incelemesine yer vermiş bulunmaktayım.

1. BÖLÜM

1. Mitoloji ve Mit Nedir?

Mitoloji, mit ve mitos gibi kavramlar birçok kişi tarafından uzun süren zamanlar boyunca araştırılmış ve bu kavramlara birçok tanımlamalar yapılmıştır. Tanımlamaya çalışmış bir araştırmacı olarak Mircea Eliade'ye göre tanımlar ne kadar kapsamlı olursa olsun mit tanımı hiçbir zaman tam anlamıyla karşılığını bulamamıştır. Ona göre mit ve mitoloji her milletin yaratılış hikâyesi ve ritüelleri ve miti adlandırma kendi içinde değişir ve farklılık gösterir.

Mit, bir milletin bilgisi, varlığı, düşüncesi yani milleti millet yapan bütün yönlerinin ilk kaynağıdır. Mit, yaratılışın sembolik bir dille tahkiye edilmiş halidir. Milletlerin kutsal yaratılış hikâyesidir. Mitlerdeki varlıklar, tanrılar ve yarı tanrılar olmak üzere doğaüstü varlıklardan oluşmaktadır. Doğada gördüğümüz buna insanlarda dâhil olmakla birlikte her şeyin nasıl ve neyden yaratıldığını anlatan hikâyelerdir. Bu mitler günümüzde değil belirli bir tarihi olmamakla birlikte daha önceki zamanlarda mitsel zamanlarda oluşmuştur.

Folklorun ya da diğer bir ifadeyle halk anlatılarının formları olarak mit, masal ve efsaneyi değerlendiren W. Bascom, bu bağlamda yaptığı mit mukayesesinde mitlerin uzak geçmişte olduğuna inanılan ve tamamıyla hakikat olduğu kabul edilen, halk tarafından anlatılan nesirsel anlatımlar olduğunu söyler. (Batuk, Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar, 2009, s. 37)

Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise: Mitleri, doğuşlarını, anlamlarını yorumlayan, inceleyen bilim(1), Bir ulusa, bir dine özellikle Yunan, Latin uygarlığına ait mitlerin, efsanelerin bütünü(2). (TDK Sözlük, 2022)

Azra Erhat'a göre Mythos, söylenen veya duyulan sözdür, masal, öykü, efsane anlamına gelir. (Erhat, 1996, s. 4)

Platon ise mitos: gerçeklerle ilişkisiz, uydurma, boş ve gülünç bir masal diye tanımlar. (Erhat, 1996, s. 4)

Türk diline “esatir, üsture” şeklinde tercüme edilen mit; Ferit Devellioğlu'nun hazırladığı Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat'ın “esatir” maddesinde “Uydurma hikâyeler, yalanlar, masal nevinden şeyler” olarak tanımlanırken, üstüre için “Efsane, yalan, batıl söz” tanımı kullanılmıştır. (Devellioğlu, 2013, s. 263)

İslam Ansiklopedisinde de mit “yazı yazmak” mânasındaki satr kökünden türeyen ustûre kelimesinin çoğulu

olan esâtîr “gerçeğe uymayan düzensiz, asılsız ve boş sözler” demektir. Esâtîr, ayrıca bir fikrin müessir bir şekilde ifade edilmesi veya yorumlanmasında şairlerin ve filozofların başvurduğu edebî bir türü de ifade ettiği belirtilmektedir. (Ansiklopedisi, 1995, s. 360)

Afşar Timuçin, Felsefe Sözlüğünde mitleri “eski çağda tanrılar, yaratılanlar ve kahramanlarla ilgili anlatılar” olarak tanımlarken, mitolojinin “bir halkın ya da topluluğun ortaya koyduğu mitos ve efsaneler” olduğunu belirtmiştir. (Timuçin, 2004, s. 360)

Celal Beydilli’nin hazırlamış olduğu Türk Mitolojisi Ansiklopedik Lûgat adlı sözlük çalışmasında mit, “Gerçekliğin eski kültürlerde sembolik-motifli şeklinde bilinen tek açıklaması” olarak tanımlanırken; mitolojinin, “milli geleneksel kültürün kaynağı ve tarihsel olarak en eski şekli” olduğunu belirtmiştir. (Beydilli, 2004, s. 373)

Mit (mythos) teriminin efsanenin bilim dilindeki karşılığı olduğunu belirten Sedat Veyis Örnek, mitolojiyi “efsanelerin tümünü içine alan, onları sistemli bir biçimde inceleyen disiplin olarak tanımlamıştır. (Örnek, 1995, s. 190)

“Mythos” bir çeşit masal, hikâye ya da birçok hikâyeler zinciri demektir. Bunlar cinlerden, perilerden, devlerden, acayip yaratıklardan, tanrılardan, kahramanlardan bahsederler. (Granger, 1983, s. 35)

Mit’in ilkeler için bir inanç olduğunu söyleyenler de vardır. İlkel insanın doğa olayları karşısındaki biçimlerinin ve yorumlarının ürünleridir mitoloji. (Bayladı, 1995, s. 11)

Behçet Necatigil bu konuda şöyle diyor: “...ilkel insan topluluklarının, evreni, dünyayı ve tabiat olaylarını kişileştirerek yorumlamak, henüz sırrını çözemedikleri hayatın ve evrenin çeşitli görüntülerini bir anlam kolaylığına bağlamak ihtiyacından doğmuş öyküler...” (Necatigil, 1978, s. 7)

Malinowski’ye göre Mit, insan uygarlığının temel bir ögesidir, boş bir olaylar dizisi değildir, tersine sürekli başvurulacak olan yaşanan bir gerçekliktir; soyut bir kuram ya da imgeler gösterisi değil; ama ilkel dinin ve pratik bilginin gerçek bir düzenlemesidir. (Eliade, 2021)

Edith Hamilton "mitologya", adlı kitabında İnsan yapısı tanrıların, yarı tanrıların kişilikleri serüvenleri, bir takım efsaneler içinde kuşaktan kuşağa ta çağımıza kadar gelmiştir. İşte bu bilgilerin tümüne bugün Mitologya (mitoloji) diyoruz" der. (Hamilton, 1990)

Mit, inanma yönünden gerçek olarak kabul edilir. Mitin, zaman kavramı günümüz ve geçmişi kapsamaz, mit için böyle bir şey söz konusu olamaz. Mitlerdeki hadiselerin cereyan ettiği yer başka bir dünyadır veya evvelki bir dünyadır. Mitler, kutsiyet ifade ederler. Onlar umumiyetle tanrı ve yarı

tanrıları kahraman olarak kabul ettikleri için de bu, onlar için normaldir. (Sakaoğlu, 1980, s. 21)

Necati Gültepe'ye göre: "Mitoloji" sözü, belirli bir kavime ait efsaneleri inceleyen, bir ilim dalı anlamına gelir. Eski Yunanlılar masala, "mit" derlerdi. Mitoloji deyimi de bu sözden çıkmıştır. Fakat mitoloji, bir kavme ait tek bir efsane veya masal değil; bütün efsane ve inanışları ele alarak neticelere varmak isteyen bir ilimdir. (Gültepe, 2012, s. 17)

Fuzuli Bayat'a göre, Sentagmada mit, dünya ve çevre hakkındaki tasavvurların dil veya gösteri aracılığıyla yapısal elemanlarda -kaya üzerine yapılmış resimlerde, takvimlerde, kozmogonik ve türeyiş hikâyelerinde- gerçekleşmesidir, yani mit olayları tasvir eden metindir. (Bayat, 2005, s. 3)

Mit, bir insanın kendisinin ve doğada gördüğü nesnelerin nasıl var olduğunu ve sonrasında nasıl dönüştüğünü anlamaya çalıştığı mantıksal bir sistemdir. Bunu anlayan insan daha sonrasında yaratılan şeylerin aslında bir yaratıcının varlığına işaret ettiğine inanmıştır. Bu nedenle insan kendini ve etrafındakileri anlamlandırmaya başladığı kendine yer edindiği bir inanıştır. Bu yönüyle bakıldığında mitoloji insanı eğiten bir eğitim sistemidir. Etrafındaki yaratılmış olanlara bakarak neden yaratıldığını anlayıp olayları çözmeye öğrenmektedir.

Mitler, dünyanın düzeni, gerçeğin niteliği, insanın kökeni ya da kaderi konusunda bilgi sunmamakla birlikte; geldikleri toplumların işleyişlerinin iç nedenleri; inançları, töreleri; ilk bakışta anlaşılmasın görünen kurumların varlık nedenleri; insan düşüncesinin kimi etkinlik biçimlerini belirlememizi sağlarlar. Günümüz ilkel topluluklarında, bu etkinlik biçimleri yüzyıllardır o denli değişmez kalmıştır ki, düşüncenin temel biçimleri sayabilir; farklı toplumlarda ve düşünsel yaşamın diğer alanlarında yeniden bulmaya çalışılabilir. (Koyuncu A. , 2011, s. 258)

İnsan dediğimiz varlık her dönemde ne koşulda olursa olsun kendine inanmak için bir şeyler aramış ve bulmuştur. Mitleri inanma konusunda ele alırsak gerçek olarak kabul edilirler. Yaratılış mitleri ve ölüm mitlerini ele alacak olursak; yaratılış mitlerinin gerçekliğini görmek için dünyaya ölüm mitlerinin gerçekliğini görmek için ise sona eren insan yaşamı bize mitlerin gerçek olduğunu göstermektedir. Fakat Yunan mitolojisi logos ve mit arasında belirli bir fark çizerek aslında mitlerin bir uydurma hikâye olduğunu kabul etmişlerdir. Fakat yaratılışın ilk kaynağı olduğunu düşünürsek mitlerin gerçek olduğu kanısına varmaktayız.

Mitler, yaratılışın ilk kaynakları ve bu kaynakları kendine ilke edinip inanan insanların olduğunu bilmekteyiz ve bu bağlamda mitler ilkel insanların yaşam tarzlarını da bize göstermektedir. İlkel insanlar, doğada kendi yaşamlarını sürdürmek için doğadaki koruyucu varlıklarla aralarında bir bağ kurup onlara kurbanlar sunup ritüeller yaparak hayatta kalmışlardır.

Mitler, ilk sözlü anlatım daha sonra ise yazılı anlatımla aktarılmaya devam etmiştir. Mitleri tahkiye edildiği halinde düşündüğümüzde ise dil, şiir, edebiyat gibi birçok türü de etkilemiş olmaktadır. Mit; masal, mani, destan, efsane, rivayet şekillerine de kaynak oluşturmuş olmaktadır. Mitlerin dil aracılığıyla yayılması onun gelecek nesillere aktarıldığını göstermektedir. Bu durum ise mitolojinin canlı bir yapısının olduğunu ifade etmektedir.

Mitoloji ise; insanın kendisini, tabiatı, tabiat olaylarını, dünyayı, hatta kozmogonik unsur ve olayları anlamak ve yorumlamak amacıyla yarattığı mit dediğimiz anlatıları inceleyen bilim dalıdır. Mitoloji; mitler, ritüeller, geçiş törenleri, kötü ruhlardan arınma ve dinin açıklayamadığı ama insanların inanmaktan vazgeçmediği birçok inancı kendi bünyesinde barındıran bir inanç sistemidir.

Mircea Eliade en genel anlamda olmak üzere, mitlerin özelliklerini aşağıdaki maddeler altında toplamıştır:

1. Mitos doğaüstü varlıkların işlerinin öyküsüdür,
2. Bu öykü gerçeklerle ilgili olduğu için gerçek ve kutsal, doğaüstü varlıklar tarafından yaratılmış kabul edildiği için de kutsaldır,
3. Mitoslar, her zaman bir yaratılışla ilgilidir, bir şeyin nasıl hayata geçtiğini, bir davranış, bir kurum, bir nesnenin nasıl yaratılmış olduğunu anlatır; bu sebeple mitoslar, insan için her anlamlı eylemin örnek modelini sunmaktadırlar,
4. İnsan mitosunu bilmekle nesnelerin kökenini de bilebilir, böylece de nesnelere egemen olmayı ve onları istediği gibi yönlendirip kullanmayı başarabilir,
5. Şu veya bu şekilde, insan, mitosunu kutsal, heyecan verici gücünün etkisine girmek anlamında yaşar. Yani mitoslar insanlar üzerinde canlı etkiye sahiptirler. (Eliade, 2021, s. 32,33)

2. Mitlerin Sınıflandırılması

Mitin, çok sayıda ve birbirini bütünler nitelikteki bakış açılarına göre ele alınıp yorumlanabilen son derece karmaşık bir kültür gerçekliği olması (Eliade, 2021, s. 16,17) bilim adamları tarafından mitlerin tasnifi noktasında farklı sınıflandırmaların yapılmasına sebep olmuştur. (Kayabaşı, 2016, s. 168)

Mitler içlerinde bulunan konulara göre bir sınıflandırılmaya gidildiğinde anlaşılır ve düzenli bir hale gelmiştir. Yapılan tasniflerde içeriklerine bakıldığında; dünyanın yaratılması, kıyamet, din, takvim, türeme ve canlıların yaratılmasının anlatıldığı mitler olduğunu görürüz. Bu yukarıda yazılan konular belirli başlı konular olmakla birlikte tasniflerin gelişmesiyle

daha farklı başlıklarında olduğu görülmektedir. Bahsedilen başlıklar genel konuları kapsamaktadır.

Ritüel mitleri, köken mitleri, totem mitleri, teogoni ve antropogoni mitleri, kozmogoni mitleri, eskatoloji mitleri kutsalla iç içedirler ve bu kutsallığı sembollerle, doğaüstü olay ve olgularla anlatmaya ve anlamlandırmaya çalışmaktadırlar. Kutsalla iç içe olan ritüel, köken, teogoni, kozmogoni mitleri; evrenin, dünyanın, insanın yaratılışını, Tanrı ve tanrıları yaşamın başlangıcını ve bir şeyin kökenini anlatan olayları ifade etmektedirler. Genel olarak var oluşu anlatan bu mitler bu yönleriyle, eskatoloji mitleriyle zıt kutupları oluşturmaktadırlar. (Çınaroğlu, 2008, s. 25-26)

Fransız antropolog, etnolog ve yapısalcı antropolojinin önemli bir ismi olan Claude Levi-Strauss (1908-2009), mitlerin, bir çelişkiyi çözümlemek için mantıksal bir araç sağlamak amacıyla önemli bir işlev yüklendiğini vurgular. Levi-Strauss, bir topluluktaki ortak olayların doğasındaki bilinçsiz birliği, ana tema olarak kabul eder. (Birge, 2015, s. 20)

Mitlerin genel olarak yaradılışla bağlantılı olduğu söylenebilir. Ancak kozmogoni-yaradılış mitosları, köken mitosları ve yeniden doğuş mitosları olarak genel başlıklar altında incelenebilir. (Kramer, 2001, s. 2)

2.1. Menşe Mitosları

Menşe mitosları, bir yandan alemin, tanrıların ve insanların menşesini ve varoluşunu (kozmogoni, antropogoni ve teogoniyi) konu edinirken diğer taraftan bir kişi, grup, toplum, gelenek, isim ya da nesnenin menşesine ilişkin açıklama getirmeyi hedefler. Köken mitosuna göre mabet ve mekânlar da modellerini göksel âlemden almaktadırlar. Semavi bir Kudüs, kentlerin insanlar tarafından kurulmadan önce Tanrı tarafından yaratılmıştır. Göklerdeki Yeruşalim tüm İsrail peygamberlerinin esin kaynağı olmuştur. (Özkan, Bahar 2002, s. 15)

Kozmogoni yaratıcı gücün her şeyiyle özümşenmesidir. Kozmogoni mitlerinin çeşitli formları; yoktan yaratma, kaostan varoluş, kozmik bir yumurtadan çıkış, kozmik bir anne babadan doğma, sudan yaradılış mitosları olarak evrenin oluşumunda rol alan mitsel dünya imgelerinin çıkış noktası olarak belirlenirle (Şahan, 2011, s. 20)

Köken mitosları ile yaradılış mitosları birbirine benzer. Bunlar; evrenin, tanrıların, insanların yaradılış gizlerinin kaldırılması yolunda bir çeşit ifade biçimi olarak değerlendirilebilirler. Tüm döngülerde mitoloji kendi kahramanlarını yaratır. Bu kahramanları da doğaüstü varlıklar olarak kabul ederler, tanrı ve tanrılarla bir tutarlar. Buna insanın kendini kutsallaşma çabasıdır diyebiliriz. (Şahan, 2011, s. 29)

Dünyanın yaratılması ve evrenin oluşumu hakkında olan mitler bu kategoriye girer. Evrenin oluşması çeşitli varyantlarda: kaostan, yumurtadan, sudan, Tanrı'nın vücudundan vs. anlatılsa da maksat bu oluşuma kaynaklık yapan mutlak gücün övgüsüdür. Kozmogonik mitler insanların düzenin ve dengenin sebepleri hakkındaki düşüncelerinin mitlerde sembolleşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. (Bayat, 2005, s. 8)

2.2. Antropogoni Mitosları

İlk insanın, insan soylarının nasıl ortaya çıktığını anlatan mitlerdir. Mitolojik zamanla bağlantılı bu mitlerde ilk insandan ilk ölümlü olarak bahsedilir. İlk insanın ölümüyle insanlığın mitolojik çağı da kapanır ve bundan sonraki insanlar artık ölümlü olur. (Çağlar, 2008, s. 47)

İnsanın yaratılışını açıklayan mitler yaratma eylemini çoğunlukla tanrılara ya da yüce varlıklara bağlamaktadırlar. Bununla beraber insanları bir kahramanın, bir hayvanın ya da bir bitkinin yaratmış olduğunu anlatan efsaneler de vardır. Ayrıca bir yaratıcı söz konusu olmaksızın, insanların kendiliklerinden oluşturduklarını ya da ortaya çıktıklarını konu edinen efsanelere de rastlanılmaktadır. (Çağlar, 2008, s. 47)

2.3. Orijin Mitosları

Orijin mitosları, diğer mitos türleri arasında en eski mitos türü olarak kabul görmektedir. Bu durumun temel sebebi orijin mitosları içerisinde anlatılanların bir nesne veya bir kavramın doğuşunu yani nasıl ortaya çıktığını anlatmalarından kaynaklanmaktadır. (Acı, 2016, s. 18)

2.4. Kült Mitosları

Kült mitosları, antik toplumlar içerisinde ritüel mitoslarından sonra en fazla işlevselliğe sahip olan mitos türleri arasında gelmektedir. Bu mitos türü ritüel mitosları ile iç içe giren bir yapıda olması işlevselliğini arttırırken genel anlamda tapınma amacı taşıyan bayramlara ve törenlere temel teşkil etmesi toplumsal önemlerini de arttırmaktadır. Kült mitosları bayram ve ayinlerde tapınak görevlileri tarafından yürütülen ritüellerden ve ritüellere eşlik eden tapınak görevlileri ile halk tarafında oluşturulan korolarla söylenen ilahi veya şarkılarla birlikte gerçekleştirilmektedir. (Acı, 2016, s. 19)

2.5. Ritüel Mitosları

Ritüel mitosları belirli bir amaç doğrultusunda ayinsel bir anlatım ve içeriğe sahip olan mitoslardır. Mitler arasında en yaygın tür olan ritüel mitosları siyasi, sosyal ve hatta ekonomik alanlarda kendini gösteren bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. (Acı, 2016, s. 16)

Birbirinden farklı çalışmalara bakıldığında ritüel;

Belirli zamanlarda ve belirli biçimlerde yapılan, adet ve alışkanlıkla ilişkili, yüksek ölçüde biçimselleşmiş ve klişeleşmiş (dinsel ya da değil), kozmik yapılarla veya kutsal varlıklarla ilişki içinde olan, kişiler ile dünya arasında doğru bir dengenin yakalanabilmesi için bir duyguyu oluşturan veya yeniden yaratan, doğrudan teknolojik sonuçlara yönelmemiş, evrensel bir insanî tecrübe kategorisi denilebilecek ve dil gibi kendine has kurları olan sembolik bir eylemler sistemidir. (Kutlu, 2013, s. 12,13)

Genel bir tanım olarak yukarıda belirtilen ritüeller insan hayatının her döneminde görülebilen bir durumdur. Bir düğün veya ölüm töreninde, doğum ve sosyal olarak insanların birlikte yaptıkları birçok kez yapılan toplu faaliyetlerin birçoğu ritüellere örnek verilebilir.

Ritüel mitoslarının bir diğer ayağı da dramdır. Dram, Yunancada “bir şey yapmak” ya da “yapılan bir şey” anlamına gelmektedir. Mitoslarda dram, ritüeldeki sıralı eylemler ile anlatılanın görsel alanda bulunduğu noktayı temsil eder. Eskiçağ Anadolu’sunun dinsel açıdan en önemli ve doygunluğa sahip devleti olan Hititlerde ki “Kayıp Tanrı Mitosları” ve özellikle Mezopotamya kökenli olan “İnanna ve Dumuzzi” adlı Sümer mitosu ritüel ve dramının bir araya geldiği en güzel örnekler arasında gösterilebilir. (Acı, 2016, s. 16,17)

Kavimlerin, boyların bir hayvan, bitki veya cansız bir nesneye bağlanması, ecdad-tanrı ilişkisinin bir olguda birleşmesi, yani ecdadın aynı zamanda kabilenin tanrısı olması telakkisinin öne çekildiği mitler totem mitleri olarak bilinir. Totemle ilgili görüşler daha çok ilkel yaşam sürdüren ve geçimlerini derleme ve avcılıkla sürdüren toplumlarda ortaya çıkar. Başlıca özelliklerinden biri kan veya kemik akrabalığı değil totem akrabalığına dayanmasıdır. Afrika ve Avustralya yerlilerinin anlatıları totem mitlerine birer örnek oluşturur. Ancak hayvanlarla ilgili bütün anlatıları totem mit olarak kabul etmek de doğru değildir. Nitekim totemizm ayrıca bir merhale gibi bir dünya görüşüne dayanır. (Bayat, 2005, s. 11)

Samuel Henry Hooke, Mısır ve Mezopotamya’da yaşayan insanların ritüel denilen incelikli bir etkinlik biçimi yarattığını söylemektedir. Ritüeller söz konusu etkinliklerin yürütülmesinde izlenmesi gereken yolların doğru biçimlerinin neler olduğu hakkındaki uzmanlık bilgisine sahip yetkili

kimselerce, belirli zamanlarda, değişmez bir biçimde yerine getirilen eylemler sistemi oluşturdu. (Çağlar, 2008, s. 49)

2.6. Eskatalogya Mitosları

Toplumların hayatında önemli bir yer tutan mitolojilerin; belirli görüş, duygu ve inançlar aracılığıyla toplumlarda oluşan bilincin, bu evrenin ürpertici ve bağlayıcı sırlarını toplumun olduğu gibi kabul etmesini sağlamak; oluşan bilinci kendini besleyen kaynakların gücüne yani mitlere inandırarak bu durumu açıklayıcı bütüncül bir imge geliştirmek ve ahlaki bir düzeni korumak gibi işlevleri vardır. Böylece mit, bireyi coğrafya ve tarihle sınırlandırılmış toplumun gereksinimlerine göre biçimlendirebilmektedir. (Kayabaşı, 2016, s. 169)

Yunanca ‘son şeyler’ anlamına gelen ‘eschotos’ ile ‘bilgi’ anlamına gelen ‘logos’ sözcüklerinden türeyen, ölüm, ölümsüzlük, yeniden dirilme, kıyamet ve yeniden dirilme gibi kavramları inceleyen bir öğreti olarak Eskatalogya mitosların arasında en geniş yere sahiptir. (Ömer Demir, Mustafa Acar, 2005, s. 33)

Tarihi şuurun ortaya çıkması ve dinî inançların güçlenmesiyle dünyanın sonu, kıyamet anlayışı da ağırlık kazanmaya başlar. Özellikle monoteist dinlerin baskısıyla kıyamet, onu hazırlayan sebepler, ön belirtileri vs. hakkında bir dizi hikâye anlatılmaktadır ki bunlar da Eskatolojik mitleri oluşturmaktadır. Bazı ilkel kavimlerde dünyanın sonu düşüncesine yer verilmediği halde tufanla veya dünyayı tahrip edecek kozmik kazayla ilgili mitler mevcuttur. Dünyanın sonu hakkındaki mitler geleceğe yönelmiş kehanetler niteliğinde olduğu için kozmik bilgilerin simgeselleştirilmiş şekliyle karakteristik özellik oluşturur. (Bayat, 2005, s. 10)

2. 7. İlk İnsanın Yaratılması Mitleri

İlk insanın yaratılması övgü almaktadır. Kozmosun yaratılmasından sonra silsile şeklinde gök, yer, dağlar, ormanlar, bitki, hayvan ve en sonunda insan yaratılır. Mit ilk insanın yaratılmasını Tanrı ve *Demiurg* (tanrısal özelliğe sahip olup kültürel nesne ve olguların ilk kurucuları) adına sağlar. İlk insanın yaratılması miti kozmogonik mitin tabiattan cemiyete geçişini simgeler ve kozmogonik dilin sosyal dile aktarılmasını sağlar. (Bayat, 2005, s. 8,9)

2. 8. Türeyiş Mitleri

İlk insanın yaratılması insan topluluklarının kabilelerinin, soyların, boyların, ortaya çıkışıyla genişler. Her kabilenin boyunun kendi kurucu atası vardır. Kabile veya boy, adını o atadan almıştır. Türeyiş mitleri kozmik mitin boyların türemesi diline çevrilmesi şeklinde grupların farklılıklarını

bir bakıma izah eder mahiyette olup kutsal ataların ve onların boylarının ortaya çıkmasını anlatır. Bazı halkların mitolojisinde çok zengin olmasına karşın bazı halklarda fazla gelişmemiştir. (Bayat, 2005, s. 9)

2. 9. Takvim Mitleri

Belki de kozmik mitin ilk dönüşümü niteliğinde olan takvim mitleri evrenin yaratılmasıyla zamanın oluşmasının kodlaşmış anlatımıdır. Mekân zamanın hareketi bağlamında mevcuttur. O halde kozmos zaman dâhilinde mevcuttur. Zamanın ölçülmesi, ilk zaman ve onların ortaya çıkmasını sembolik bir dille anlatan hikâyeler veya kaya üstü tasvirler takvim mitlerini oluşturur. (Bayat, 2005, s. 9)

2. 10. Tanrılar Hakkında (Teogoni) Mitler

Mitolojik zamanı çabuk aşıp tarihî zamana dâhil olan halklarda görülen tanrılara ilişkin mitler, ilkel yaşam şartlarında bulunan kavimlerde görülmez. Aslında kozmogonik mitle bağlantılı olan tanrılar hakkında mitler, yaygın olarak evrenin yaratılmasında tanrılarının rolünü öne çıkarmakla beraber şu veya bu işlevle sınırlı olan tanrılarının veya Türk mitolojisinde olduğu gibi yüksek dereceli ruhların ortaya çıkma sebeplerini açıklar, evrende görülen veya görülmeyen bütün nesnelerin bir sahibi olduğu inancına dayanır. Tanrılar hakkındaki mitlerin klasik şekli Yunan mitlerinde görülür. Nitekim M.Ö. 8. Yy. Hesiodos *Theogoni* adlı eseriyle Yunan tanrılarının doğumu ve görevlerini bir bütün halinde işleyerek yazılı edebiyata dönüştürmüştür. (Bayat, 2005, s. 9,10)

2. 11. Köken (Etiolojik) Mitleri

Aslında mitoloji insanın kafasında oluşturduğu sorulara cevap verecek bir düzeyde oluşturulmuştur. Bu bağlamda mitolojinin bir görevi de soyut ve somut kavramların alegorik izahını vermektedir. İşte bu tip mitlere köken veya izah edici mitler denmiştir. Mitolojik inançlarla yaşayan iptidai kavimlerde etiolojik mitler çok gelişmiştir. Ancak etiolojik mitlerin kalıntılarına hemen dünyanın bütün halklarında rastlamak mümkündür. Aslında köken mitleri bu yönüyle genel kategoriye giren mitlere daha çok yakındır. (Bayat, 2005, s. 10)

2. 12. Kahramanlık Mitleri

Bu tür mitler, özel bir kategori olarak bazı halklarda genişçe yayılmışlardır. Türk mitolojisindeki kurtarıcı1 kahramanlar zamanla destanlara mal olmuş ve arkaik destan kahramanları olarak şekillenmişlerdir. Büyük bir misyon ile kahramanlığa koyulan bu tipler toplumun beklentilerini gerçekleştirmekle ferdî karakterlerinden uzaklaşır.

Ancak Yunan mitolojisiinde bunun tersi görölür. Nitekim yunan kahramanları tıpkı tanrılar gibi kendine has ferdî özelliklere de sahiptir. Onların da insanlar gibi olumlu ve olumsuz tarafları vardır. Oysa Türk kahramanlar idealleştirilmiş tipler olarak karşımıza çıkar. (Bayat, 2005, s. 11)

2.13. Kült Mitosları

Kült mitosları, antik toplumlar içerisinde ritüel mitoslarından sonra en fazla işlevselliğe sahip olan mitos türleri arasında gelmektedir. Bu mitos türü ritüel mitosları ile iç içe giren bir yapıda olması işlevselliğini arttırırken genel anlamda tapınma amacı taşıyan bayramlara ve törenlere temel teşkil etmesi toplumsal önemlerini de arttırmaktadır. Kült mitosları bayram ve ayinlerde tapınak görevlileri tarafından yürütölen ritüellerden ve ritüellere eşlik eden tapınak görevlileri ile halk tarafında oluşturulan korolarla söylenen ilahi veya şarkılarla birlikte gerçekleştirilmektedir. Kült mitoslarının en büyük özelliklerinden birisi toplumsal kültürü yansıtan mitler olmasıdır. Toplumun değer yargılarını ve inanç sisteminde ön plana çıkan etkinlikleri bünyesinde barındırması aynı zamanda saray, tapınak ve halkın bir araya geldiğı ortak bir süreci temsil etmesi açısından diğör mitos türleri içerisinde ön plana çıkmaktadır. (Acı, 2016, s. 19)

2.14. Prestij Mitosları

İnsanı temel alan prestij mitosları, antik dünya içerisinde her toplumda karşımıza çıkan bir tür olarak görölmekle birlikte mitos dâhilinde anlatılan olaylar toplumdan topluma farklılık göstererek ait olduğı toplumun karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Prestij mitosları dönem, toplum ve inanç sistemi fark etmeksizin insan zihninde yarattığı imgelem evrensel bir süreci temsil etmektedir. (Acı, 2016, s. 19)

2. BÖLÜM

MİTOLOJİ’NİN SOSYOLOJİ, ARKEOLOJİ, SANAT TARİHİ, EDEBİYAT, FELSEFE, TARİH VE DİN İLE OLAN MÜNASEBETİ

İnsanlık tarihi boyunca, insan nereden geldiğini ve nasıl yaratıldığını hep merak etmiş ve bunun üzerine etrafına bakmış ve gözlem yapmıştır. Bunun bir nedeni olarak da insan yaratılmışların en üstünü olarak kabul edilen varlık olarak yaşadığı yeri tanımak, bilmek ve hükmetmek istemesi sonucunda da böyle bir çaba içine girdiği de söylenir. Bunun sonucunda insanlık tarihinin karanlık dönemlerinde oluşmuş mitler sözlü kültürden yazılı kültüre aktarılmasından sonra mitler oluşmuştur. Mitoloji insanlığın en eski kaynaklarından biridir ve birçok disipline kaynaklık etmiştir. Mitoloji, yaratılışın öyküsü olarak tanımlanmış ve evrenin, canlıların yaratılışını, tanrıların ve yarı tanrıların kahramanlık hikâyelerini konu edinir.

Mitler, ona ait özel anlatıcılar tarafından icra edilerek sözlü kültürden yazılı kültüre aktarılıp günümüze kadar gelebilen canlı bir yapıya sahiptir. Hayatımızın her alanına dağılmış bir şekilde yaşamımızın her anında davranışlarımızda bizimle canlılığını korumaktadır. Kaynaklık ettiği birçok disiplin de bulunmaktadır. İnsanı, evreni, doğayı inceleyen ve ilgilendiren her disiplinin kaynağı mitoloji olabilmektedir. Geniş bir bilgi yelpazesine sahip olan mitoloji hayatımızı kuşatmış bulunmaktadır.

Tezin bu bölümünde mitolojinin Sosyoloji, Arkeoloji, Sanat Tarihi, Edebiyat, Felsefe, Tarih ve Din ile olan münasebetini ele alacağız.

2.1. Sosyoloji ve Mitoloji İlişkisi

Sosyoloji; sosyal yaşamın, sosyal değişimin ve insanların sosyal davranışlarının nedenlerini bilimsel nedenlerinin ve sonuçlarının bilimsel yollarla araştırılmasıdır. (Bahar, 2009, s. 3) Sosyoloji, sosyal hayatın birçok alanıyla ilgilenmektedir. Sosyolojinin konusu, insanın içinde bulunduğu sosyal grupları, davranışlarını, inançlarını toplumun tarihini kısacası bilimsel araştırma olarak ele aldığı nesnenin (insanın) tüm yönlerini araştırmayı hedeflemektedir. Sosyoloji araştırmalarında başvurulan temel yöntemler ve elde edilen verilerin doğruluğu önemlidir. Gözlem, deney, mülakat ve anketler bilimsel sosyolojinin temel yöntemleridir. (Bahar, 2009, s. 5)

Mitoloji ise sosyolojiyle bu bağlamda birçok konuda aynı küme içine girmektedir. Mitoloji yaratılışın öyküsü olduğu için ve bu yaratılışın içinde

doğayla birlikte insanın da girdiğini düşünürsek sosyolojiye mitolojiyle ilgili birçok araştırma konusu çıkmaktadır. Mitoloji ise her toplumda kendine yer edinmeyi ihmal etmemiştir. Yunan mitolojisi, Afrika mitolojisi, Türk mitolojisi...

İnsanlar yaratıldığı günden beri hep nasıl yaratıldığını, neyden yaratıldığını ve nerden geldiğini merak etmişlerdir. İlkel dönemde bunu anlamanın tek bir yöntemi olarak içinde yaşadığı ortama doğaya bakmışlardır. Buna göre bir yaratılış öyküsü oluşturulmuştur. Bu oluşturulan yaratılış öyküsü kısa bir sürede değil uzun bir zaman sonra kolektif bir şekilde oluşturulmuştur. Toplum her ne kadar zaman içinde değişse de mitolojisini her geçen döneme, yıla ve yüzyıla bir şekilde farklı formlarda taşımıştır. İnsan davranışlarında yaratılışından muhakkak bir iz taşımaktadır bu da hem mitolojinin hem de sosyolojinin araştırma konusu olmuştur. Örneğin tanrısına kendisine zarar vermesin diye kurban veren bir topluluk sosyolojinin inceleme alanına girmektedir. Toplumsal değerler açısından ele alındığında bir toplumu incelerken onun davranışlarında içinde bulunduğu sosyolojik grupta inceleme yaparken mitolojiyi ele almazsak tam anlamıyla toplumu anlayamayız.

2.2. Arkeoloji ve Mitoloji İlişkisi

Arkeoloji tanım olarak kazıbilim olarak aklımızda yer edinmiş olsa bile aslında kazı onun sadece belirli bir araştırma yöntemi olarak kalmaktadır. Eski döneme ait nesneleri, belgeleri ve insanlara ait kullanılmış olan her şeyi inceleyip onların yaşlarını hangi döneme ait olduğunu hangi kültüre ait olduğunu her açıdan inceleyen bilim dalıdır. Yeryüzüne kurulmuş ve daha sonrasında yıkılmış ve üzerine birçok yeni yerleşim kurulmuş eski şehirler yerleşim yerleri bilimsel araştırmalar sonucunda bulunmaktadır. Bulunan eski yerleşim yerleri kültürel sosyal yapısına bakıldığında hangi döneme ait olduğu milattan önce mi ya da sonra mı yaşadıklarını anlamak Arkeolojinin araştırma alanına girmektedir. Bulunan eserlerin yapılan araştırmaların sonucunda bir yerin daha önceki sahiplerinin kimler olduğu ve orada yaşayan toplumla arasında bir bağlantı olup olmadığına dair bilgiler sunmaktadır. Bu bilgiler sayesinde farklı bilim dallarına da araştırma alanı oluşmakta ve daha farklı bilimsel araştırmalara zemin hazırlamaktadır.

İnsanın olduğu her yerde, insanla ilgili olan ürünleri inceleyen her bilim dalı; kültür ve sosyal hayatın içinde de mitolojiye muhakkak ihtiyaç duymuştur ve duyacaktır. Arkeoloji araştırmaları yürütülürken bulunan eserlerin insanlara ait olması onun kültürüne inanışına yaşam tarzına dair ipuçları vermektedir.

İnsan yaşadığı hayata ve çevresindeki her şeye bir iz bırakmak istemiştir. Bu izler genel olarak kendi inanişından mitolojisinde izler

olarak ortaya çıkmaktadır. Bir nesnenin üzerine resmedilmiş kurt, kuş, yılan kartal, Anka, nazar boncuğu gibi vb. figürler onun mitolojik kökenine bizi götürmektedir. Açılan kurganlar hükümdarların içinde bulunan özel eşyaları, değerli ziynet eşyaları, atı vb. gibi ölmeden önce kullandığı eşyalarının çıkması aslında mitolojik olarak onun ölümden sonra hayata inanıyor olduğunun bir kanıtıdır. Arkeoloji ve mitoloji bu bağlamda bir ortak nokta bulmaktadır.

Arkeoloji bilim dalıyla ilgili araştırma ve çalışma yürütmek isteyen biri muhakkak mitoloji bilgisine sahip olması gerekmektedir. Bulunan eserlerdeki incelemelerde mitolojik unsurları anlayıp okuyabilmek ve bir sonuca varabilmek için mitoloji bilmek son derece önemlidir.

Bulunan her yeni eser ve çıkan her yeni sonuç geçmişe insanlığa dair yeni bir bilgi, tarihe hapsolmuş gizlenmiş bir bilgi olmaktadır. Arkeolojik çalışmalarda, çıkan yeni sonuçlar çoğu doğruyu yanlış ve geçersiz kılabilme gibi bir özelliğe de sahip olmuştur.

2.3. Sanat Tarihi ve Mitoloji İlişkisi

Sanat tarihi, en yalın haliyle görsel sanatların tarihsel evrimini inceleyen bilim dalıdır. Bir başka tanım vermek gerekirse tarih koşullarından doğan maddi kültür eşyasını inceleyen bilimdir denebilir. (Selçuk, 1994, s. 29) Yapılan bu tanımdan anlaşılacağı üzere sanat olarak sadece görsel sanatlara yönelik bir tanım olmaktadır. Aslında sanat birçok daldan oluşmaktadır. İşitsel sanatlar, görsel sanatlar ve dramatik sanatlar olarak bir sınıflandırma yapılır. Sanat için birçok tanım yapılmıştır ve yapılmaya da devam etmektedir. Sanat nedirden daha çok kaynağı ve işlevi yönünden incelemek onun tanımını bize daha anlaşılır kılmaktadır. Sanat bir toplumun olmazsa olmaz mihenk taşlarındandır. Her toplumda birçok sanatçı ve onların sanat anlayışları vardır. Sanatçı kendi duygularını imgeler ve simgeler aracılığıyla dile getirmek, resmetmek istemiş veya da bir taşla işlemiştir. Sanatçı sanatını icra ederken de birçok kaynaktan yararlanmışır. Doğadan, çevresinden, duygularından ve mitolojik kaynaklardan yararlanmışır.

Sanatçı sanat eserini oluştururken estetik amaçlar güder, bazen ise estetik amaçlarıyla birlikte milli bir bilinç oluşturma veya toplumsal bir olaya parmak basmak amacıyla da eser üretmiştir. Mitoloji bir milletin inanç kaynaklarından biridir. Eserin bu anlamda mitolojiye ciddi bir ihtiyacı oluşmaktadır. Eserde yer verdiği mitolojik öge onun milletin mitolojisi olduğu için sanat eserinde yer verdiği mitolojik motif ile esere milli bir kimlik edindirmiştir. Her ne kadar sanat ve sanat eserleri estetik bir kaygı gütsede bir sanatçı içinde yaşadığı toplumun sorunlarına yer vermeyi ihmal etmemiştir. İcra edilen bir sanat eserine bakıldığında sanatçının o döneme ait toplumsal olaylara değindiğini görürüz. Bu sanat

eserinde bu toplumsal olayları ve milli bilinç ile ilgili motifleri görmek için mitolojiyi çok iyi bilmek gerekir. Sanat eserinin üstünde bulunan bir motifi göremediğimiz sürece mitolojiye değindiğini ya da hangi konuda yapılmış bir çalışma olduğunu anlamak imkânsız olacaktır. Mitolojik döneme ait bir eser söz konusu olduğunda o eserin ne anlattığını anlamak mümkün olmayacaktır.

Sanatçı sanat eserinde mitolojik dönemden itibaren mitolojiye yer vermekten kaçınmamıştır. Sanat tarihi bilim dalı da bu bakımdan mitolojiyle ilişkili olduğu gözler önüne serilmektedir. Sanat Tarihi bilim dalı mitolojiden yararlanmadığı sürece eser incelemesinde bulunurken ciddi bir problem yaşayacağını görmekteyiz.

Sanat tarihi bu konuda eserleri inceleyerek sanat eserinin içerisinde bulunan motiflerin ne anlattığını ve hangi döneme ait olduğunu araştırmak amacıyla bilimsel çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmaları yürütmek için mitolojiye ihtiyacı vardır.

2.4. Felsefe ve Mitoloji İlişkisi

Felsefe gerçek bilgiye akıl yoluyla ulaşmaya çalışan bir disiplindir. Bilgelik sevgisi ve hikmet arayışı gibi anlamlara da gelmektedir. Felsefe evreni akılla mantıkla nereden geldiğini anlamaya çalışan ve kesin sonuçlar almayı hedefleyen bir düşünceye sahiptir. Felsefe kesinleşmemiş kaynağı belli olmayan ve sorgulanmamış bir bilgiyi kabul etmez. İlk olarak *Grek* (Yunan) milletinde kendini göstermiştir. Daha öncesinde felsefe'den önce mitos, *logos* ve *epos* vardır. Mitos, logos ve epos; güzel söz söyleme anlamına gelmektedir.

Mitos ve logosun karşılaştırılması ilk olarak Eski Yunan'da ortaya çıkmıştır. Doğudaki Mitoslar dogmaya dönüşürken Eski Yunanda her daim daha yenileri üretilmeye ve farklı içerikler almaya devam etmekteydi. Doğuda mitosları din adamı oluştururken Eski Yunan'da sanatçılar ürün vermeye devam etmekteydi. Mitos evrenin nasıl oluştuğunu anlatan, tanrıların varlıklarıyla ilgili bilgiler veren kaynağı belli olmayan bilgiydi. Şiirsel bir yapısı simge ve imgelerle yoğunlaşmış bir anlatımı vardı ve bu felsefeyle onun birçok ortak noktasından sadece biridir. Mitos sorgulanmadan inanılan bilgiydi. Bu da onun dogmatik bir yapısının olduğunu inanca dayalı bir metin olduğunu göstermektedir. Aslında mitos, epos ve logos bir diğer anlam olarak güzel söz söyleme, güzel söz anlamına gelmekteydi. Bu da mitosun ve felsefenin şiirsel yapısıyla olan ortak özelliğidir. Fakat logos bir süre sonra anlamını kaybetmiş ve mitosun tam karşıt anlamı olarak akıllı ve mantığı temsil etmeye başlamış daha sonra ise bilim anlamına gelen ek olarak günümüze kadar kullanılmaya devam etmiştir. Logos bu akıl ve gerçek bilginin peşine düşmesi hareketi ise felsefenin doğuşunun ayak sesleri olarak

bilinmektedir. Logos evreni açıklamak isterken aslında mitostan hep yardım almış ve karşıt görüş ifade ederken bile iç içe geçmiş bir yapıyla ilk zamanlarında iki farklı ifade birbiriyle paralel bir yolculuk yapmıştır.

Mitoloji felsefeden önce tüm milletlerde vardı, mitoslar ulusaldır ve birçok mitolojik motif evrensel bir yapıya sahiptir. Mitoslar birçok millette birbirinden etkilenmiştir ve bu onun evrensel oluşunun bir kanıtıdır. Mitoslar anlatı yoluyla yayılmış ve insanlar birbirleriyle ticaret yaparken seyahat ederken aslında mitosunu da yanında götürüp farklı bölgelere yaymıştır. Bu mitosun zenginleşmesini sağlamıştır. Felsefede ise evrensel bir kabulleniş yoktur. Bir felsefi bilgi başka biri tarafından kabul edilmesine gerek yoktur. Bu felsefi bilgiye karşıt çıkabilir onun tezini çürütüp, çürüttüğü bilginin yerine farklı bir bilgi koyabilir. Bu da felsefenin dinamik bir yapısının olduğunu açıklamaktadır.

Mitoslarda bir olayın nedenselliğe ihtiyacı yoktur. Fakat felsefe nedensellik çok önemlidir. Bir şey oluştuysa onun nereden geldiği ve arasındaki bağın anlamı felsefe için muhakkak ortaya çıkarılmalıdır. Bu da felsefenin sorgulayıcı bir tavrının olduğunu bize göstermektedir. Mitoslarda sorgulamaya ihtiyaç duymaz mitoslar inanmayı gerektirir.

Her iki olguda birbirinden ne kadar farklı bir yapıya bürünse de ilk olarak aynı kökten gelmiş olmaları birbirleriyle olan ilişkilerini ortaya koymuştur. Mitos kaynak olduğu sürece her dönemde kendine yer bulmuş ve felsefe gibi dinamik bir yapıya sahip olmuştur.

2.5. Edebiyat ve Mitoloji İlişkisi

Mitolojinin bütün sanat dallarına olduğu gibi edebiyata da derin ve önemli etkileri olmuştur. Bu etkiler, ilk bakışta sezilecek şekilde yüzey yapıda bulunacağı gibi, edebî metnin esas yapısını oluşturan iç içe girmiş anlam katmanlarının bir bakışta fark edilemeyecek derinliğinde de bulunabilir. (Tökel, Sanat ve Edebiyatın Kaynağı Olarak Mitler, 2001, s. 69) Mitleri edebiyattan ayrı bir şekilde düşünmek imkânsızdır. Her disiplin, her dönem ve her insan mitolojiye ve mite muhakkak rastlamıştır. Mitoloji bize kendini edebiyat ile açık bir şekilde göstermiştir.

Mitler edebiyatta iki farklı konumda bizim karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak mitolojik dönemin eserleri olan destanlarla karşımıza çıkmaktadır ki destanların yapısına bakıldığında tamamen mitoloji içerikli oldukları görülmektedir. Her millette yaratılışın nasıl zuhur ettiğinin anlatan bu metinler bize mitosların neler olduğunu anlatmaktadır. Edebi tür olarak sadece destan değil masal, halk hikâyesi, efsane gibi türlerde içerisinde mitolojik unsur taşıyarak mitolojiyle edebiyatın birbiriyle olan münasebetini bize göstermektedir. Mitosların yazıya geçirilmesi tamamen sözlü anlatı geleneğinde uzun bir dönem yaşayan mitlerin daha sonra

yazıya geçirilerek kaydedip milli bir kimlik oluşturmamasından kaynaklıdır. Halk ağzında anlatılan birçok eserin aslında mitolojik dönemden kalma olaylar olduğunu bu anlatıların kahramanları tanrı ve yarı tanrı olduğu bilinmektedir. Eserlerdeki kahramanlara değinecek olursak tanrı ve yarı tanrı mitolojik kahramanların dönüşüp döneme uygun olarak yeni formuna kavuşmuş hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Mitler anlatıla gelmiş edebi türlere taşınmış ve edebi türlerde mitolojiyi günümüze taşıyarak onun canlılığını korumasına yardımcı olan en önemli etkenlerden biri olmuştur.

Edebiyatın mitolojiyle diğer bir münasebeti ise edebi eserlerin oluşturulması esnasında kaynak olarak mitolojiye başvurulmasıdır. Edebi eser bir konuyu anlatırken muhakkak imge, simge alegori, metafor, mazmun gibi unsurlarla mitolojiyi kaynaklı bir anlatıma sahiptir. Bir eseri anlamak için ise mitolojiyi bilmek çok önemlidir. Edebiyat kaynak olarak tarih, din ve mitolojiden kopmadığı için eseri anlamak konusunda bize yardımcı olacak olan mitoloji bilmek olacaktır. Mitolojik olarak bir eseri incelerken çok titiz bir çalışma yürütülmelidir. Yapılan inceleme geçirtilip titizlikle sürdürülmez ise eserde verilen mitolojik imgeler ve eserin sonucundaki anlam birbirini uymadığında eser anlaşılmamış olur.

Şüphesiz sanatkarların mitolojik figürlere başvurmaları ve onlardan yararlanma yolları da farklı farklıdır. Bu farklılık üsluptan kaynaklanacağı gibi, vurgulanmak istenen temadan veya çağdaş hayatla kurulmak istenen kontrasttan da kaynaklanabilir. Buna şâirin karakter yapısı da ilâve edilmelidir. Aynı, ayrı kişiler aynı olayları işlerken farklı mitolojik karakterlere başvurmakta ve bununla da aynı şeyleri anlatmak istemektedirler. (Tökel, Sanat ve Edebiyatın Kaynağı Olarak Mitler, 2001, s. 75) Örnek olarak verilecek olursa kaynağı mitoloji olan bir eser milli bir kimlik inşa etmek amacına hizmet edebilir.

Mitler; imge, simge ve karakter formunda edebi eserin kaynağı olduğu sürece bu şekilde zamanı aşar ve yüzyıllar boyunca canlılığını korur.

2.6. Tarih ve Mitoloji İlişkisi

Mitoloji ve tarih arasında gerçekliğe dayanan bir ilişki vardır. Tarih, geçmişte yaşanmış olayları kişi, yer, zaman belirterek anlatan ve sebep sonuç ilişkisi kurarak araştırma yapan bir bilim dalıdır. Tarih tamamen gerçekliğe dayanır. Yapılan araştırmalar sonucunda olaylar kronolojik bir şekilde sıralanıp sebep sonuç ilişkisi kurulur. Mitoloji ise mitolojik zamanda yaşanmış olayları anlatan hikâyelerdir. Mitoloji de gerçeklik konusunda ele alındığında mitlerinde gerçek olaylar olduğu kabul edilmektedir.

Tarih ve mitler gerçeklik konusunda birçok kez ele alınmıştır ve gerçeklik konusunda tartışmaların olması iki disiplinin birbirleriyle olan

bağını bize göstermektedir. Mitlerin mitolojik zaman olması onun gerçekliğinden bir şey kaybettirmemektedir. Mitoloji anlatıldığı zaman kişi kendinden bir iz bulabildiği için onun gerçekliğinden hiçbir zaman şüphe duyulmamaktadır. Mitler iki yönüyle gerçek olarak kabul edilmiştir. Birinci olarak kutsal metinler olarak kabul edildiği için gerçek olarak kabul edilmiş ve inanılmıştır. Mitler kutsal metinler olmasının yanı sıra içinde somut dini konular olması gerçek bir tarih olduğunun kanıtıdır. İkinci olarak işlevsel olarak fayda sağladığı için (örnek verecek olursak tanrıya kurban verdiğimizde zarar görmemek gibi) gerçek kabul edilmişlerdir. Fayda sağlayan bir durum inanmayı kuvvetlendirmektedir.

Diğer bir yönüyle mitler ulusların mirasıdır onları bir araya getiren önemli bir köken kaynağıdır. Aynı kaynak olarak tarihte bir milleti bir araya getiren bir unsurdur. Milli bir bilinç oluşturma yolunda ikisi de birbirinden beslenmektedir. Kısaca bir yerde toplum şuurunu oluşturmanın en önemli noktalarından biri aynı mitolojiye ve tarihe sahip olmaktır.

Tarihsel bir olay yaşandığında bu olay anlatılarak tekrar edilerek onun toplumda unutulmamasının sonucu kayda geçer. Mitolojik bir olay ise görülmediği halde imgeli ve metaforik bir üslupla anlatılarak ve tekrar edilerek kültürel bir hafızaya alınarak kayda geçer.

Mitoloji ve tarih anlatım yoluyla kayda geçmiş ve günümüze kadar canlılığını koruyan bir yapıya sahip olmuşlardır. Mitoloji tarihte ilk dönemlerde mitolojik bir tarihte (başlangıçta) olduğu için tarihin ilgi alanına girmiş ve iç içe geçmiş bir yapı oluşturmuşlardır.

2.7. Din ve Mitoloji İlişkisi

Din, Arapça “deyn” kökünden gelen ve “âdet, durum; ceza, mükâfat; itaat” olmak üzere üç anlama sahip olan bir terimdir. (Tümer, 1994) TDK Sözlüğü’nde ise din; “Tanrı’ya, doğüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum” olarak tanımlanmıştır. (“Din”, 2022) Din bir topluluğun inanç duygusunu gideren sistemli bir şekilde ilerleyen kuralları olan bir kurumdur. Din etimolojik olarak, Arapça ‘usul, adet, tutulan yol ve huy’ anlamına gelirken, eski Yunanca’da ‘korku ile karışık sevgi ve saygı’ anlamına gelmektedir. Rudolf Otto ise, dini ‘korkutucu, büyüleyici sır’ olarak tarif etmekte ve bu tanımın öne çıkan iki özelliğine vurgu yapmaktadır: Esrarengiz ve kutsal İnsan ile Tanrı’yı birleştirme anlamına gelen religare, evreni ve yaşamı meydana getiren sebep ya da insanları bir araya getiren kutsal sebep anlamına gelmektedir. (Ahmet Çaycı, Mehmet Akgül, Güngör Karağuz, Hasan Ali Şahin, Asuman Baldıran, Remzi Duran, Ahmet Aras, 2012, s. 27) Din bir toplumun en önemli ortak noktalarından biridir. Bu şekilde bakıldığında din insan hayatında çok etkili bir rol oynamaktadır. Bir insanın inancından kaynaklı yediğine, giydiğine yani işin özü yaşam

tarzını inancına dinine göre ayarlayabilmektedir. Tabi bu her dinde ve her toplumda geçerli değildir.

Her din kendi içinde farklı içeriklere sahip olduğu için tüm dinlerle ilgili ortak bir yapıdan bahsetmek mümkün görülmemektedir. Dinler bulundukları toplumların arasında kültürel yapıyla birlikte kendince tekrardan şekillenip kendine has özellikler kazanmıştır. Yapılan ritüeller, ibadet şekilleri bir dinin en önemli özelliklerindendir. Kişinin tanrısına olan ibadetleri, ondan (tanrı) bir şey isteme şekli onun tanrıya bağlılığını ifade eden özelliğidir.

İlahî dinler bütün kâinatı ve insanı yaratan ve insanlara bu dünyada uymaları gereken kuralları yani dinleri verenin Allah olduğunu bildirmektedir. Bu inanışa göre dinin kökü ilahîdir. Mitolojiler de kaynağını dinden almakla beraber, insanî unsurlarla zenginleştirilmiştir. Böylece mitoloji, dinî kültür alanında yerini almıştır. Yani mitolojiyi insan üretmiştir. (Özkan, Bahar 2002, s. 10)

Mitoloji yaratılışın kısa öyküsüdür. Mitler mitolojik zamanda oluşmuş ve sözlü kültürden yazılı kültüre aktarılacak mit, destan, efsane vb. türler oluşturulmuştur. Mitler konu bakımından tanrılar, yarı tanrılar, kutsal ruhlar, insanın yaratılışı, evrenin yaratılışı gibi içerikleri bulunmaktadır. Mitoloji de inanma yönünden ele alındığında gerçek kabul edilmektedir. Mitler, insanların evrenin kendisinin nasıl oluştuğunu merak edip bunu doğaya kendisine bakarak araştırmak istemesinin sonucu ortaya çıkmıştır.

İnsanlar her zaman merak edip araştırma eyleminde bulunmuşlardır. Yaşadığı çevrenin ne olduğunu, nereden geldiğini evrenin kaynağının ne olduğunu öğrenip bulunduğu ortamda hayatta kalmak istemiştir. Gözlemlerinin sonucunda ise mitsel dönemde tanrılara itaat etmiş onları kızdırmamak ve hayatta kalabilmek için bazı ritüellerde bulunmuştur. Bu da insanın mitsel dönemde hayatta kalma çabasının göstergesi olmuştur.

Mitlere bakıldığında kutsa kitaplarda (Eski Ahit, Yeni Ahit) geçen yaratılış metinleriyle ciddi bir benzerlik gösterdiğini görmekteyiz. Bu yönüyle mitoloji ve din benzerlik göstermektedir.

Mit ve din arasındaki ilişki ile ilgili birçok görüş bulunmaktadır. Ontolojik bakımından mit ve din ilişkisi üç görüşte toplanır. İlkinde mit ve dinin aynı şey olduğu ileri sürülür. Bu düşünceye göre dinî değerler, mitik düşünce ekseninde varlığa geldikleri için mitik ürünler dinî inanışları temsil ederler. İkincisinde arkaik dönemde doğa-insan ilişkisi efsanevi hikâyeler üzerine kurulur. Bu hikâyelerde doğaüstü güçler ve kutsal varlıklar yer alması yönüyle mit ile din ortak paydada buluşur. Mit, dinden beslenip dinin mahiyetinden farklı anlamlar kazanması yönüyle dinden ayrılır. Üçüncüsünde ise mit ve dinin tamamen farklı şeyler olduğu ileri sürülür. Bu görüşe göre mitik ürünler, dinin bir parçası değil, aksine

insanoğlunun itki ve güçleri etkisinde üretilen hayali ürünlerdir. Buradan anlaşılacağı üzere mit ve din ilişkisel bağlamda ele alındığında farklı ontolojik tanımlamaların ortaya çıkabileceği görülmektedir. (Demirkan, 2020, s. 372)

Din ve mit ile ilgili her görüşe bakıldığında aslında hep birbirleriyle ilişkili olmuşlardır. Görüşler arasında din, tanrısal olup mitin ise insanın aklının hayal ürünü olduğunu, gerçeklikle alakasının olmadığı görüşü miti hayal ürünü addeden hatta tamamen reddedildiği görülmektedir. Birbiriyle alakası olmadığı görüşünde bile aslında benzerliği ve işlevleri yönünden benzer fakat din ilahi kaynaklı mitoloji ise insan kaynaklı merakı dayanan bir şey olması yönüyle birbirinden ayrılmış görülmektedirler.

Mitoloji dinden beslenip ilahi bir özellik kazanırken din de mitolojiyle benzerlik göstermiş ve kutsal kitaplarda da sembolik ve imgeli bir anlatıma yönelen bir durumdan söz edilmektedir. Mit ve dinin anlatımı semboliktir fakat mitoloji içerik olarak yaratılışı anlatır ve insana günah sevak veya davranışlarında farklı bir istekte bulunmazken din kendine göre kurallarıyla insanın olması gereken inançlı kişinin nasıl olacağını tarif eder. Bu davranışların sonucunda ve öldükten sonra kişiye ödül ve ceza olarak cennet cehennem tasavvurunda bulunurken mitolojide de ölümden sonra hayat tasviri bulunmaktadır fakat davranışla ilgili bir dayatmadan söz edilmemektedir. Yapılan ibadetler ilk olarak bireysel ve daha sonra toplumsal bir hareket haline dönüşüp din çerçevesinde incelenirken, mitolojik olarak yapılan bir ritüel bireysel hareketten toplumsal bir harekete dönüşüp toplumun kültürel hafızasına kaydolur. Dinde yaratıcı olarak tanrıdan söz edilirken mitolojide birden çok tanrı ve ruhların olduğu bilinmektedir. Din ve mitoloji benzerlik yönünden bir konuda daha ele alınacak olursa toplumu bir arada tutabilen ve köken ve kaynak yönünden insanları bir araya getiren inanç ve kültür kaynağıdır.

Özetlenecek olunursa din ve mitoloji birbiriyle benzerlik ve farklılıkları olan iki unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan kaynaklı insanın hayatında bulunan sosyal bir yapıya sahip tüm disiplinler birbiriyle her zaman benzerlik ve farklılıklarıyla birlikte hep bir ilişki içinde olacaklardır.

3. BÖLÜM

(FEN)- EDEBİYAT FAKÜLTESİ İLE İLAHİYAT FAKÜLTESİNDE YAPILMIŞ MİTOLOJİ KONULU TEZLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Çalışmamızın birinci bölümünde mitolojiyi tanımlamaya ve Prof. Dr. Fuzuli Bayat'ın sınıflandırmasına tezimde yer verdim. Bu bölümde ise tezin asıl amacı olan Sosyal Bilimler Enstitülerinde hazırlanmış İlahiyat Fakültesi bazında ve Fen-Edebiyat Fakültesi bazında hazırlanmış mitoloji tezlerinin incelenmesidir. Her iki bünyede de mitoloji çeşitli yönleriyle incelenmeye çalışılmıştır.

Fen-Edebiyat Fakültesi; Felsefe, Tarih, Sosyoloji, Sanat Tarihi, Arkeoloji, Türk Dili ve Edebiyatı ve Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dallarında belirlenen yöntemler ve disiplinlerin mitolojiyle ilişkisine dayalı bir incelemede bulunmuşlardır.

İlahiyat Fakültesi bazında hazırlanmış tezlerde ise; Tefsir Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Anabilim Dalı, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Kelam Anabilim Dalı, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dallarında belirlenen yöntemler ve disiplinin mitolojiyle ilişkisine dayalı bir incelemede bulunmuşlardır. İlahiyat Fakültelerinde hazırlanmış toplam 46 tanesine yer verilmiştir.

3.1. İlahiyat Fakültesinde Hazırlanmış Mitoloji Tezleri

İlahiyat Fakültelerinde hazırlanmış Mitoloji Tezleri Tefsir Anabilim dalı, Kelam Anabilim dalı, Dinler Tarihi Anabilim dalı adı altında hazırlanmıştır.

3.1.1. İlahiyat Fakültelerinde Hazırlanmış Yüksek Lisans Tezleri

1. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalında Şaban Bilgin tarafından hazırlanmış Kutsal Kitaplarda Mitolojik Unsurlar (İlahî Kitaplar Bağlamında) adlı yüksek lisans tezidir.

Tez iki bölümden oluşmaktadır. Tez birinci bölümünde mitoloji nedir konusu ve mitolojinin konu olacağı edebi türler ele alınmıştır. İkinci bölümünde mitolojik unsurları incelenirken mitolojik unsurlara göre bir sınıflandırma değil de kutsal kitaplara göre bir sınıflandırma yapıp başlıklar öyle oluşturulmuştur. İlk olarak Eski Ahit'teki yaratılışla ilgili olarak insanın yaratılışı kadının yaratılışı konularına yer verilmiştir. Daha

sonra Eski Ahit'teki Kâin ve Habil kıssasına, tufana, insanın acı çekmesi ve günah işlemesi durumunda tanrıya yakarışı mitlerine değinilmiştir.

Tevrat'ın Tekvin Kitabı 1-11 babları arasında kâinatın yaratılışı ve insanlığın ilk devrileri anlatılmıştır. Tekvin dışında diğer kitaplarda da yaratılışı konu edinen bölümler vardır. Bu kitaplardan biri olan Eyüp Kitabı'nın şu pasajları Sümer'deki Sular Kaosu motifi arasında dikkat çekici bir paralellik vardır: (Bilgin, 2002, s. 53)

“Yahut denizi kapılarla kim kapadı; Ana rahminden çıkıp fışkırdığı zaman; ona bulutları esvap ve koyu karanlığı kundak ettiğim zaman ve sınırımı ona kestiğim, kapıları ve sürgüleri koyduğum zaman ve: Buraya kadar geleceksin ve öte geçmeyeceksin, Mağrur dalgaların burada duracak, dediğim zaman.”

Yukarıda verilen pasajda Tanrının suya hükmetmesi ve onu kontrol altına alması vurgulanırken, Sümer yaratılış efsanesinde Sümer ülkesini okyanus tanrısının yarattığı canavarlardan kurtarmaya çalışan su tanrısı ve gök yerin yaratıcısı Ea vardır. (Bilgin, 2002, s. 53)

Bu örneğe bakılacak olduğunda tezin hem karşılaştırmalı bir anlatımının olduğunu hem de kaynakları verirken kaynağa (Eski Ahit) yardımcı olacak başka kaynak (Sümer Mitolojisi) kullanıldığı görülmektedir.

Tekvin'e göre yaratılış sudan var olma ile başlamış daha sonra ışığı karanlıktan ayırma gece gündüzü oluşturma suyu kubbeden ayırma ile yaratılış Tekvin'de 6 gün sürmüştür. Eski Ahit'te yaratılış başlığı altında Türk efsanelerinde yaratılış nasıl olduğuna bir örnek verilme isteğiyle Altay Türk yaratılış destanından yaratılış ile ilgili örnek verilmiştir.

Eski Ahit'te insanın yaratılışı konusu ise Tekvin ikinci babdan örnek vererek insanın toprağın sulanmasıyla yaratıldığı açıklanmıştır.

Kadının yaratılışında ise,

Rab Allah'ın Adam'a her şeyi verdi ve bahçe oluşturup dört koldan ırmaklar akıttı. Adam'ın içine konduğu bahçeye ağaçlar dikti her ağaçtan ye ama iyilik kötülük bilme ağacından yeme, yersen ölürsün dedi. Rab Adam'ı yalnız koymamak için topraktan hayvanları yaptı. Adam yine yalnızdı. Rab Adam' bir uyku verdi ve uykusunda Adam'ın kaburga kemiklerinden birini aldı ve kadını yarattı.

Tekvin'de kadının yaratılmasına yer verilme şekli yukarıdaki pasajda verilmiştir. Bu pasaj Sümer mitolojisinde de benzer bir şekilde anlatılmıştır ve tez yazarı konuyu anlatırken buna yer vermiştir. Konu Eski Ahit'te kadının yaratılışı olduğu halde kaynağı zenginleştirmek adına kısa da olsa Kuran'daki kadının yaratılması ayetlerine yer verilmiştir. Tezin ilerleyen başlıklarında Kuran'da yaratılış konusunda daha geniş bir şekilde

yer verilecektir. Kuran'dan başka kaynak olarak Yunan mitolojisinde de kadının yaratılmasına yer verilmiştir.

Kadının yaratılması kıssası Eski Ahit, Kuran, Sümer Mitolojisi ve Yunan Mitolojisi olsun hep cennetten kovulma ve daha sonrasında cennetten uzakta bir yerde yaşama kıssasının içinde anlatılmıştır. Çünkü ilahi dinlere göre insanın uyması gereken kuralları vardır. Bu kurallara uyulması gerekir uyulmadığı sürece cezalandırmalar olacaktır. Bu ceza kendilerinden sonraki nesli de etkileyecektir.

Tevrat öyküsünde, Kâin ile Habil, Âdem ve Havva'nın çocukları olup, onların Aden'den kovulmalarından sonra doğmuşlardır. Kâin bir tarımcı Habil ise çobandır. Kardeşlerin her biri Yehova'ya adaklar getirirler, Kâin topraktan aldıklarını Habil ise ilk koyun yavrularını getirir. Kâin'in adakları kabul edilmez ama kardeşininkiler kabul edilir. Bunu üzerine Kâin duyduğu kıskançlıkla birlikte öfkelenip Habil'i öldürür. Daha sonra Yehva'dan kaçış ve Kâin'in lanetlenişi ele alınır.

Bu başlık altında Sümer Mitolojisi ve Kuran'da geçen kurban mitlerine de yer verilmiştir. Şu ana kadar incelenen tüm başlıklarda sadece Eski Ahit değil birçok milletin mitoloji ve ilahi dinlerin kitapları da kaynak gösterilerek konu pekiştirilmiş ve benzerlerinin ortaya koyulmuş olduğunu görmekteyiz.

Eski Ahit'te Tufan miti başlığı altında yine aynı mantıkla devam edip ilk olarak Tekvin'deki miti ele alıp daha sonra ise diğer mitolojilerdeki karşılaştırılması yapılmıştır.

Kurban miti ve insanın günahı karşısındaki tanrıya yalvarışı mitinden de bahsettikten sonra Eski Ahit'teki mitolojik unsurlar bölümünün kısa bir sonucu maksadıyla bir değerlendirme bölümü koyulup konu kısaca özetlenmiştir. Bu değerlendirmenin içeriğinde ise Tekvindeki yaratılış kıssasını Eski Mezopotamya yaratılış destanı olan Enuma Eliş ile tufan kıssasını Nuh tufanı ile benzerlikleri olduğunu karşılaştırarak değerlendirme bulunulmuştur.

Yeni Ahit'te ise asli günah kavramı ve kurtarıcı miti ile başlanmıştır. Asli günah insanın doğuşundan itibaren kendisine bahsedilen bir günahla geldiği inanışıdır. Asli günah olarak bahsedilen konu ise Havva ile Âdem'in soyundan gelenlerin böyle bir günaha sahip olmalarıdır. Onların işlediği günah neslini de ilgilendirmektedir. Sümer mitolojisinde bu Havva ve Âdem olarak bir sebep bulmadan insanın günahı ile doğar derken Kuran'da bu kimse kimsenin günahını üstlenmez olarak reddedildiği görülmüştür. Tezdeki bu bilgilere bakılınca Eski Ahit'teki karşılaştırmalı yöntem Yeni Ahit'te de devam ediyor dedirtmektedir. Diğer bir kavram olan kurtarıcı miti ise İsa olarak karşımıza çıkmaktadır. İsa insanüstü bir varlıktır ve örnek bir modeldir. Tanrının insanlığa ve tarihe müdahale etme

şeklidir. Yeni Ahit'e göre İsa Mesih çarmıha gerildikten sonra tekrar dirilmiş ve ilahi âleme yükselmiştir.

Yeni Ahit kurban mitinde kanlı kurban ritüelini içermez ve hiçbir türünü önermemektedir. Yeni Ahit'e göre İsa'nın kendisini kurban etmesi son büyük kurbandır.

Bu bölümden sonrada değerlendirme bölümüne yer verilmiştir. Yeni Ahit İsa'nın çevresinde oluşmuş bir kurtarıcı öyküsü olarak görülmektedir. Değerlendirmenin içinde teslis inancına da yer verilmiştir. Teslis inancı İsa'nın vaftiz edildikten sonra sudan çıktığında göğünde açıldığını ve Allah'ın ruhunun güvercin olup üzerine inip geldiğini gördü ve işte sevgili oğlum budur ondan razıyım dediği inançtır. (Bilgin, 2002, s. 97)

Bir diğer kutsal kitap olan Kuran diğer bölümün konusudur. Bu bölümde ise yaratılış, insanın yaratılışı, tufan, ölüp dirilme miti, kurban miti başlıklarına yer verilmiştir.

Kuran'da yaratılış konusu ele alındığında en önemli unsur yoktan var olmadır. Bu zamana kadar okuduğumuz tüm mitolojilere ve kutsal kitaplara baktığımızda kaos unsuru olan ve ilk madde diye bilinen sudan yaratma vardı.

Tezde insanın yaratılmasıyla ilgili Kuran da insanın daha yaratılmadan önce melekler ve Allah'ın arasında geçen diyalogun bir benzerine Babilonya mitolojisinde tanrılar ve Marduk arasında geçtiğine yer verilmiştir.

Kuranda insanın yaratılışı ise topraktan, çamurdan, süzölmüş çamurdan, yapışkan çamurdan, cıvık balçıktan pişmiş çamurdan yaratıldığı anlatılmaktadır. Yunan yaratılış mitosunda da Prometheus insanı su ile topraktan yaratmıştır. (Hamilton, 1990, s. 51) Kuran'da ise kadının yaratılışından pek bahsetmez. Bu konuda: "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar yaratan Rabbinizden korkun" buyrulmaktadır. (Bilgin, 2002, s. 92)

Tufan mitiyle ilgili olarak tez yazarı Nuh tufanına değinmektedir. Değindiği metne bakıldığında Allah Hz. Nuh'a gemi yapmayı emretmiş ve bir sefere çıkarmıştır. İnanmayanlar binmemiş inanalar ise Allah'ın yüceliğine ve onu koruyacak olmalarına inanıp teslim olmuşlardır. Bundan anlaşılacağı üzere bir topluma büyük bir azabın gelebilmesi için toplumun büyük bir çoğunluğunun günahkârlardan oluşması gerekmektedir.

Diğer bölümde ise Kuran ve Tevrat arasında Tufan konusunda bir karşılaştırma yapılmaktadır.

İncelenen tezde karşılaştırma ve örneklendirmeye dayalı bir anlatım kullanılmıştır. Konu başlıklarına bakıldığında birbirine aynısı olan mitler vardır. Kutsal kitaplara göre değil de mitlere göre bir başlıklandırma yapılabilirdi. Böylece örnek verilecek olursa yaratılış miti diye bir başlık atıldığında Eski Ahit'teki, Yeni Ahit'teki ve Kuran'daki yaratılış mitinden bahsederken içeriğine Sümer mitolojisini koymayıp kutsal kitaplardaki yaratılış miti bittikten sonra Sümer mitolojisi gibi mitolojilere bakıldığında başlıkta yazan yaratılış miti adıyla bir çelişki yaşanmamış olurdu. Başlıklandırma haricinde konunun çok dışına çıkılmadan, konu dağılmadan gerekli bilgiler verilmiş bir tezdır.

2. “Fahrüddin er-Razi'ye (543-606) İnsanın Yaratılışı” adlı yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim dalında Hüseyin Çelik tarafından 1993 yılında hazırlanmıştır.

Fahrüddin er-Razi Kuran'da geçen yaratılış mitlerini tefsir etmiş önemli din âlimlerindendir.

Açıklanan ayetlerdeki konular ise bütün canlıların sudan yaratılması, insanın topraktan yaratılması, Havva'nın Hz. Âdem'den yaratılması, insan neslinin nutfeden yaratılması ile ilgili tamamının yaratılışla ilgili olduğu konulardır.

Daha sonrasında tıp biliminin çok gelişmemiş olduğu zamanlarda insanın anne karnında nasıl yaratıldığı evreleri ete kemiğe ne zaman büründüğü aslında Kuran'dan ulaşılabilecek bir bilgi olduğunu bize Fahrüddin er-Razi'nin verebileceğini tezde görmekteyiz.

Tez, Kuran'da geçen yaratılış kıssalarını bu defada bir tefsir âliminin yorumlaması şeklinde ele almıştır. Verilen bu tez diğer yaratılış konulu tezlerin arasında yerini almaktadır. Bu tefsir âliminin yorumu farkı ile diğer yaratılış tezlerinden kendine farklı bir bakış açısı bulmuştur.

3. “Din-Bilim İlişkisi Bağlamında Evrenin Yaratılışı” adlı yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalında, Şahin Efil tarafından 1998 yılında hazırlanmıştır.

Evrenin var oluşu bu tezde büyük patlama ve Kuran'da geçen yaratılış kıssasının arasındaki mukayese ile verilmiştir. Diğer kısımlarında ise yaratılışla ilgili daha önceki tezlerde gördüğümüz bilgilere yer verilmiştir.

Evrenin yaratılışı yoktan var olma olarak karşımıza çıkarken, Kuran'da ise hem sudan yaratılma hem de yoktan yaratılma olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. “Müslüman Kültürlerdeki Mitolojik Unsurlar” adlı yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Bölümü Kelam Anabilim dalında Mehmet Evkuran tarafından 1997 yılında hazırlanmıştır.

Bu tez ilk olarak mitoloji ve din ilişkisine yer vererek konunun önemli bir sorununa değinmiştir.

Dini kültürün içine sızmış ve zamanla teşekkül edip yer edinmiş mitolojik unsurların varlığı söz konusudur. Bu tezde dini kültürümüze ilgili mitolojik unsurları kişi kültleri ve yer-zaman motifleri olarak iki ana grupta incelenmiştir. İnsanlar peygamber efendimizin hayatının etrafında mitolojik bir atmosfer ve yahut sis perdesi diyebileceğimiz bir durum oluşturmuşlardır. Bunu durumu da peygambere ve Ku’an’ın ayetlerine yabancılaşmayla ödemişlerdir. Hz. Peygamberin gerçeğe uygun anlatılamamasının en büyük nedenleri ise kaynakların çok kısıtlı olmasından kaynaklanmaktadır.

Hz. Peygamber’in hayatına, onunla ilgili bilgilere ulaşılacak en güvenilir kaynak hiç kuşkusuz Kur’an-ı Kerimdir. Orada ise değinilen şeyler aslında onunda diğer insanlar gibi olduğu ve onlar gibi hayatını idame ettirmeye çalıştığı fakat peygamberlerin sonu olduğu ve her şeyin onun için yaratıldığı söylenmektedir. Kur’an bu denli güvenilir kaynak olmasına rağmen insanlar her zaman farklı bir ikinci kaynağa başvuruda bulunmuşlardır. İnsanlar gibi normal biri olduğunu belirten ayetler aslında olağanüstü peygamber beklentisinde olan müşriklere bir cevap niteliği taşısa da daha sonrasında bu insanüstü, mitolojik bir peygamber benzetmesine Müslüman toplumlarda inanmışlardır.

Mitolojik bir kimliğe bürünmesinin ilk sebebi olarak “mahlûkatın yaratılmasının nedeni” olarak görülmesidir. O mahlûkatların en şerefli, en değerlisi, en büyüğüdür. Mahlûkatların yaratılmasına sebep olması motifine bağlı olarak nur-u Muhammed mitosunu geliştirilmiştir. Beşeriyeti salt nur olduğu için onun artıkları (gaita ve idrarı) tertemiz ve mukaddestir. Vücudunun diğer cisimleri gibi gölgesi yoktur.

Ayrıca onun üstüne çıkıp hutbe okuduğu kütüğün, yeni minber yapılp peygamber efendimizin onun üstünde hutbe okumaya başladığında kütüğün inlemesi, peygamber efendimizin geceleyin asasının kandil gibi parlaması bu mitosun içerisinde yer almaktadır.

Ayrıca onun cesedinin çürümemesi, kendi kabrinde diri olması ve namaz kılmaya devam etmesi, evlilik yoluyla onunla akraba olanların cehenneme gitmeyecek olması, avret yerini kimsenin görmemesi ve ölüm meleği Azrail’in bile ondan izin alarak yanına gelmesi de eklenir.

Mirac olaylarında da birçok mitolojik belirtiler bulunmaktadır. Hz. Muhammed'in mi'rac'a hazırlamak için onun göğsünün yarılarak kalbinin çıkarılıp zemm suyuyla yıkanması, şeytanın nasibi olan bir parçanın göğsünden pıhtılaşmış kan şeklinde alınması, iman ve hikmetle doldurulduktan sonra göğsünün tekrar dikilmesi olayına rastlanmamaktadır.

Asr-ı Saadet diye bir devrin olması da yine mitolojik bir bakış açısı olarak bilinmektedir. Asr-ı Saadet anlayışıyla aslında Müslüman kendini hakir görüp o dönemi yüceltir.

Bu motiflere bakıldığında aslında mitolojinin hayatımızdaki yerinin çok önemli olduğunu görmekteyiz. Yapılan çalışma da aslında her ne kadar din mitosu reddetse de onunla iç içe geçtiğini bize göstermektedir. Bulunan motifler konusunda da din-mitoloji açısından önemli tezdır.

5. "Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitosları" adlı yüksek lisans tezi Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalında Cengiz Batuk tarafından 2001 yılında hazırlanmıştır.

İlk olarak mitoloji ve mitosların tanımlamalarına yer veren bu eser daha sonrasında Mesih ve mehdi konusuyla devam etmektedir. Bu eskatolojik kurtarıcı miti her dönemde ve inançta bulunmaktadır. Bu insanların içinde bulunduğu durumdan bir an önce kurtulma isteğinde kaynaklandığı bilinmektedir. Bu mantıkla bakıldığında insanların bir kötülükten kurtulmak için illa başka birine ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu da toplumun ne kadar cesaretsiz olduğunu göstermektedir.

Bu tezin dikkat çeken noktası Ondokuz Mayıs Üniversitesinde hazırlanmış bir tez olmasıdır. Mitoloji tezleri konusunda ilahiyat fakültesinde hazırlanmış olan birçok teze yer verilmiştir. Prof. Dr. Cengiz Batuk ile başlayan bir ekol olarak adlandırılabilir.

6. "Din-Mitos İlişkisi 'Dinin Kökenlerine Dair Bir İnceleme" adlı yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Anabilim dalında, M. Zafer İnanlar tarafından 2002 yılında hazırlanmıştır.

İlk defa bir teze girişte mitoloji tanımına yer verilmeden önce dinin anlamı işlevi gibi bir başlığa yer verilmiştir. Bu genel olarak karşılaştığımız bir durum değildir. Çünkü anabilim dalından kaynaklı olarak tezde buna ihtiyaç duyulmamaktadır. Daha sonrasında İslam âlimlerine yer veren tezlerde farklı olarak ilahiyat tezinde Freud'a yer vermektedir. Bu tez bilim adı altında Big Bang teorisinden farklı olarak fetişizm animizm gibi konulara yer verilmiştir.

Daha sonrasında mitosların işlevinin yanında mitosların yayılma yoluyla mı yoksa insanların yaratılışından kaynaklı benzer oldukları tartışmasına yer verilmiştir. Daha sonrasında din ve mitos ilişkisine yer verilip bitirilmiştir.

7. “Kur'an'a Göre İnsan'ın Yaratılışı” adlı yüksek lisans tezi Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim dalı, Tefsir Bilim dalında Duran Ali Yıldırım tarafından 2001 yılında hazırlanmıştır.

Kelam bilim dalında hazırlanmış bu tez içerisinde yaratılışla ilgili anlatılardan geçen kelimelerin açıklamalarını vererek devam etmektedir. Toprak, tohum, çamur gibi kelimeleri ayrıntılı bir şekilde ele almıştır.

8. “İbn Rüşd Felsefesinde Yaratılış Meselesi” adlı yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalında Bilge Bengü Tortuk tarafından 2006 yılında hazırlanmıştır.

İbn Rüşd yaratılış meselesini açıklayan İslam âlimlerindendir. Kuran'a yakın bir görüşe sahip olan İbn Rüşd felsefesi içerisinde bulunan Âdem, zaman, hareket, heyula, kuvve ve fiil, mahiyet, hakikat ve hüviyet, ibda', ihtira' tekvin ve halk gibi yaratılışla ilgili içerisinde verilmiş olan kelimeler tezde açıklamıştır.

Daha sonra ise yaratılışın önemli bir teori olan Sudur teorisiyle olan ilişkisine değinilmiştir. Sudur teorisi her şeyin Allah'tan geldiğine ve tüm varlıkların içerisinde Allah'tan bir iz olduğuna inanılan teoridir.

9. “Âlusî'nin Rûhu'l-Meânî Tefsirlerinde Âdem ve Yaratılış Kıssası Çerçevesinde İsrâiliyyât” adlı yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim dalında Mehmet Ergün tarafından 2006 yılında hazırlanmıştır.

Hiz. Âdem'in ilk yaratılışı neyden yaratıldığı, yasak olan meyvenin yenmesi ve daha sonrasında Âdem'in cennetten kovulması daha sonrasında meleklerin ona secde etmesi ve iblisin cennetten kovulması gibi konulara yer verilmiştir.

10. “Kur'an-ı Kerim'de Göklerin ve Yerin Yaratılışı ve "Altı Gün" Problemi” adlı yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tefsir Bilim dalında, İsmail Özdemir tarafından 2006 yılında hazırlanmıştır.

Bu teze başlanırken Kuran'da geçen yaratılış meselesinden önce ilk olarak diğer kutsal kitaplardan (Eski Ahit, Yeni Ahit) bahsedilmiştir. Daha sonra Kuran'da verilen altı günde yaratılma meselesine yer verilmiştir. Tez başlıkta verilmemiş olan fakat tezin son bölümü olan Konuya bilimsel

bakış aile son verilmiştir. Bilimsel bakış olarak da diğer tezlerdeki gibi Big Bang teorisine yer verilmiştir.

11. “İnsanın Yaratılışı İle İlgili Hadislerin Tahriç ve Tahlili” adlı yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim dalında Fatma Aktaş tarafından 2013 yılında hazırlanmıştır.

Bu tezde inanın yaratılışı konusunda tamamıyla Hz. Âdem ve Hz. Havva ele alınmıştır. Hz. Âdem’in nasıl bir topraktan yapıldığı ile ilgili Kuran’da birden farklı toprak söylenmiştir. Toprak, Çamur, yapışkan çamur, süzölmüş çamur, balçık ve pişmiş çamur ibaresi kullanılmıştır.

Daha sonrasında ceninin anne karnına düşüşü ve yaratılışı hakkında hem bilimsel hem de hadislerle desteklenerek bir anlatıma başvurulmuştur. Bu konunun işlenmesi birçok kez karşımıza çıkmıştır.

Tezde verilen hadisler ilk olarak Arapça orijinal haliyle daha sonra meali ve tefsiri şeklinde devam etmektedir.

12. “Geleneksel Çin Mitleri Üzerine Bir Araştırma” adlı yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalında, Musa Osman Karatosun tarafından 2013 yılında hazırlanmıştır.

Mit Mitoloji ve Çin mitolojisinin genel tanımlamalarına yer verilmiştir. Evrenin yaratılışı insanın yaratılışı mitleri köken mitlerini oluşturmaktadır. Daha sonra Çin medeniyet ve kültürüyle ilgili mitlere yer verilmiştir.

Kültür ve medeniyeti ile ilgili verilen mit örnekleri ile Kaos ve Kahramanlar mitleriyle İlahiyat anabilim dalındaki bir farklı tezde farklı milletlerin mitlerine yer verdiği için bu tez olarak görölebilmektedir.

Yaratılış mitleri arasında klişeliğini korumuştur fakat Çin mitlerine değindiği için farklı bir yön oluşturmaktadır.

13. “Târik Sûresi Tefsiri (İnsanın Yaratılışının Delâleti Bağlamında)” adlı yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim dalı, Tefsir Bilim dalında Mehmet Salmazzem tarafından 2007 yılında hazırlanmıştır.

Târik Sûresi tefsirine yer veren bu tezde Fussilet 9/12. Ayetlerinin açıklanması ile ilgili olan tezdten farkı bu tezde tefsir ilminden yol çıkarak hazırlanılmıştır. Fussilet 9/12. Ayetlerine yer veren tez tefsir ilmine hazırlanmış olmasına rağmen tez daha sonrasında o ayetlere benzeyen kıssalara yer verilerek devam etmiştir. Fakat bahsettiğimiz Fussilet 9/12. Ayetlere yer veren tez doktora tezi iken bu tez yüksek lisans tezidir. Tezin Târik Sûresi’ne yer veren kısmında ise; sudan yaratıldığı, insan vücudunun

gelişimi ve Cenin'in anne karnında olan gelişim sürecine yer verilmiş bir ayet olduğu görülmektedir. Kuran'ın kaynak olduğu yaratılış tezlerinde son olarak hep şu ifade yer almaktadır: Allah kâinatı mükemmel olarak yaratmıştır.

Bu da Kuran kaynaklı tezlerin önemli bir ortak özelliği olarak görülmektedir.

14. “Yaratılışla İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim dalı, Hadis Bilim dalında Sezai Engin tarafından 2006 yılında hazırlanmıştır.

Yaratılışla ilgili hadislerin değerlendirilmesi adlı bu tezde ilk olarak konuyu geniş bir yelpazeden ele alarak Semavi dinlerde bulunan yaratılış bölümlerine yer vererek başlanmıştır. Yapılan çalışma birçok çalışmanın bir tür benzerini teşkil etmektedir.

Hadisler ise Hz. Peygamberin söylediği sözler ve sergilediği davranışları içermektedir.

Hadisler verilirken altında tefsiri yapılmış bir şekilde devam eden bir anlatım izlenmiştir. Verilen hadis ise orijinal metin yani Arapça haliyle verilmiştir. Kuran'da geçen yoktan var etme ifadesi hadislerde sudan yaratılma olarak verilmiştir. Allah'ın altı gün boyunca neyi yarattığı, dağların, ateşin, demirin, suyun ve rüzgârın yaratılışına daha sonra da göklerin yapı gibi konulara hadislerde değinilmiştir. Daha sonra en son olarak Allah'ın insanı yaratması Havva'nın yaratılması ve çocuğun anne karnındaki evresine yer verilmiştir.

Çocuğun anne karnındaki evresine yer verilmesi olayı “Kuran'da İnsanın Yaratılışı” adlı tezde de karşımıza çıkmıştı. Melek ve cinlerin yaratılması meselesinde meleklerin nurdan, cinlerin ise dumansız ateşten yapılmasına değinilmiştir. Saadettin Merdin tarafından hazırlanan doktora tezi ise bu konu da geniş bir şekilde yer vermişti. Burada değinilmesi konu açısından önem arz etmektedir.

Sonuç olarak yaratılış meselesinin ilahiyat fakültelerinde popüler bir konu haline geldiği görülmektedir. Burada mitolojiyi ilgilendiren kısım ise yaratılışın, mitlerdeki yaratılışla benzerlik göstermesidir.

15. “Mitoslarda Yaratılış Motifleri” adlı yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalı, Dinler Tarihi Bilim dalında Tevfik Aksoy tarafından 2007 yılında hazırlanmıştır.

Bu mitoloji tezinde ise mitolojinin tanımına yer verilerek başlanmıştır. Tezin diğer kısımlarında Avrupa ve Afrika yaratılış mitoslarına, Asya

yaratılış mitoslarına ve Amerika mitoslarına yer verilmiştir. Bu tez 439 sayfa tutan en hacimli ilahiyat tezidir. Bu tezin bu kadar uzun olmasının bir sebebi de sayfanın ortasında çok küçük bir yerinin kullanılması ve kenar boşluklarının çok fazla olması hacmini etkilemektedir.

16. “Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'te Yaratılış” adlı yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim dalında Hamza Gökdere tarafından 2010 yılında hazırlanmıştır.

Tevrat'ta yaratılışla ilgili izahlar oldukça detaylı bir şekilde anlatılır. Tevrat'ta yaratılış konusu Tekvin bölümünde izah edilir. Bütün yaratılanlar altı gün içerisinde yaratılmıştır. Bu altı günde nelerin yaratıldığı ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Yine Tevrat, bu altıncı günün ardından yedinci günde Tanrı'nın dinlenmeye çekildiğini beyan eder. Tevrat bu altı günü genel olarak değil, ayrıntılı bir şekilde “şunlar şunlar yaratıldı akşam oldu sabah oldu bir gün” şeklinde ifade eder.

Kur'an'da yaratılış ifade eden birçok kelime bulunmaktadır. Bu kelimelerin bir kısmıyla yer ve göklerin yaratılışı ve düzenlenişi, diğer bir kısmıyla da canlı ve cansız varlıkların yaratılışı dile getirilmiştir. Kur'an'da yer ve göklerin yaratılışını anlatan ayetlerdeki kelimeler taranacak olursa, bunların üç tane (halk, fatr, bed') olduğu görülecektir. Bu kelimeler, ya doğrudan yer ve göklerin yaratılışını ifade eden fiiller; yani failin Allah Teâlâ, mef'ulun yer ve gökler olduğu ayetlerdir veya bu kelimeler, yer ve göklere muzaf olarak ayetlerde bulunmaktadır. Yer ve göklerin yaratılışını ifade eden ayetlerdeki fiiller, yalın olarak, yani harfi cer almadan kullanılmışlardır. Bu kelimelerin yanında yine yaratılış doğrudan ya da dolaylı olarak ifade eden birçok kelime vardır. Daha sonra bu kelimelerin açıklamalarına yer verilmiştir.

Bu iki kitaptaki yaratılış kıssalarından sonra birbirleriyle olan benzerlikler ve farklılıklara yer verilmiş bir karşılaştırma ile devam edilmiştir. Bu tez de diğer tezlerle aynı olarak kutsal kitaplardaki yaratılış tezlerinin arasına girmiş diğerlerinden farklı bir yönü bulunmamaktadır.

17. “Kelâmî Açıdan Âlemin Yaratılışı” adlı yüksek lisans tezi, Necmeddin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim dalı, Kelam Bilim dalında, Ahmet Yüksel tarafından 2013 yılında hazırlanmıştır.

Kelam tezi olduğunu adından da gördüğümüz üzere tez âlemin yaratılışı kıssasında bulunan bed'e, haleka enşe'e gibi kavramları tanımlayarak başlar. Daha sonrasında Hinduizm, Yunan ve Hristiyanlık ve Yahudilikteki yaratılış mitoslarına yer verilmiştir. Daha sonrasında bilimsel olarak Sudur, Evrim ve Evrim teorisine yer verilmiştir. Kelami açıdan âlemin yaratılışını incelemek isteyen bu tez için Hindu yaratılış

mitoslarının işlenmesi konu bakımından fazla olduğu görülmektedir. Bu bilgiler konuyu anlatma da zemin olarak uygun olabilir ama Hindu ve diğer mitlere yer verilmesi gereksiz bir durum olarak yer verilmiştir.

18. “Kur'an-ı Kerim ve Modern Tıbbı Göre Kadının Yaratılışı” adlı yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim dalı, Tefsir Bilim dalında İbrahim Özen tarafından 2010 yılında hazırlanmıştır.

Kadının yaratılışı ile ilgili geçen ayetlerde kadının yani Havva'nın Âden'den yaratıldığı yazmaktadır. Âdem'den alınan kaburga kemiği ile yapılmıştır. Bu yaratılış kıssasının içinde bulunan kaburga, nefis ve zevce kavramları Havva'nın yaratılışı ile ilgilidir. Kuran'da geçen ayetlere bakıldığında kısa bir yerde geçen Havva'nın yaratılması ayeti Âdem'in anlatıldığı kadar uzun bir bölüm değildir.

Tezde daha sonra modern tıbbı göre yaratılışı hücre, üreme döllenme, zigot, alaka nutfe gibi kavramlara yer verilmiştir. Nutfe yaratılışı ile ilgili hazırlanmış tüm tezlerde geçmektedir.

19. “Kur'an Işığında İnsanın Yaratılışı Gayesi” adlı yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim dalında Mehmet Sarı tarafından 2011 yılında hazırlanmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de, varlıkların nasıl yaratıldığından çok niçin yaratıldığına, vazifelerine ve yaratılışı maksatlarına dikkat çekilmekte, böylelikle yaratıcının varlığına isim ve sıfatlarına işaretler çıkarılması istenmektedir.

Kur'an'ın, kâinatın parçalarından ve o parçalarda meydana gelen olaylardan söz ederken olayların nasıl cereyan ettiğinden fazla bahsetmemesi, özellikle olayların nedeni üzerinde durması gösterir ki kâinatla ilgili verilen bilgiler, insanın yaratılmışlara bakarak yaratıcının varlığını ve sıfatlarını kavraması, madde âleminde mana âlemine geçiş yapabilmesi içindir.

Allah Teâlâ, yaratmış olduğu varlıklar içinde en fazla değeri, hiç şüphesiz şuurlu bir şekilde ibadet etme kabiliyetine sahip olan insana vermiştir. İnsan, Allah'ın bütün varlıkları kendisine teshir ettiği en şerefli mahlûkudur.

İnsanın yaratılışı hem maddi hem manevi yönleri mevcuttur. Özellikle maddesi itibarıyla insan bedeninin nelerden yaratıldığına hangi aşamalardan geçerek bu hale geldiğine dair Kur'an ayetlerinde detaylı anlatımlar mevcuttur. Kur'an-ı Kerim insanın topraktan, çamurdan, yapışkan çamurdan veya hakir bir sudan yaratılmış olmasına değinir. Bu anlatımla, insanın maddesi ile kendisi arasındaki uçurum göz önüne serilerek, insana yönelik Cenab-ı Hakk'ın lütfunun, rahmetinin

hatırlanması istenilir. İnsanın yaratılışı, Allah'ın sonsuz kudretini açık bir şekilde akıllara gösteren ve devamlı olarak tekrarlanan eşsiz bir mucizedir.

İnsanın yaratılışında en önemli unsur ve taşıdığı özelliklerin başında ruhu gelir. Bu sayede insan ilim, irade, adalet, rahmet gibi Yüce Allah'a ait sıfatlara cüzi bir şekilde sahip olur. Bu ruh sayesinde insan, maddi şeylerden mücerred manalara yükselir, batınî manaları idrak eder.

Allah yeri, göğü ve ikisi arasındakileri her şeyi insana mühhasar etmiş her şeyi insanlar için yaratmıştır. Göklerde olanın insanın hizmetine sunulması, yerde olanların da insan için yaratılması, insanın yaratılışının önemli bir gayesi olduğunu gösterir.

İnsan bu dünyaya yalnız güzel yaşamak için ve rahatla sefa ile ömür geçirmek için gelmemiştir. Belki büyük bir sermaye elinde bulunan insan burada ticaretle ebedi, daimi bir hayatın saadetine çalışmak ve ihsan-ı ilahî olarak kendine verilen maddi manevi nimetlere şükür ile mukabelede bulunmak için gelmiştir. Onun eline verilen sermaye de ömürdür. İnsanın sahip olduğu bu sermayeyi değerlendirmesinin en mühim vesilesi şükürdür.

20. “Efsane ve Mitlerin işlevleri ve Modern toplumdaki yansımaları: Sarıkız Efsanesi Örneği” adlı yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalı, Din Sosyolojisi Bilim dalında Fatmanur İlhan tarafından 2014 yılında hazırlanmıştır.

Sarıkız efsanesi herkesinde bildiği gibi iftira atma ve cezalandırma mitlerinin içerisinde barındıran bir efsanedir. Bu efsaneye göre Sarı Kız kaz çobanı güzel bir kızdır. Sarıkız annesi ölmüştür babasıyla yaşamaktadır. Bir gün Sarıkız'a iftira atılır babası da insanların söylediklerine dayanamaz kazlar ve kızıyla birlikte vurur kendini dağlara. Daha sonra bir zaman sonra baba kızından ayrılır ve orada onu yalnız bırakır. Bir vakit sonra onu görmeye gider ve bakar ki kızı yaşıyor. Namaz vakti olur abdest almaya gidecekken kızı baba sen otur ben sana getiririm der ve dağın zirvesinden tasını körfezin suyuna daldırır. Baba o zaman anlar ki kızı artık bir derviş olmuştur. Ona atılan iftira ona böyle bir keramet kazandırmıştır. Bundan sonra kızın durduğu dağlara Kazdağı babasının yaşadığı yere Babadağ denmiştir. Verilen bu efsanede mitolojik bir motif olarak Sarıkızı görmekteyiz.

Tezde ilk olarak mitoloji, efsane kavramlarına yer verilmiştir. Daha sonrasında Sarıkız efsanesinin varyantlarına yer verilmiştir. Bu tez diğer yaratılış tezleri arasında motif inceleme yöntemiyle hazırlanmıştır. Konusu bakımından Edebiyat tezlerine daha uygundur. Fakat Sarıkız'ın menkıbevi kişiliğinden kaynaklı eser din tezleri arasında da yer almaktadır.

21. “İbrahimi Dinlerde Yaratılış Fenomeninin Mitolojik Kökenleri” adlı yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalında Emre Turgut tarafından 2019 yılında hazırlanmıştır.

İbrahimi dinlerde yaratılış fenomeninin mitolojik kökenleri adlı yüksek lisans tezi ilk olarak mitoloji, mit ve mitos kavramlarını tanımlamaları yapılmıştır. Daha sonrasında da İbrahimi dinler olarak adlandırdığı Yahudilik, Hristiyanlık dinlerinde yaratılış mitlerine yer verilmiştir. Bu eserde İbrahimi din olarak geçen dinlerin yanı sıra Sümer, Babil, Mısır ve Yunan mitoslarına yer verilmiştir. Bu tezden anlaşıldığı üzere yaratılış mitosları ve Mezopotamya mitolojisi her konuda kendisine yer bulmaktadır.

23. “Molla Sadra Düşüncesinde Yaratılış ve Diriliş” adlı yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalında Sam Mokhtarzadeh tarafından 2016 yılında hazırlanmıştır.

Molla Sadra düşüncesiyle ilgili verilen bu tez felsefe ve dinler tarihinde çıkmış olmasına rağmen kelam biliminde olduğu gibi kelime ve tanımlarına yer verilmiştir.

İlk olarak Molla Sadra’nın hayatına ve eserlerine değinilmiştir. Verilen tez Molla Sadra’nın görüşüyle devam etmektedir. Tezin ilerleyen kısımlarında ruh, nefis ve beden insanın yaratılışını üçü ayırmıştır. Molla Sadra’nın Vacibü’l-vücut ile ilgili görüşü ise şöyledir:

Molla Sadra’ya göre hakikat-i-vücut, ondan mükemmeli olmayan vücut olduğundan dolayı Vacibü’l-vücut dur. Her şey Molla Sadra’ya göre vücuttan gelmektedir. Hakikat-i-vücut en önemlisidir. Hepimiz ondan gelmekteyiz.

24. “Hadis Külliyyatında Yaratılış ve Başlangıç” adlı yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim dalında Osman Oruçhan tarafından 1994 yılında hazırlanmıştır.

Hadis külliyyatı Kuran kadar güvenilir olmasa da kaynak olarak görülebileceğimiz bilgi edinebileceğimiz bir kaynaktır. Hadis külliyyatında yaratılan şey olarak kalem, aydınlık akıl Hz. Muhammed’in nuru su gibi kavramlar verilmiştir. Hadis külliyyatında verilen diğer konular ise Âdem’in yaratılışı, gök cisimlerinin yaratılışı, dünyanın ne zaman yaratıldığı gibi konulardır. İlk olarak hadis konusuna geçmeden önce yaratılış modelleri olan bilimsel yaratılış teorileri ve dinlerdeki yaratılış kıssaların değinilmiştir.

Verilen tez 1994 yılında hazırlanmıştır. Mitoloji ile ilgili tezlere bakıldığında genel olarak 2000 sonrasında hazırlanmış tezler oldukları

görülmektedir. Bu tez yazıldığı dönemde kaynak ve materyal edinme açısından önemli bir yere sahip olduğu aşikârdır.

25. “Kur’ân ve Bilimsel Verilere Göre İnsanın Yaratılışı” adlı yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim dalında Sümeyye Açmak tarafından 2018 yılında hazırlanmıştır.

26. “Klasik Kelam Problemi Olarak Eskatolojik Kurtarıcı İnancı” adlı yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim dalında Özkan Şimşek tarafından 2018 yılında hazırlanmıştır.

Eskatolojik kurtarıcı inancının tüm yaklaşımları İsa Mesih mitinden türediğini söylemeden geçmek olmaz. Yapılan çalışmalar arasında kurtarıcı miti anlamında hazırlanmış bir eser olarak diğer konu bakımından aynı olan tezlerin arasında yerini almaktadır.

27. “Kur'an'da İnsanın Yaratılışının Çağdaş Tefsirler ve Modern Bilimler Açısından Karşılaştırılması” adlı yüksek lisans tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim dalında Mustafa Furkan tarafından 2019 yılında hazırlanmıştır.

Kuran’da geçen yaratılış kıssaları ile modern bilimlerin birbirilerine olan çatışmaları da konu bakımından bir ekol oluşturmaktadır. İlahiyat alanında mitoloji ile alakalı tez yazmak isteyen bir kişi için yaratılış, yaratılışın bilimle lan ilişkisi, kurtarıcı miti mitolojinin ilahiyatta oluşturduğu ekoller olarak görülebilmektedir.

Bu tezde Kuran’da geçen yaratılış kıssalarına değindikten sonra modern bilim adı altında Big Bang teorisini ele alıp çalışmasına diğer tezlerde olduğu gibi benzer belirli sonuçlar bularak tezini bitirmiştir.

28. “Te'vilâtü'l-Kur'ân'da Yaratılış Ekseninde Ahlâk Anlayışı” adlı yüksek lisans tezi, Necmeddin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim dalı, Tefsir Bilim dalında Ayten Erler tarafından 2021 yılında hazırlanmıştır.

Hazırlanan bu tezde adında yaratılış geçmesine rağmen tamamıyla ahlak ile ilgili kelimelerin tefsirlerine yer verilmiştir. Yapılan inceleme de tezin içeriğinde mitolojik unsur yetersiz görüldüğü için tez hakkında pek bir bilgi verilmemiştir.

29. “Yaratılış'ın Anlamı ve 'Yaratılış ve Evrim Kuramları'nın Uzlaşması Sorunu” adlı yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalı, Felsefe ve Din Bilimleri Programında Mehmet Sarsılmaz tarafından 2021 yılında

hazırlanmıştır. Bu tez, Farabî'nin yaklaşımına yer vererek başlamıştır. Daha sonra tektanrıcılık ve çoktanrıcılık algısında Yunan tanrılarına yer verilmiştir. Yunan tanrılarından Zeus, Kibele, Oidipus Akhilleus gibi tanrılara yer verilmiştir. Bu tanrıların ise mitolojik olarak ne anlama geldiklerine değinilmiştir. Tez bu bölümüyle bize Felsefe ve Arkeoloji tezlerinin içeriklerinin hatırlatmaktadır.

Yaratılışla ilgili evrim kuramının uzlaşma sorununda önce Tevrat'ta evrenin yaratılışına daha sonra İslam ve Evrim teorisinin uzlaşması için tez yazarı bir fikir sunmaktadır. Bu tezde evrim ve kutsal dinler arasında süregelen çatışma için bir çözüm önerisi sunulmuştur. Bu çözüm önerisi tezi diğerlerinden ayıran özelliği olarak dikkat çekmektedir.

30. “Kur'an-ı Kerim'de İnsanın Yaratılışı ve Sorumluluğu” adlı yüksek lisans tezi, Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim dalında Mehmet Şerbetçi tarafından 2019 yılında hazırlanmıştır.

Bu tezde de diğer tezlerdeki gibi kutsal kitabımız Kuran'da yaratılış, Dinlerde yaratılış ele alınmıştır. Daha sonrasında Kuran'da verilen insanın sorumluluğuna dair ayetlere yer verilmiştir. Yapılan bu çalışma aslında bize Kuran'da her şeyin var olduğuna bütün sorunlarımıza çözüm üretmek istediğimize kaynak olabileceğini hatırlatan bir tezdur.

31. “Mitos İle Logos Aksında Yaratılış Kıssasının Fenomenolojik Analiz ve Sentezi” adlı yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalında Rukiye Kılıç tarafından hazırlanmıştır.

Yaratılış kıssalarının hemen hepsine değinen bu tez etrafında ne kadar mitoloji varsa hepsinin fenomenlerini göstermek için metinlerine yer verilmiştir. Bu mitolojiler ise: Mezopotamya, Çin-Japon-Kore, Altay-Ötüken, Yunan –Roma, Pers-İran, Afrika, Amerika, Avusturya-Okyanusya yaratılış inançlarına yer verilmiştir. Kutsal kitap ekseninde insanın yaradılışı hakkında ise: Yahudi, Hristiyan ve İslam dinlerine yer verilmiştir. Sonuç olarak başlıklar ne kadar değışirse değışsin tezlerin yaratılış açısından işlediği konu işleyiş şekline kadar benzerlik göstermektedir.

32. “Elmalılı M. Hamdi Yazır'da Yaratılış Teorisi” adlı yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalında Fatma Bekâr tarafından 2020 yılında hazırlanmıştır.

İlk olarak bilimsel yaratılış teorilerine yer verilmiştir. Bunlar Sudur teorisi, Evrim teorisi ve yoktan yaratma teorilerine değinilmiştir. Daha sonra İslam âlimi olarak tezde yer verilen Elmalılı Hamdi Yazır'ın

eserlerine ve yaratılış teorisine yer verilmiştir. Kelam açısından yaratılış kıssasının içerisinde yer verilen nutfе, alaka, mudga gibi kavramlara yer verilmiştir.

Elmalılı M. Hamdi Yazır'a göre Tanrı'nın varlığına ulaşmak için kişinin en başta yaratılışın nasıl olduğunu düşünmesi gerekmektedir. Felsefî bir alt yapıya sahip olan Elmalılı'nın hem nakli hem de akli ilimlerde söz sahibi olarak yaratılış hakkındaki görüşlerini araştırdığımız bu çalışmamız için yaptığımız ön araştırmalarda yaratılış konusunu detaylı olarak ele aldığını, ancak çalışmanın sonunda çoğu meselede kendinden önceki geleneğe bağlı kaldığını, Zemahşeri ve özellikle de Fahrüddin Râzî'nin görüşlerini takip ettiğini görmekte

33. “Mitolojik Kökenleriyle Türklerde Şamanizm ve Kadın” adlı yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalı, Felsefe ve Din Bilimleri Programında Özgür Elsa Özbek tarafından 2019 yılında hazırlanmıştır.

İlahiyat anabilim dalında bir diğer farklı konu ise “Mitolojik kökenleriyle Türklerde Şamanizm ve Kadın” konusu gözümüze çarpmaktadır.

Öncesinde Şamanizm ne demek Şamanlık bir din midir? gibi sorular sorularak konuyu en başından ele alınmıştır. Ele alınan bu konuya bakılacak olursa bu zamana kadar elimizden birçok tez geçti ve hepinin yaratılış ve dinlerle ilgili hep bir örneği oldu fakat içeriğinde bir kere bile Şamanizm'den bahsedilmedi. Bu demek oluyor ki Şamanizm ilahiyat için bir din değildir.

Daha sonra tezde Şamanizm'e ait olan Orman kültü, su kültü, Ateş kültü, Atalar kültü, Ak Ene, Al karısı ve Ülgen gibi kutsal varlıklara değinilmiştir. Bu tez daha sonrasında kadın Şamanlara yer vererek tezi sonlandırmıştır. Bu konu kadın ibaresi ulundurduğu için Sosyolojideki Doğu ve Batı Mitolojilerinde Toplumsal Algı tezindeki gibi Şamanlıktaki kutsal ruhların cinsiyetine değinmiştir.

Bu bakımından hem edebiyatın, hem, sosyolojinin, hem mitolojinin hem de dinin alanına girmektedir.

3.1.2. İlahiyat Fakültelerinde Hazırlanmış Doktora Tezleri

1. “41/Fussilet 9-12. Ayetlerin Yorumları Çerçevesinde Evrenin Yaratılışı” adlı doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim dalı, Tefsir Bilim dalında Sakina Önen tarafından 2018 yılında hazırlanmıştır.

Tez ilk olarak evrenin yaratılışından bahsetmektedir. Bunu da kutsal kitabımız olan Kuran'daki yaratılışına yer vererek devam etmiştir.

Evrenin yaratılışındaki durum kısmında başlıkta geçen 41/ Fussilet suresinin 9-12. ayetlerine yer verilmiştir.

9. Ayet: “Yeri iki günde (iki evrede) yaratandı.”

10. Ayet: “Dört gün içinde, yeryüzünde yükselen sabit dağlar yarattı.”

11. Ayet: “Sonra duman hâlinde bulunan göğe yöneldi.”

12. Ayet: “Onları yedi gök olmak üzere iki günde tamamladı.” (Önen, 2018, s. 37)

Bu ayetler ışığında Kur'an'da yaratılış hikâyesinin mitlerle benzerlik gösterdiğini görülmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de bahsedilen konulardan biri de evrenin yaratılışıdır. Yüce Allah'ın varlığına ve birliğine yegâne yaratıcı olduğuna işaret eden Mucizelerden biri olarak göklerin ve yerin yaratılışı birçok ayette anlatılır. Söz konusu ayetlerden biri Fussilet suresinin 9-12. ayetleridir.

Bu ayetlerde asıl hedeflenen Allah'ın birliği/ vahdâniyet ve Hz. Peygamberin nübüvvetiyle birlikte vahyin hak olduğudur. Yaşadıkları ve şahit oldukları üzerinden müşrikleri vahyin hakikatini kabul etmeğe ikna etmektir.

Araştırma konusu olarak seçilen Fussilet suresinin dört ayeti hem sure ve hem Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde, bulunduğu bağlam ve anlamla Kur'an'da tek bir yerde karşımıza çıkmaktadır.

Tez daha sonrasında yaratılışla ilgili ayetlerde geçen kelimelere yer vermiştir. Yer verirken başka nerelerde geçtiğini ve farklı anlamları varsa onlara da yer vermeyi ihmal etmemiştir.

Araf, Furkan, Yunus, Hûd, Secde, Hadîd ve Kâf surelerinde geçen yaratılış ayetleri verilerek Kuran'daki yaratılış ile ilgili diğer ayetleri vererek konuya bir zenginlik kazandırılmıştır. Bu bahsedilen surelerin ayetlerine ve diğer konu başlıklarına bakıldığında da verilen ayetlerin Arapça olarak orijinal metne yer verilmiş daha sonra mealine ve ardından tefsirine değinilmiştir.

Bu ayetlerin sadece Kuran'daki mealı ve ona benzer ayetlerin varlığına yer verdikten sonra tefsir ilminin âlimleri olan Taberî, İbn Kesîr, Mukâtil b. Süleymân, Fahreddîn er-Râzî, İbn Âşur ve İbn Abbas gibi âlimlerin tefsirlerine yer verilmiştir. Tefsirleri verilen âlimleri; evrenin yaratılışından önceki durum, evrenin yaratılışının başlangıcı, evrenin genişlemesi, evrenin yaratılışındaki evreler konularına göre Dirâyet ve Rivâyet olarak ikiye ayrılmıştır.

Hazırlanan tezden ve bilim dalından da anlaşıldığı gibi bu tezde kelimeler çok önemlidir. Buna dayanarak tezde yaratılışla ilgili: *haleka* ve

halekna, Bede'a, Kun Feyekun ve Fetera fiillerinin surelerdeki kullanıldığı yer ve tefsirlerdeki yorumuna yer verilmiştir. Bu kelimelerin hepsinin tek bir anlamı vardır ki o da yaratmadır.

Bu ayetlerde asıl hedeflenen Allah'ın birliği/vahdâniyet ve Hz. Peygamberin nübüvvetiyle birlikte vahyin hak olduğudur. Yaşadıkları ve şahit oldukları zerinden müşrikleri vahyin hakikatini kabul etmeğe ikna etmektir. Bu ayetten önceki ayetlere bakıldığında ise Tevhid ve Vahy kavramlarına değindiğini bilmek konuyu anlamamıza yardımcı olacaktır.

Bu tezde diğer tezlere bakıldığında farklı bir kutsal kitapla herhangi bir karşılaştırma karşımıza çıkmamaktadır. Sadece Kuran ve İslam âlimlerinin tefsirleri konu edilmiştir. Verilen ayetler ve tefsirlerdeki yorumlar konularına göre tablolastırarak farklı bir anlatım yolu tercih edilmiştir.

2. “Din-Mitos İlişkisi: Hristiyanlık Örneği” adlı doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Anabilim dalında Mehmet Zafer İnanlar tarafından 2016 yılında hazırlanmıştır.

Tez ilk olarak birçok tezin ve bu hazırlanmış olan tezin ilk bölümünde olduğu gibi mitoloji ile ilgili verilmiş birçok tanımlamalar ve bilgilerle başlamıştır.

Daha sonra Hristiyanlığın doğuşu sosyal durum ve mitolojiyle Hristiyanlığın birbiriyle olan ilişkisi ele alınmıştır. Hristiyanlık inancında bu dine mensup olan kişiler hep bir gün kendiler gelip kurtaracak olan bir kurtarıcıya inanmışlardır.

Öyle ki bu da Hz. İsa'nın gelip kendilerini bu kötü yerden kurtaracağını düşündürmüştür. İlk Hristiyanlar, tam da böyle bir sosyal ve manevi atmosferde neşet etmişler ve kendilerinden önceki tarihin içinde döndüğü beklenen kurtarıcılar anaforuna kapılmaktan kurtulamamışlardır.

Hâlbuki zamanın ortalama Yahudileri, eskatolojik bir kurtarıcı olarak umut bağladıkları Hz. İsa'nın eline kılıcını alıp Roma'ya karşı isyana geçmesini beklemekteydiler. İsa'nın barışçıl tutumu, kurtarıcı beklentisindeki Yahudilerde büyük bir şok tesiri meydana getirmişti. Böylece derhal toplanan hahamlar meclisi, onun öldürülmesine karar vermişti.

Aslında bu inanç toplumun karşı karşıya geldiği büyük olaylar karşısında buna sel, deprem, savaş ve kıtlık gibi olayları örnek vererek kendilerini aciz hissetmeleri sonucunda böyle bir Mesih inancını doğurmuştur.

Bir diğerk mesele ise mitosların içerisinde bulunan, Hristiyanlıktan önce halkın inandığı, kahramanlarının ölüp sonra tekrar dirildiğı o mitosların gerçekleşmesi beklenen bir durum olduğı da görülmektedir.

Kahraman mitosundan sonra bir diğerk konu ise noel, ha, evharistiya, kefareti, teslis, vaftiz gibi Hristiyanlığın temelini oluşturan inanç ve sakramentler, şaşırtıcı bir biçimde kadim milletlerin pek çoğunda görülen bilindik dini fenomenler olduğı bilinmektedir. (İnanlar M. Z., 2015, s. 240)

Bu tezin farklı bir yanı olarak grdüğümse tezde modern hayat ve mitoloji adı altında yer alan mitoloji ve din konulu filmlere yer vermesidir. İşlenen konular arasında kutsal kitaplar kaynak olarak görülmüş birçok akademik makale, tez ve birçok kitaptan yararlanılmış fakat filmlerle ilgili ilahiyatta mitoloji konulu bir tez ender bir durum teşkil etmektedir.

3. “Tarihsel, Mitolojik ve Dini Bağlamda Kutsal Bir Mekân Olarak Kudüs” adlı doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalında Rabia Mert tarafından 2017 yılında hazırlanmıştır.

Bu tezde üç dine ev sahipliğı yapmış olan Kudüs ele alınmıştır. Yazar verdiğı bilgilerden ilk olarak mekânının fenomenolojik olarak inananlar için ne ifade ettiğini yer vermiştir. Bunu da yaparken insanların Kudüs konulu eserlerine bakmıştır. Bunun için edebiyat psikoloji gibi anabilim dallarından yardım aldığı görülmektedir. Aslında tezin adında geçen mitoloji ifadesi bu tezde kendisini çok gösterememiştir. Daha doğrusu bu tezde bahsedilen tezler gibi konu farklı olsa da ikincil olarak ya da kaynak olarak önemli bir hacim de görülen mitoloji kaynaklığı bu tezde bulunmamaktadır.

Ele alınan tezde kutsal kitapların kaynak olması bakımından ele alınacak olursa konu Kudüs olduğı için tüm kutsal kitapların kaynak olması olağın bir durumdur.

Sadece İslam dini kaynaklarında bahsedilen dünyanın sonunda meydana gelecek olan hadislerden bazılarında Kudüs’te dirilmeden sonra toplanılacağı söylenmektedir. Buna göre Mehdi, bu şehre gelecek, kıyamet alametlerinden bir kısmı burada gerçekleşecek ve yeniden dirilişten sonra insanlar burada toplanacaktır. Bu konuda çeşitli ayet ve hadisler de kaynak olarak kullanılmaktadır. Buradaki Mehdi motifinden anlaşılabacağı üzere ortamda bir kaos olacağını ve daha sonrasında kozmosa döneceğini bildirmektedir. Yukarıdaki bilgiden anlaşılabacağı üzere Kudüs kaostan kozmosa geçişte aşılabacak bir eşik konumunda olmaktadır. Mitoloji ile ilgili Kudüs kahraman miti, eskatolojiyi temsil etmektedir.

Verilen tez bu konuda sadece yukarıdaki bilgileri içerdği için kendisine tam anlamıyla mitoloji miti diyemeyiz. İçinde mitolojik figür barındıran bir tez diyebiliriz.

4. “Tabiatın Varoluşunda Yaratılış İlkesi” adlı doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim dalı, Kelam Bilim dalında Erkan Kurt tarafından 2008 yılında hazırlanmıştır.

İnsanın yaratılışı, yaşayan her bir varlığın daha doğrusu tabiatın var oluşunun neyden geldiğini Kuran metninin referans alınarak kaleme alındığı bir tezdır. Kuran’a göre yatma eylemi Allah’ın yaratma eylemi etkinliğiyle gerçekleşmektedir. Bu da Allah’ın emrine dayanan bir durum olduğu için tabiatla bağımsızlık ifadesini yok eder. Bu ifade Allah’ın tek olduğunu ve ‘ol der, olur’ gibi ifadelerin kaynağının buradan geldiğinin göstergesidir.

Tez tabiatın nihaî kaynağı olarak Yaradan’ın varetme buyruğunu anlamaya çalışan bir çözümleme olup, altında yatan fikrî merak, tekvîn emrinin mâhiyetine, nasıl etkin olduğuna, doğal süreci nasıl açığa çıkardığına, böylece Yaradan ile yaratılan arasında nasıl bir alâka bulunduğuna dair metafizik bir tecessüsten ibarettir. (Kurt, 2008, s. 7,8)

Verilen tezin birinci kısmında yaratılış ilkesin, metafiziksel olarak ele almıştır. Fakat içerisindeki bir başlık teze farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Başlık ise natüralizm ile alakalıdır. Natüralizm ise yaratılışın tam karşısında bulunur. Ona göre doğadaki her şey kendiliğinden oluşmuştur. Bu da Kuran’daki yaratılış ilkesine aykırıdır.

Daha sonrasında ise yaratılış ilkesinin yani Allah’ın yaratma emrinin varlığına değinilmiştir. Tezin bilim dalı olarak kelimadan çıkmasıyla bu bölümün mantığı açıklanabilmektedir. Bu bölümde yaratma fikrinin açıklanması, söylenen bir sözün dinen açıklanması gerektiğini savunan bir bilim dalı olduğu için böyle bir bölüme gereksinim duyulmuştur.

Daha sonrasında ise yaratılışın sırasıyla bilgi olarak aktarıldığı bölüm gelmektedir. Yaratılışla ilgili olan tüm bilgiler Kur’an kaynaklıdır.

Bu tezde yaratılış kıssalarından ve yaratılışın Kur’an’da bulunan ayetlerinden yaratılış anlatılmaya çalışılmıştır. Bu tezde yaratılışın metafizik olmadan önce ve metafizikten sonra gibi bir ayrıma gidilmiştir. Bu da bize Darwin Teorisi ve Kur’an karşılaştırmasının olduğunu göstermektedir.

5. “Diyarbakır ve Çevresindeki Dini Anlayışta Mitolojik Unsurların Etkisi” adlı doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Anabilim dalında, Hayreddin Kızıllı tarafından 2010 yılında hazırlanmıştır.

Diyarbakır'ın dini ve siyasi tarihine bakıldığında birçok farklılığı içinde barındıran bir şehirdir. Şemsilik, Yahudilik, Hristiyanlık, Süryanilik, Yezidilik ve İslamiyet'e bünyesinde yer vermiş bir şehirdir. Bu kadar çok farklı dinin bir arada bulunması şehrin konumuyla alakalıdır. Anadolu'da bulunup Ortadoğu'ya bu kadar yakın olması çeşitliliğin sebeplerindendir.

Mitoslar, kendisine her daim insanın olduğu her yerde yaşama alanı bulmuştur. Dinler ise mitoslardan yararlanmış ve yararlanmaya devam edecektir.

Tezin içeriğine bakılacak olursa ilk olarak Diyarbakır'ın tarihine yer vermiştir. Daha sonra mitoslarla ilgili birçok tezde gördüğümüz tanımlamalara yer verilmiştir.

Tezin asıl kısmı olan üçüncü kısım ise istenen mitolojik bilgiyi vermektedir. Diyarbakır çevresinde mitolojik olarak şekillenen efsaneler ve menkıbeler karşımıza çıkmaktadır. Şehrin dini yapısı çıkan mitoslara dini bir anlam yüklemektedir. Peygamber kıssaları, sahabeler, şeyhler, veliler mitosların kahramanlarını oluşturmaktadır. Bu kişilerin diğer insanlardan farklı oluşu gösterdikleri kerametler onlara mitolojik bir anlam kazandırmaktadır. Verilen bilgiler ışığında sahabelerle ve dini kişilerin hikâyeleriyle birlikte yerlerinde mitolojik bir anlamı olmak zorunda kalıyor. Bir şeyhin kaldığı ev, içinde bulunduğu mezar oraya kutsal bir yer anlamı vermiş olmaktadır.

İnanışlar sadece bunlarla kalmamakla birlikte yapılan ritüeller, materyallere yüklenen anlamlarla birlikte bölgenin mitolojisi zenginlik kazanmaktadır. Mitolojiye ise inanç ve ritüeller adı altında yer verildiği görülmektedir.

Bu tezde anlaşılan önemli noktalardan biri, mitoloji desteğini dinden almaktadır. Daha öncesinde bu bahsedilen mitoslar varsa bir dinle birlikte yeni bir kimliğe bürünmüş halk dinine göre onu uyarlayıp benimseyebilmiştir. Yapılan çalışma yöreye, mitolojiye ve dine büyük bir hizmet sunmaktadır. Çok kapsamlı bir tezdur. Böyle bir tezin olması bir bölgenin tanıtımı için büyük önem arz etmektedir. Tezin arkasına eklenen görseller ise yapılan çalışmaya bir zenginlik katmıştır.

6. “Hristiyanlığın Asli Günah Doktrini Bağlamında Mitoloji ve Tarihsellik” adlı doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalında, Cengiz Batuk tarafından 2006 yılında hazırlanmıştır.

Hristiyanlığın asli günah doktrini, temelde ilk insanın günahının kötülüğün ve yeryüzündeki her türlü düzensizliğin kaynağı olduğu anlayışını içerir. Âdem ve Havva'nın işledikleri cezanın bütün insanlığı

etkilediğinin ve yaratılan hiçbir insan bir daha tam anlamıyla saf bir günahsızlıkla doğmamıştır. Bu bakımından insanlık bu işlenen günah ile dünya ise üstünü saran bir kötülük ile debelenmektedir. İnsanoğlunun kurtulması da mümkün değildir.

Bu tezde mitlerle ilgili birçok tanım yapılmıştır. Fakat yapılan tanımlar asli günah doktriniyle öyle iyi bir şekilde harmanlanmıştır ki hem konuya giriş yapılmış hem de paralelinde mitoloji tanımlarına yer verilmiştir.

Tekvindeki yaratılış efsanesine göre Tanrı iyilik ve kötülük bilme ağacından meyve yememelerini söyler ve yılanın kandırmasıyla Âdem ve Havva yılan kılığına girmiş şeytana uyup meyveden yer ve cennetten kovulurlar.

Şeytan ise cennetten kovulan melektir fakat dünya onun olmuştur ve dünyadaki bahsedilen kötülüğün kaynağı odur.

Kötülük ise Mesih'in gelmesiyle son bulacak bir durum olarak bildirilir. Kötülük insanları tamamen ele geçirdiğinde Mesih gelip insanlığı kurtaracaktır. Bu da Âdemle gelen maddesel varlığın öldükten sonra dirilme olan Mesih'in ruhla gelen bir varlığa dönüşmesiyle olacaktır. Burada da ölümden sonra dirilme miti görülmektedir.

Pavlus (İsa'nın öğütlerini Roma dünyasına öğreten ilk din adamı), her ne kadar Gnostisizm ve diğer mitolojilerde olduğu gibi bedeninin varlık olarak kötü olduğunu çağrıştıracak ifadeler kullansa da bedeninin asıl olarak kötü olmadığını, fakat içinde ikamet eden günah nedeniyle kirletilmiş ve kötü olduğunu böylelikle de "günahın bedeni" haline geldiğini söyler. (Batuk, Hristiyanlığın Asli Günah Doktrini Bağlamında Mitoloji ve Tarihsellik, 2006, s. 32)

Yapılan tez çalışmasında konu ile ilgili Pavlus'un görüşlerine çok önem verildiğini içerisindeki yoğun bir Pavlus anlatımından anlamaktayız. Bunun yanı sıra devamında başka kişilerinde bu konu ile ilgili görüşlerine yer verilerek devam ettiğini görmekteyiz. Hazırlanan bu çalışma işlenen konu açısından oldukça geniş bir yelpazede ele alınarak işlenmiştir.

7. "Kur'an'da İnsanın Yaratılışı" adlı doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kelam ve İslam Felsefesi Anabilim dalı, Kelam Bilim dalında Süleyman Koyuncu tarafından 1992 yılında hazırlanmıştır.

Yaratma eylemi sadece yaratıcıya yani Allah'a aittir. O da bunu en mükemmel şekilde yapmıştır. Diğer canlıların yaratılması insanın yaşamında tamamen kolaylık sağlaması içindir. Çünkü insan yaratılmışların en mükemmelidir. Bütün canlılar onun hizmetine sunulmak içindir.

Tez ilk olarak Kuran'ın yaratılış kıssasından önce yaratılışla ilgili teorilere ve semavi dinlerdeki yaratılış kıssalarına yer vermiştir. Açıklanan teoriler sonrasında insanın Kuran'da nasıl yaratıldığına değinilmiştir. İlk topraktan yaratılmaya daha sonrasında Nutfeden yaratılmaya değinilmiştir. Toprağa göre ilk Âdem yaratılmış daha sonra Havva diye devam etmektedir.

Nutfeye göre ise ilk Âdem yaratılmış daha sonrasında Âdemoğulları olarak devam etmiştir. Daha sonrasında bebeğin anne karnında olan serüvenine değinilmiştir. Burası, tezi devam ettiği raydan biraz dışına aktarmıştır. Çocuğun anne karnındaki haftalarına yer verip sağlıklı ilgili terimler kullanılmıştır. Bu da fazla ayrıntıya girmiş olduğunu göstermektedir. Konuyla bir alakası olduğunu da düşünürsek din ve mitolojinin her bilimle bir bağlantısı olabileceği görmüş olmaktadır. Daha sonrasında doğmuş bir insanın fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarına değinilmiştir.

Tez diğer yaratılış tezleriyle benzerlik gösterirken içinde yer verdiği jinekoloji ve biyoloji bilimleriyle diğerlerinden farklılık göstermektedir.

8. “Tekvin’deki Yaratılış Kıssalarının Çivi Yazılı Kaynaklardaki Yaratılış Kıssalarıyla Mukayesesi” adı doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalı, Dinler Tarihi Bilim dalında Kürşad Demirci tarafından 1995 yılında hazırlanmıştır.

Yazılan bu tezde ilk olarak yaratılış mitleri ele alındıktan sonra çivi yazılı kaynaklardaki yaratılış kıssaları ele alınmaktadır.

Çivi yazılı kaynaklarda yaratılış mitleri, yerleşik hayata geçmiş insanların kayda geçirdiği mitlerdir. Yerleşik hayata geçmeden önceki dönem ise yerleşik hayata geçmiş olanların aklından kayda geçirildiği için eksik denebilecek bir açık olarak durmaktadır. Yaratılış, cennetten kovulma ya da dünyada yaşama ne türlü geçiyor ise bu insanların yaşama atılmasıyla başladığını ve yaşamanın mutluluk getirdiğini belirtmektedir. Asya kökenli Sümerlerden farklı olarak Sami kökenli Akkad-Asur-Babilon mitlerinde yaratılış problemi önemli bir yere sahiptir.

Eski Ahit’teki kozmos meselesinde her yer madde olarak görülmüştür. Bundan dolayı İbranicede gökyüzüne rakia (dövülmüş metal) denmesi bu sebeptendir. Sanki sütunların üzerine oturmuş bir rakia olarak tasvir edilmiştir. Gökyüzünde ise somut su kütleleri bulunur ve yalnızca yağmur sırasında göklerin pencereleri aralanır, normalde bir kaos ortamı oluşmaması için su kütleleri birbirine karışmamaktadır. Babilonya mitlerinde de böyle bir olaydan bahsedilmektedir.

Eski Ahit ve çivi yazılı kaynakların mukayesesinde ise hiç kuşkusuz birbirlerine olan bezerliklerinden söze başlanmıştır. Birbirlerinden etkilenmiş oldukları kesin olarak ispat edilmemiştir.

Tekvin ve çivi yazılı kaynaklarda en önemli yaratılış miti Enuma Eliş ile olan münasebettir.

Enuma Eliş'te kozmik madde ve ilahi ruh birliktedir ve bir arada bulunurlar. Tekvin'de ise ilahi ruh kozmik maddeyi oluşturur ve odan bağımsız olarak var olur.

Enuma Eliş'te kaos karanlıkla kaplı bir durumdadır. Tekvin'de de karanlık mevcut bulunmaktadır.

Enuma Eliş'te tanrılar ışığı yaratır fakat tekvinde ışık yaratılır herhangi biri tarafından yaratılıp yaratılmadığı bilinmez. Daha sonra her iki kaynakta da gök yaratılır, toprak yaratılır, gök aydınlatıcıları yaratılır, insan yaratılır. Sonunda Enuma Eliş'de Tanrılar dinlenir ve kutlama yaparlar. Tekvin'de ise yedinci gün Tanrı dinlenir ve kutsar.

Gök cisimlerinin yaratılması her iki kaynakta bir birinden farklıdır. Tekvin'de yaratılış sırası güneş, ay, yıldızlar olarak sıralanmıştır. Enuma Eliş'te ise yıldızlar, ay, güneş olarak verilmiştir.

Bitkilerin ve hayvanların yaratılışı maddesinde Tekvin'deki sıralamaya nazaran Enuma Eliş'te bitkilerin ve hayvanların yaratılışı ile ilgili bir şey bulunmamaktadır. Sadece Marduk'un buğday ve baklagillerin yaratıcısı olarak geçtiği görülmektedir.

Hem Tekvin'de hem Enuma Eliş'te insan yaratılışın son evresinde bulunmaktadır. İnsanın bu hayattaki amacı, tanrıların hizmetini görmektir. Sümer geleneğine göre de insan tanrılara hizmet etmek üzere yaratılmış ve bundan dolayı insana "hayat soluğu" üflenmiştir.

Daha sonrasında Eski Ahit'e yani Tekvin'e değindikten sonra Eski Ahit dışındaki Yahudi kaynaklarına ait yaratılışla ilgili metinlere yer verilmiştir. Bu aslında konuyla alakalı olsa bile konu başlığına uymayan bir başlık olmuştur. Fakat böyle bir bölüm yapmayıp ikinci bölümdeki kıyaslanmanın sonuna koyulsaydı daha iyi olabilirdi.

9. "Geleneksel İslam İnancında Mitolojik Unsurların Kritiği: Cinlerle İlgili İnanışlar Bağlamında Bir İnceleme" adlı doktora tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim dalında, Saadettin Merdin tarafından 2019 yılında hazırlanmıştır.

Cin'in Sümerlilerden Yahudiliğe kadar olan geçmişine bakıldığında içinden çıkılması en zor konu olarak görülmektedir. Cinler inanışa göre yiyip içebilen, evlenip çoğalabilen, istediği anda istediği görüntüye

kavuşabilen bir konumdadır. Adını anmaktan çekindiğimiz, bize zarar vereceğini düşündüğümüz yaratıklar olduğu için dilimize onlarla ilgili geçmiş cümle kalıplarımız bile vardır. Üç harfli, iyi saatte olsunlar gibi cümleler onların adlarını anmamak için kullandığımız cümlelerdir. Bir nevi tabudur.

Tezde ilk olarak İslam öncesi Sümerlilerde, Antik Yunan'da Zerdüştilikte, Yahudilikte ve Hristiyanlıkta cinlerle ilgili görülen inançlara yer verilmiştir. İslam inancında ise cinle ilgili meleklerden olmaları, insanlar gibi yaşam sürmeleri, büyü ve sihir gibi amellerde kullanılmaları gibi konulara değinilmiştir.

Aslında cinlerin mitolojik olarak incelendiğinde mitolojide memoralara benzediklerini dile getirmek gerekmektedir. Cinlerin genel olarak kötü bir anlamı vardır. Söylenen birçok kalıplaşmış kelimedenden bir örnekle “Cin çarpmışa döndüm” cümlesinde dahi olumsuz bir durum saptanmaktadır. Verilen tezin diğer incelenen tüm tezlerden ayrı bir konusu vardır. Cinlerle ilgili şu ana kadar farklı bir mitolojik tez incelememiş bulunmaktayım. Fakat insanlar tarafından kabul görülmüş ve hep bahsi geçen bir konu hakkında böyle bir tez hazırlamak bilime ve insanlığa yardımcı olacak bir davranıştır.

Tezlerin hemen hemen hepsi yaratılış ve kökenle alakalı yazılmış tezlerdir. Geçmişten günümüze kadar neredeyse tüm ilahiyat çalışmalarında her daim yaratılış konusu işlenmiştir. Din, yaratılış konusunda mitolojiyle aynı paydada bulunduğu için genel olarak bu konu da yazılmış tezlerle karşılaşmaktayız. Tezler genel olarak yaratılıştan bahsetmekle birlikte en önemli kaynakları kutsal kitaplar olmaktadır. Kutsal kitapların yanı sıra din âlimlerinin yaratılışla ilgili görüşlerinin de bulunduğu tezler ve mitolojik ve dini yönü olan kahramanlarla ilgili tezlere de yer verilmiştir. İçerik olarak yaratılış ve yaratılışla ilgili terimlerin açıklanması gibi birçok tez benzer bir yapıya sahip olmuştur. İlahiyat fakültesinde hazırlanmış tezlerin de birçok disiplinden yaralandığı görülmektedir. Örneğin Diyarbakır Çevresindeki Dini Anlayışta Mitolojik Unsurlar adlı tezde arkeoloji, sanat tarihi disiplinlerden faydalandığı görülmektedir. Materyal olarak tüm tezlerde ortak görülen yöntemler vardır. Görseller, şemalar, tablolar, haritalar tüm tezlerin materyalleri denebilir.

“Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitosları” adlı tezde görsellerden, “Fahrudin er-Razi'ye (543-606) İnsanın Yaratılışı” adlı tezde şekillerden, “Diyarbakır ve Çevresindeki Dini Anlayışta Mitolojik Unsurların Etkisi” adlı tezde fotoğraflardan, “Geleneksel Çin Mitleri Üzerine Bir Araştırma” adlı tezde hem görsel hem tablolardan, “41/Fussilet 9-12. Ayetlerin yorumları çerçevesinde Evrenin yaratılışı” adlı tezde tablolardan “Tarihsel,

Mitolojik ve Dini Bağlamda Kutsal Bir Mekân Olarak Kudüs” adlı tezde kronoloji, haritalar ve resimlerden, “Hadis Külliyyatında Yaratılış ve Başlangıç” adlı tezde şemalardan, “Mitos ile Logos aksında Yaratılış Kıssasının Fenomenolojik Analiz ve Sentezi” adlı tezde haritalardan ve görsellerden ve “Efsane ve Mitlerin İşlevleri ve Modern Toplumdaki Yansımaları: Sarıkız Efsanesi Örneği” adlı tez zengin bir görsellikten yararlanmış zengin bir yapıya sahiptir.

3.2. (Fen) Edebiyat Fakültesinde Hazırlanmış Mitoloji Tezleri

3.2.1. Arkeoloji Anabilim Dalında Hazırlanmış Arkeoloji Tezleri

3.2.1.1. Arkeoloji Anabilim Dalında Hazırlanmış Yüksek Lisans Tezleri

Arkeoloji Anabilim dalında yüksek lisans bazında hazırlanmış 14 tane mitoloji konulu teze yer verilmiştir. Mitoloji konulu doktora tezi bulunmamaktadır.

1. “Anadolu’da Bulunan Mitolojik Konulu *Attika* Tipi Lahitler” adlı tez Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalında Halil İbrahim Sağdıç tarafından 2020 yılında hazırlanmış yüksek lisans tezidir.

Teze ilk olarak Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri hakkında bilgi vererek giriş yapılmıştır. Daha sonra ilk olarak *Attika* tipi lahitler konusuna değinildikten sonra mitolojik konulu *Attika* tiplerine yer verilmiştir.

Attika ne demek diye bir soru soracak olursanız *Attika*: Yunanistan’ın başkenti Atina ve çevresini kapsayan bir tarihi bölgedir.

Anadolu’da bulunan *Attika* tipi lahitler konusunda ilk olarak Akhilleus karşımıza çıkmaktadır. *Attika* Tipi lahitler üretildiği sürece Akhilleus konusu popülerliğini korumuştur. Ancak, bu kahramanın konu olduğu lahitlerin sayısı değil konu çeşitliliği dikkat çekmektedir. (Sağdıç, 2020, s. 33) Akhilleus’un lahitlerin üzerine işlenen konuları Troia Savaşı öncesi ve sonrası olarak ayrılmaktadır.

Bir diğer konu ise Amazonlu lahitlerdir. Amazonlar, mitolojide avlanarak yaşayan ve savaşla mutlu olan kadınlar olarak anlatılır. Yurtları, *Thermedon* Çayının çevresinde kurdukları *Themiskyra* şehridir. (Sağdıç, 2020, s. 49,50) Kurdukları devlette kadınlardan oluşan bir toplumu vardır. Soylarının devamı için her yıl komşu ülke erkekleriyle birlikte olurlar, bu birliktelikten doğan erkek bebekleri öldürüp kız bebekleri kendileri gibi yetiştirirlerdi. (Sağdıç, 2020, s. 50)

Tezdeki verilen örneklerden anlaşılacağı üzere tez yapılan bir arkeolojik çalışmanın üzerinde bulunan figürlerin yapısal çözümlemesinde bulunan sonuçlar olarak görmektedir. Tezde mitolojiye çok yer vermemekten ziyade konu ürünün üstünden anlatıldığı için mitoloji tezi değil ama mitolojiyi kendine kaynak edinmiş bir tez olarak karşımıza çıkmaktadır. Arkeoloji tezleri sayfa sayılarına bakıldığında uzun görünse de büyük bir bölümünü görsel materyaller karşılamaktadır. Verilen bilgilere bakıldığında ise birçok kaynakla çalışılmış ve kaynakçası zengin bir tez olduğu görülmektedir.

Tez daha çok anabilim dalının disiplininden dışarı çıkmayarak devam etmiştir. Giriş bölümünde dahi olmak üzere mitoloji ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiş mitoloji olarak Yunan mitolojisi ele alınmıştır.

2. “İonia Bölgesi Kurucu (*Oikistes/Ktistes*) Mitosları” adlı tez Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalında Murat Okumuş tarafından 2020 yılında hazırlanmış yüksek lisans tezidir.

Tez ilk olarak tezde de adı geçen İonia bölgesi olarak da bilinen Anadolu’nun İzmir, Aydın illerinin içerisinde yer aldığı bölgeye değinilmektedir. *Dor* istilasından kaçarak Anadolu’da Akalar tarafından kurulan bölgenin adıdır.

Kolonizasyon sürecinde, çeşitli tanrı inançları hâkimdi ve Apollon kolonizasyon sürecinde birincil tanrı olarak görülmüştür. Deniz aşırı yapılan göç hareketi sonucunda önceden belirlenen yerlere kurulan kentler, Apollon tarafından yönlendirilmekte ve oikistes tarafından yönetilmektedir. (Okumuş, 2020, s. 13)

Kurucu tanrılar arasında Apollon, Hera, Poseidon ve Zeus bulunmaktadır. Kurucuya verilen isim oikistes, ktistes bazı durumlarda arkhegetes olarak ifade edilmektedir.

Ktistes’ler kentler için büyük bir öneme sahiptir. Bunlar bir kentin imajını ve saygınlığını artıran, farklı şekillerde statü kazandıran kentin kimliğini oluşturan kişilerdir. (Okumuş, 2020, s. 22)

Efsanelerde, birbirine geçmiş, tamamen gerçek düşüncelerden ayrılmış, eylemler o kadar çoktur ki bazen çok az gerçeklik yüzeyde kalmıştır. Çoğu durumda bir efsanenin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığını, ne kadar etkili olduğunu ve nasıl yayıldığını tam olarak bilemediğimiz için, bir kentin kuruluş efsanesi düşüncesinden ne kadar etkilendiğini söylemek zordur. (Okumuş, 2020, s. 25)

Tezde birçok tanrıçaya ve tanrıya yer verilmiştir. Mitolojinin bu tezdeki işlevi, yeri ve önemine bakılacak olursa hikâye olay örgüsü olarak yer edinmiştir.

Yapılan çalışma bölgenin arkeolojik olarak incelenmesi ve ardından eserlerin resimlerini sona ekleyerek görsel bir materyalle zenginlik kazandırmıştır. Tez sadece o bölgeyle ilgili bilgilere yer vererek devam etmiş daha çok araştırma ve bulunan sonucu teze ekleme olarak devam etmiş farklı bir konu ile diğer tezlerde olduğu gibi bir karşılaştırma farklı bir örnekten yola çıkma gibi bir yol izlememiştir.

İonia bölgesini göstermek adına birçok haritaya yer verilmiştir. Bahsi geçen tanrıçaların birçok günlük hayatta kullanılan ürünün görselleri tezin sonuna eklenmiştir.

3. “Mitolar ve Tasvirler Işığında Antik Ege Coğrafyasında Dışı Tanrısal Figürler Kök, Karışım ve Değişimi” adlı yüksek lisans tezi Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalında Cansın Okan tarafından 2019 yılında hazırlanmıştır.

Teze ilk bakıldığında sisteme oturtulmuş olduğunu görmekteyiz. İlk olarak Antik dönemde Doğu Akdeniz tarihsel coğrafyasına değinip daha sonrasında bölge olarak Akdeniz’in etrafında Mezopotamya, Anadolu Yunanistan ve Egede din olgusunun ortaya çıkışına değinilmiştir. Akdeniz deyince sadece Yunan Mitolojisini düşünmek doğru olmadığından Mezopotamya, Doğu Akdeniz ve Anadolu kökenli tanrıçalara yer verilmiştir.

Mezopotamya’da *İnanna* aşk verimlilik, cinsellik tanrıçası, göğün ve yerin hakimesidir (Okan, 2019, s. 89).

Ereškigal yer altı dünyasında yaşayan bir figürdür.

Nammu dünyayı ve cenneti yarattığına inanılan Sümer deniz tanrıçasıdır.

Ninhursag Sümer pantheonlarında baş tanrıçadır. *Ninhursag* adı “(Kozmik) Dağın Kraliçesi” anlamına gelmektedir. (Okan, 2019, s. 92)

Geshtinanna mevsimler döngüler ve tarımla ilgilenen tanrıçadır.

İştär Sümerler’in *İnanna* olarak adlandırdığı tanrıça Babil’de *İştär* olarak karşımıza çıkmaktadır.

Doğu Akdeniz’de *İsis*’in en önemli rollerinden biri annelik ve doğum, diğeri ise diğer dünyada ölümlerin koruyuculuğudur. (Okan, 2019, s. 96)

Mut Mısır pantheonunda önemli bir başka Tanrıça olan *Mut*, Anadolu ve Mezopotamya’da sık görülen tanrıların kraliçesi ve anası, ulu ana rolündedir. (Okan, 2019, s. 97)

Hathor Mısır inancında önemli bir bereket tanrıçasıydı, güneş tanrısının çocukluk versiyonu dâhil, birçok tanrının annesi rolünde görülürdü. (Okan, 2019, s. 97)

Astarte Levant'ta, İnanna ve İştar gibi savaş ve bereketi temsil eden tanrıçaların tapımı oldukça yaygındır. Bu tanrıçalar *Astarte/Aşera* veya *Anat* olarak anılır.

Anadolu kökenli tanrışalarda *Kybele* Phrygler'in en önemli tanrıçası, pantheonun başıdır ancak ondan başka birçok tanrıya da sahiptirler. İnsan suretinde betimlenen tek tanrıçaya “*Matar*” adını veririler, bu da “anne” anlamına gelir ve çoğu zaman tanrıçayı tanımlayan bir sıfat ile birlikte anılır. (Okan, 2019, s. 103)

Antik Yunan Tanrışalarda Gaia, Aphrodite, Rhea, Hekate, gibi tanrıçalara yer verilmiştir. Tanrıçaların tümünün ne ile bilindiklerine yer verilmiştir. Bölgesel olarak bakıldığında aslında tanrıçaların tam olarak kökeninin nereden olduğunu bilmek güçtür. Çünkü tanrıçalar birbirlerinin aynısı olup sadece isim değişikliği göze çarpmaktadır. Tezin mitolojik olarak bakış açısı milletlerin mitolojileri ile alakalı bir durumdur. Mitolojinin asıl konusu olan yaratılış ve kıyamet gibi konulara tezde değinilmemiş mitolojilerde bulunan karakterler incelenmiş ve bahsedilmiştir.

Bu tezden yola çıkarak hep söylenildiği gibi yine söylemekten çekinmeyerek şu sözler aklımıza gelmektedir: İnsanlar gerek yaşayış tarzı gerekse içgüdüsel olarak bir şeyi tanımlarken ya da mit haline getirirken birbirinde benzerlik gösterirler. Bir başka açıklama ise birbirinden etkilenerak mitler dünya üzerinde benzer bir şekilde dolandığı için tanrıçalar da birbirlerine benzer ve nerede doğduğu konusunda pek çok bilgi ortaya çıkmış olur.

Tezde yapılan şalışmaların incelenen eserlerden kalıntılardan yola çıkarak yapıldığını tezin son kısmında verilen görsellerden anlamaktayız. Tezin sonuna değil içeriğine yedirilmiş olsaydı görseller daha etkileyici bir anlatım oluşturulmuş olunabilirdi.

4. “Hellenistik Dönem Batı Anadolu Tapınakları Işığında Amazon Mitolojisi” adlı Yüksek Lisans tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalında Buse Çelik tarafından 2021 yılında hazırlanmıştır.

Amazon kelimesi ilk olarak Homeros'un İlayda'sında geçmiştir. Erkek öldüren, memesiz, savaşçı, erkek katili gibi anlamlara geldiği ifade edilmektedir.

Eski Yunanca dışında diğer dillere bakıldığında Amazon kelimesi Persler için “güçlü kadın” ve “savaş yapan” anlamına gelmektedir. Ayrıca İran dilinde de “makhia”, “tekil savaş” anlamını taşır. (Çelik B. , 2021, s. 4)

Amazon mitolojisinde ise Anaerkil bir toplum olarak bilinen Amazonlara, savaşçı at üstünde hayatını geçiren vahşi bir profil çizilmiştir. Sürekli erkeklerle savaş halinde oldukları bilinmektedir. Amazonlarla ilgili bir diğer bilgi ise göğüslerini kesip öyle yaşadıklarıdır. Çünkü savaşçı bir toplum oldukları için ok kullanımında zorlanmamak adına böyle bir gelenek oluşturulduğu bilinmektedir.

Bir başka Amazon görüşü ise Artemis'in daha öncesinde Amazon olduğu görüşüdür. Daha önceleri avcı/savaşçı bir yapıya sahipken daha sonra daha naif ve çevik bir görünüme bürünmüştür.

Her Hellen kahramanı bir efsanesinde mutlaka bir Amazon ile bağlantılıdır. En büyük Hellen kahramanları, güçlerini Amazon kraliçelerini öldürerek göstermişlerdir. Herakles'in Amazonlarla olan mücadelesi Theseus'un Antiope'yi kaçırmış, Akhilleus tarafından öldürülen Penthesilea, Bellerophon ve Dionysos ile Amazonlar arasındaki mücadeleler bu güç gösterilerine birer örnektir.

Tezde Helenistik dönem olarak adı geçen dönemin özelliği ise çevresinde bulunan kültürleri de etkileyerek Hellen özellikleri yaymaya çalıştıkları hatta bunun için Helen şehirleri kurdukları dönemdir.

Hellen döneminde sanatçılar patronlarının özel isteklerine önem verdikleri için bu dönemde özel portre heykellerle *ethos*'un tercihi artmıştır. (Çelik B. , 2021, s. 29)

Hellenistik dönemde Amazon mitolojisine sahip tapınaklardan, *Alaban* Apollon *Isotimos* ve *Magnesia* Artemis *Leukophyrne* yer verilmiştir.

Hazırlanan bu tezde anlatılmak istenen Hellenler politik propagandayı sıklıkla kullanan bir toplumdur. Bu propagandayı yapabilmek için amazon mitolojisinden yararlanıp sanatı kullanırlar.

Amazonları da düşünecek olursak amazonlar birçok toplumun mitolojisinde ve tarihinde yer almıştır. Bu tezde de Hellenlerin Amazon mitolojisine yer verdiği tapınaklara yer verilmiştir. Hellen mitolojisinde Amazonlara ilk olarak at koşturan, ok atan bir kadın figürü çizerken daha sonrasında alt mesaj olarak kadınlar için böyle bir hayatın mümkün olmadığını anlatmaya çalışmışlardır. Hellenlerin arkaik dönemde erkek egemenliğinin propagandasının bir aracı olarak Amazon mitolojisini görmekteyiz.

Tez bir dönem ve mitoloji incelemesiyle birlikte eser üzerinde bir milletin eserlerine farklı bir mitolojinin etkilerinin incelemeyi tercih etmiştir. Bu da Arkeoloji tezlerinin arasında farklı bir bakış açısı oluşturmuştur. Son olarak da eserin sonun da konuyla alakalı eserlerin görsellerine yer verilip sonlandırılmıştır.

5. “Mezopotamya Mitolojisindeki Tufan Olayı ve Semavi Dinlerdeki Karşılığı” adlı yüksek lisans tezi, Bitlis Eren Üniversitesi/ Atatürk Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim dalında 2022 yılında Ömer Yikitler tarafından hazırlanmıştır.

Hazırlanan bu tezde yazar ilk olarak bölgenin coğrafyasına, tarihine mitolojisine, inanç birimlerine (Yahudilik, İslam, Hristiyanlık) yer verdikten sonra tufan olayının Mezopotamya bölgesinde bulunan toplulukların (Asur, Sümer, Akkad ve Babil) mitolojilerindeki tufan olaylarına değinmiştir. Mezopotamya bölgesinde tufan olayının kaynakları olarak da Gılgamış Destanı’nı Kral *Ziusudra*’nın Tufan öyküsü ve *Atrahasis* Tufan Öyküsü olarak bilinmektedir.

Gılgamış destanında Nuh tufanı ile ilgili olarak karakter adı olan Utnapiştım tüm canlı türlerini büyük tufandan korumak için gemi inşa etmiştir. Daha sonrasında ölümsüz olmuştur.

Kral *Ziusudra*’nın tufan hikâyesinde tanrıların insanlığı yok etmek için tufan göndereceği ve *Ziusudra*’nın bir gemi inşa ettiği yazmaktadır. Daha sonra *Ziusudra* An ve Enlil’in önünde secdeye kapanır ve öküz ve koyunlar kurban eder. Bunun üzerine, tanrılar *Ziusudra*’yı onurlandırarak tanrılar gibi bir hayat bahşetmişlerdir. (Yikitler, 2022, s. 29,30)

Atrahasis tufan öyküsünde ise *Atrahasis*’in tanrıların tufan gönderme planını tanrı Enki’nin *Atrahasis*’in rüyasına girmesiyle bozulur. *Atrahasis* kendisine bir gemi inşa eder ve ailesini ve hayvanlarını tufandan kaçırır.

Sümer kültüründe tufan olayı insanın yaratılmasıyla başlar. *Ziusudra* kral olduğunda bir tanrı tarafından her şeyin sular altında kalacağını öğrenir. Bu olay Kral *Ziusudra* olarak daha önce tezin içeriğinde geçmektedir.

Akkad kültüründe tufan olayında ise şöyle bir anlatıya yer verilmiştir: *Atrahasis*’in, Akkad/Babil kültüründe görülen Büyük Tufan’ın destanıdır ve bu destanda tanrılar tarafından insanlığı yok etme planının Enki tarafından iyi adam *Atrahasis* bildirilmesi ve kendisini, ailesini ve hayvanları kurtarmak için bir gemi inşa etmesi anlatılır. Böylece *Atrahasis* yeryüzündeki yaşamı korumuş olur. (Yikitler, 2022, s. 33)

Babil tufan olayında Babil tanrısı Enlil tarafından bütün canlıların ortadan kaldırılması için gönderilen tufan sırasında, Uta-napishti (Utnapiştım) hayvanlarla dolu bir gemiye güvenle saklanan ailesi ile bu yok oluş hadisesinden kurtulur. (Yikitler, 2022, s. 34) Bu bölümde Gılgamış destanından metin paylaşarak anlatıma yer verilmiştir.

Assur kültüründe tufan olayında ahlaksız düzensizlik içinde olan halk önce kıtlıkla cezalandırılmış daha sonra tövbe eden halk affedilmiş ama tekrar aynı davranışları sergiledikleri için veba ile cezalandırılmışlardır.

Hala aynı davranışlara devam eden insanların tarlalarına ve sürülerine bereketsizlik (kısırlık) verilmiştir. Daha sonrasında tufanla cezalandırılmışlardır.

Verilen tüm kaynaklardaki tufan olaylarına bakılırsa insanların kötü davranışlarını cezalandırmak için yapıldığı görülmektedir. Bu cezalandırma durumu ilahi ve ilahi olmayan dinlerde de geçerlidir. Dini kaynaklara bakıldığında Nuh peygamber tüm yaşadığı olay şüphesiz gerçek olarak kabul edilip günümüze kadar gelmektedir.

Yer bilimcilere göre olay teolojik bir olaydır sel baskınları ise doğal afetlerdir. Yer bilimciler bize yer şekillerini olası baskın olabilecek noktaları işaret edebilir.

Tufan olayıyla ilgili Arkeologlar yaptıkları çalışmalarda birçok bulgulara rastlamışlardır. Gılgamış Destanı en belirgin, en önemli kanıttır.

“Tufan olayı bütün dünyayı kaplamış mıdır?” gibi bir soru başlığına yer verilmiştir. Bu durumun imkânsız olduğunun yapılan geminin çok büyük olması gerekmektedir. Hem böyle bir durumda çok az insanın 50 yıl gibi bir zamanda aile kurup çoğalmasa mümkün değildir.

Yapılan araştırmalara göre tufan olayının tarihi ise M.Ö. 2700-2050 yıllarını göstermektedir.

İlahi olmayan dinlerde tufan olayı ile ilgili verilen başlıkta tekrar Gılgamış’a, Kral Ziusudra anlatılarına yer verilerek tezde tekrara yol açılmıştır.

Bu tezde son olarak kutsal kitaplardaki tufan olayına yer verilerek sonuç kısmına geçilmiştir. Hazırlanan bu tezde birçok kez başlıkların altında içerik olarak verilen konuda tekrara düşülmüştür. Hep aynı konu tekrar dönmüştür. Hazırlanan tez arkeoloji alanında yazıldığı pek belirgin bir şekilde görülmemektedir.

6. “*Ara Pacis Augustae* Kabartmalarındaki Mitolojik ve Dinsel Etkilerin İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezi Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim dalı, Klasik Arkeoloji Programında 2017 yılında Işık Albasan tarafından hazırlanmıştır.

Tez çalışmanın yöntemi amacı konusu başlıklarıyla giriş yapılmıştır. Daha sonra İmparator Augustae’nin hayatı, Roma dini ve genel bilgiler verilerek devam etmiştir. Daha sonrasında sadece kabartmalara yer vermemiş, edebiyat vs. diğer sanat dallarına da yer verilmiştir.

Ara Pacis Augustae gerek mimarisi gerekse heykeltıraşisi ile Augustus Dönemi’nin en önemli eserlerinden biridir. Bu eserde mitolojinin, felsefenin, dinin ve tarihin arkeolojide vücut bulup görsel hale geldiğine

çok detaylı bir şekilde tanıklık etmekteyiz. Ara Pacis Augustae'nin kabartmalarında Augustus'unilmekilmek işlediği politik ideolojinin kendisini görmek mümkündür. (Albasan, 2017, s. 58)

M.Ö. 13'te Augustus'un Gallia ve İspanya'dan dönüşü onuruna yapılan Ara Pacis Augustae, Tiber Nehri'nin batısına yakın, Quirinal Tepesi'nin doğusunda ve Capitol Tepesi'nin güneydoğusunda yer alan Campus Martius'ta inşa edilmiştir. (Albasan, 2017, s. 62)

Ara Pacis Augustae inşa sistemi din propagandası ile Augustus'un politikasının iç içe geçmesinin görsel bir temsilidir. Çünkü Hükümdar ve Güneş arasındaki politik-dini bağ hemen hemen tüm toplumlarda karşımıza çıkmaktadır. (Albasan, 2017, s. 63)

Ara Pacis Augustae yapısı mitolojik izler taşımasına rağmen bizim mitoloji olarak incelediğimiz tezlerdeki mitoloji incelemelerine bakıldığında mitolojik konusu çok geri planda kalmıştır. Eserin daha çok mimarisine ve diğer özelliklerine önem verilmiş ve bahsedilmiştir.

7. “Mitolojik Tasvirlerde Tekstil ve Giyim Kuşam” adlı yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim dalı, Klasik Arkeoloji programında Övün Selim Martin tarafından 2010 yılında hazırlanmıştır.

İlkel dokuma öncesi insanların vücutları tüylerle kaplı olduğu için örtünme ihtiyacı duymamışlardır. Daha sonra iklim ve coğrafya koşulları düşünülünce avlandıkları hayvanların postlarını giymişlerdir.

Takı ve aksesuar ise insanların daha çok ayinlerde kullanıldığını günlük hayatta da kullanabildikleri görülmüştür. Bu aksesuarlarda hayvanların kemiklerinden dişlerinden yapılmaktadır.

Dokuma döneminde ise insanlar artık örtünme isteğinden dolayı değil iklim özelliklerinden ısınma ihtiyacı olmuştur. Yerleşik hayata geçişle hayvan derisinden öteye geçip tarımdan elde edilen lifli ürünlerden kumaş üretilmiştir.

Dokuma sonrasında giyimde Mezopotamya'da Sümerlilerde kadın ve erkeklerin her iki tarafta sade, süssüz bir biçimde giyinir. Erkekleri ayırıcı özellik uzun saçlı ve sakallı olmasıdır. Babil ve Asurlularda ise daha öncesinde sade kıyafetler tercih edilse de daha sonra her iki cinste de süslü ve zengin kıyafetler görülmeye başlanmıştır. Kalıntıların arasından bulunan sonuçlara göre erkekler genel olarak başlarını ve yüzlerini tıraş etmişlerdir. Perslerde ise kadınlar ve erkekler başta aynı giyinseler bile daha sonrasında kadınlar daha yumuşak ve hacimli kumaşlar kullanmışlardır. Uzun tunik ve pantolon kültürün egemen olan kıyafetleri olmuştur. Mısır kültüründe ise kıyafetin refah seviyesine göre sınıfsal bir fark oluşturduğu bilinmektedir. Alt tabakadaki işçi sınıfı ise çıplak

olduğunu diğer tabakadakilerin daha az giyindiği kalıntılardan anlaşılmaktadır. Sıcak bir coğrafya olan Mısırdaki ince serin tutan keten kumaş tercih edilmektedir.

Dokuma mitolojisine gelecek olursak dokuma tanrısı Athenadır.

Zeus, daha çok yarı çıplak yarı beline kadar örtülü asa ve yıldırım olarak tasvir edilir.

Hera, genel tasvirlerinde, dolgun vücutlu genç bir kadın olarak, başında Diadem, elinde üzerinde guguk kuşu bulunan bir asa (bu asa Zeus'la evlenişini simgeler), çıplaklığını göstermeyecek şekilde bol kıvrımlı Khiton ve üzerine Khimation giymiş şekilde betimlenir. (Martin, 2010, s. 37)

Poseidon'un giydiği ise pelerin, Khiton üstüne bol kıvrımlı Khimation ya da kollar açık kalacak şekilde omuzdan sarkan Khlamys bulunur. (Martin, 2010, s. 38)

Demeter, ayak bileklerine kadar uzanan bir Khiton üzerine bol kıvrımlı bir Khimation giymiş olarak betimlenir. (Martin, 2010, s. 40)

Hestia, elinde bekâreti simgeleyen çiçek ile Khiton ile üstüne Khimation ile tasvir edilmiştir.

Aphrodite, arkaik dönemlerdeki tasvirlerinde tamamen giyinik bir görünüme sahipken M.Ö. beşinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren vücudunun bazı bölümleri açılmaya başlamıştır.

Athena, tasvirlerinde genellikle baştan aşağı silahlıdır. Başında miğfer, sol elinde, ortasında Perseus'un öldürdüğü Medusa'nın başı bulunan bir kalkan; göğsünde yine Medusa başlı bir zırh bulunmaktadır. (Martin, 2010, s. 43)

Ares, daha arkaik dönemde sakallı ve baştan aşağı silahlı görülürken daha sonraki görüntüsü çıplak bir gençtir.

Apollon, güçlü ama zarif vücuduyla geniş göğüs sakalsız yüz ile genç erkek güzelini temsil eder.

Artemis, başı taçlı, gövdesi birçok figürle örtülü, göğsünde dizi dizi memeyle ayakta betimlenirken, yunan örneklerinde; kısa ve açık bir giysi içinde, sandalları, oku, yayı, köpek ve geyikleriyle tasvir edilmiştir. (Martin, 2010, s. 46)

Hermes, arkaik dönemdeki tasvirinde sakallı olgun insan görünümündedir. Klasik dönem tasvirlerde çevik, kıvrak tıfıl bir delikanlıdır. (Martin, 2010, s. 47)

Hephaistos, dönüş betimlemeleri dışında güçlü, kuvvetli sakallı bir adamdır. Elinde kimi zaman çekiç ve kerpeten; üzerindeyse, sağ omzunu açıkta bırakan işçi giysisi vardır. (Martin, 2010, s. 48)

Dionysos'un kokulu saçları, sarı perçemleri ve mor yanakları olduğu bilinir.

Tezde verilen konuya göre kıyafet sosyal hayatın önemli bir parçasıdır. Bu durum mitolojiye bile yansımıştır. Mitolojik olarak tasvir edilen tanrılar insan figürüyle anlatılınca insanlar giyindirmeyi veya süslemeyi ihtiyaç olarak görmüştür. Yapılan çalışma ile diğer arkeoloji tezlerine göre farklı bir tarz elde edilmiştir. Kıyafet ile aslında arkeoloji, mitoloji ve moda tasarım alanına değinerek farklı bir konu elde edilmiştir.

8. “Yakındoğu Yaratılış Mitoslarının Yunan Yaratılış Mitoslarına Etkileri” adlı yüksek lisans tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim dalında, Derya Kaya Birge 2015 yılında hazırlanmıştır.

Hazırlanan tezde ilk olarak mitolojiyi geniş bir çerçevede incelenerek giriş yapılmıştır.

Mitosların en önemli işlevi yaratılış hakkında bilgi vermeleridir. Yaratılış mitosları, birçok milletlerin mitolojisinde yer alırken ilahi kitaplarda da kendine yer bulmayı ihmal etmemiştir. Bu milletler: Sümerler, Mısır, Çin Hint, Yeni Zelanda'nın *Maori* gibi.

Tezin konusu, Yakındoğu mitoslarının Yunan yaratılış mitoslarına etkileri olunca Yakındoğu mitosları ilk olarak değinmeden asıl konuya geçilmemiştir.

Yakındoğu mitolojisinde bir örnek verilecek olursa, Sümer Mitolojisine göre gök ve yer uçsuz bucaksız bir denizin içinde bulunmaktadır. Yani bu demek oluyor ki her şey sudan yaratılmıştır. İnsanların henüz yaratılmadığı dönemde, *Nippur* kentinde yalnızca tanrılar ve tanrıçalar yaşamaktaydı.

Sümer yaratılış miti, Sümer tanrılarının insanlaştırılmış karakterlerini ortaya koyar. Sümer mitolojisindeki tanrılar, insan gibi plan yapar, bu plana göre hareket eder, yer, içer, evlenir, çocuk sahibi olur, onları yetiştirir, üzülür ve güçsüzlük gösterirlerdi. Genelde yalan ve kötülüğe karşı, doğruluğu ve adaleti savunurlardı. İdari görevlerinin dışında, “güneşin doğduğu yerdeki gök ve yer dağında” yaşadıkları düşünülmekteydi. (Birge, 2015, s. 47)

Antik Yunan yaratılış mitoslarında Kaos (boşluk, aralık), evrenin yaratılışı aşamasında ortaya çıkmış tanrılarının ilki olarak görülür. Kaosun, yeryüzü, gökyüzü, hava, su, aydınlık, karanlık, yeraltı ve zaman gibi

bileşenler arasında, yer ve gök arasındaki boşluğa karşılık geldiği ifade edilir. (Birge, 2015, s. 67,68) Her şey, tüm evren kaostan yaratılır ve onda kaybolur.

Antik Yunan mitolojisinde de tanrılar insanlar gibi evlenir, yer, içer, uyur, çocuk sahibi olurlar.

Yunan mitolojisi, Yakındoğu mitolojisinden, biçim, kişileştirme ve kurgu açılarından etkilenmiştir. Yunan mitolojisi, insan merkezçiliğini vurgulamak için, soyut tanrıları eklemiştir. Homeros ve Hesiodos, Yakındoğu'nun ilham verici ve yararlı motiflerini almakla birlikte, kendi kültürel sembollerini de mitoslarına eklemişlerdir. Homeros ve Hesiodos, uzun süredir devam eden sözlü geleneği, kendi yerel unsurlarını da ekleyerek yazıya dökmüşlerdir. (Birge, 2015, s. 108)

Antik Yunan din ve mitoslarında Yakındoğu mitoslarından etkilenmiştir.

İncelediğimiz birçok tezde aslında fark ettiğimiz her ne olursa olsun, mitolojinin hangi yönü olursa olsun Sümer mitolojisi her zaman kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hazırlanan bu tezde diğer tezlere nazaran bir değişik figür vardır ki o da tablolar ile anlatıma canlılık katmak istemeleridir. Babil, Hitit, Fenike, Yunan tanrılarını kendi kategorilerine ayırarak sisteme oturtmaya çalışmıştır. Tabi her arkeoloji tezinde olduğu gibi bu tezin sonunda da görsel materyale yer verilmiştir.

9. Doğu Akdeniz Mozaiklerinde Deniz ve Nehir Tanrıları/Tanrıçaları ile Mitolojik Figürler” adlı yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim dalında Zeynep Akkaya tarafından 2016 yılında hazırlanmıştır.

Doğu Akdeniz Bölgesindeki mozaiklerde Poseidon, Okeanos, Tethys, nehir tanrıları/tanrıçaları ve mitolojik figürlerin çeşitli tiplerde tasvir edildiği tespit edildi. Zeugma'da hippocamposlar tarafından çekilen arabada Okeanos ve Tethys ile birlikte torso halinde betimlenen Poseidon ile Antiocheia'da tam vücut formunda betimlenen Okeanos ve Tethys'in tasvir edildiği mozaiklerin başka örnekleri ve prototipleri bulunamadı. Bu husus, bu kompozisyonların Zeugma ve Antiocheia kökenli olduklarını düşündürmektedir.

Yapılan çalışma kapsamında ortaya çıkan bulgular göstermektedir ki, söz konusu II. ve V. yüzyıllarda antik dünyada deniz ve nehir tanrıları/tanrıçaları ile mitolojik figürlerin tasvir edildiği çeşitli kompozisyon örnekleri mevcuttur. Bahse konu mozaikler Doğu Akdeniz Bölgesinden ele geçen mozaiklerle benzer özellikler göstermesine karşın, kimi örneklerin prototiplerinin bulunamayışı mozaik üretim merkezi

olarak Doğu Akdeniz Bölgesini ve bu coğrafyada da Zeugma ve Antiocheia kentlerini öne çıkarmaktadır. Mezopotamya ile Akdeniz'i birbirine bağlayan stratejik konumdaki Doğu Akdeniz Bölgesindeki güçlü bir imparatorluğun sosyal ve iktisadi refahının yansıması olarak mozaik sanatında markalaşması, Doğu Akdeniz Bölgesindeki diğer kentlerde ve Anadolu coğrafyasında taklit edilmesine neden olmuştur.

Tez mitoloji bakımından ele alındığında eserlerin ne anlatmak istediğini öğrenebilmek için mitolojik bir araştırmayı zorunlu kıldığı görülmektedir.

10. “Ovidius’un Dönüşümler’indeki Mitolojik Anlatımların Derlenmesi” adlı yüksek lisans tezi Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim dalında Şehnaz Eraslan tarafından 2001 yılında hazırlanmıştır.

Ovidius’un “Dönüşümler” adlı eserinin özünü Grek mitlerinin içeriği oluşturmaktadır. Homeros’dan itibaren Grek dünyasında şiir, edebiyat, tiyatro, resim, heykel vb. alanlarda kullanılan mitler, daha sonra Roma’nın ön plana çıkmasıyla Lucretius, Vergilius ve Ovidius gibi Latin ozanlar tarafından da başarıyla kullanılmıştır.

Dönüşümler’de belirtilen tanrı ve tanrıçaların sıfatları incelenmeye değer özellikler gösterir. Zeus’un öç alan yıldırımı, Hermes’in kanatlı ayakkabısı, Dionysos’un şarap ve Athena’nın savaş seven tanrı olduğunu anlamakta güçlük çekmekteyiz.

15 kitaptan oluşan Ovidius’un “Dönüşümler” adlı eseri şiirsel anlatımının anlaşılması için düz yazıya aktarılırken tezin arkasında yer alan sözlük okuyuculara kolaylık sağlanması için eklenmiştir. İncelenen arkeoloji tezlerine bakıldığında sözlüğü olan başka bir teze rastlanmamaktadır.

11. “Hititler’de Mitoloji” adlı yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim dalında Ali Osman Elmalı tarafından 1991 yılında hazırlanmıştır.

Hititler’de mitoloji adlı tezin incelemesinde ilk olarak Hitit efsanelerini inceleyerek başlanmıştır. Hitit efsanelerinden *Hatti* kökenli efsanelerden; kaybolan tanrı efsanesi, Güneş Tanrısı’nın kayboluşu, Telipinu ve Deniz, İlluyanka efsanesi ve gökyüzünden düşen ay efsanesine değinilmiştir.

Hurri kökenli efsanelerde *Kumarbi* efsanelerinden; gökteki krallık efsanesi ve Ullikummi Şarkısına, Appu ve İki Oğlu’nun Masalı, İnek ve Balıkçı’nın Masalı, Avcı Kessi Masalı, Gurparanzah’ın Masalları, İstar ve Ejder Hedammu efsanesi ve Urshu’nun Kuşatılmasıyla ilgili efsanelere yer verilmiştir.

Yazar, söze başlarken Hitit mitolojisiyle ilgili Türkçe kaynakların eksikliğinden yakınlıkla başlamış ve bunu kendine görev edindiğini dile getirmiştir. Genel olarak Hitit mitolojisinin başka milletlerde araştırma konusu olarak benimsendiğini sözünün sonuna eklemiştir. Arkeolojinin mitoloji konulu tezlerine bakıldığında aslında Mezopotamya ve Antik Yunan mitolojilerine çok sık konu edildiği görülmektedir.

Hitit mitolojisi incelenen efsanelerden de anlaşılacağı üzere bazı milletlerden efsanelerini alarak kendi mitolojisine uyarlamıştır. Yunan Anadolu, Babil gibi efsaneleri içine almasından anlaşılmaktadır. Coğrafyasına bakıldığında Mezopotamya'nın bir temsilcisi olduğu aşikârdır.

Yapılan çalışma Hititlerle ilgili yapılmış çalışmaların dağınık olduğunu o dağınık çalışmaların toplanmış halinin bu tez olduğu anlaşılmaktadır. Tez, 1991 yılında hazırlanmış bir tezdır. Bu da demek oluyor ki mitoloji popüler bir konu değildi ya da Hitit mitolojisine ilgi çok azdı.

12. “1985-2006 Yılları Arasında Assos Kazılarında Ele Geçen Mitolojik Tasvirli Terrakottalar” adlı yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim dalında, Zeynep Özgü Çelikel tarafından 2008 yılında hazırlanmıştır.

Terakota, terrakotta veya pişmiş toprak kil bazlı, kahverengimsi kıızı renkli, mat seramik. Bununla birlikte bazı su geçirgen ve parlak seramiklere de terrakotta denir. (Dictionary, 2003)

Terrakottaların yapım aşmasına ve dönemlere ayrılmış şeklini ilk bölümde yer veren bu tez mitolojiyi yani yazdığım tezi ilgilendiren konu 2. Bölümde yer almaktadır.

İncelemenin yapıldığı yer ve ürün tapınaktır ve bu da festival, adak ve kurban törenlerinin yapıldığını ifade etmektedir. Tapınaklara ilgi büyük olduğu için sanatçılar içeriğinde mitolojik konu bulunduran birçok tanrı/tanrıça heykeli görülmektedir.

İlk olarak tanrıça Kybele tanrısı Tykhe ile benzerlik gösterdiği için ayırt etmek zorlaşmıştır. Kybele genellikle elinde bereket boynuzu ya da bir gemi dümeni tutarken tasvir edilir.

Son olarak başlıktaki tarihlendirmeyeyle araştırmanın başına ve sonuna bir çizgi çekilmiştir. Böylece incelenen eserlerle ilgili verilen bilgi de eleştiri yapılırken başındaki tarihlendirmeyi unutmamak gerekmektedir.

Baş örneklerinin Kybele ile benzerlik göstermesinin sebebi iki tanrıçanın da başında kule biçiminde taç ile betimlenmesidir. (Çelikel, 2008, s. 33)

Aphrodite ise, tanımlanan dokuz adet parçanın ikisini baş, altısını çıplak gövde, birini de ayakta duran ve Herme'yi taçlandıran Aphrodite oluşturmaktadır. Parçaların altısı nekropol buluntusudur. (Çelikel, 2008, s. 49)

Artemis ise, ikonografide oktanlığı ve avcı köpeği ile tasvir edilir.

Assos terrakottalarının özellikle Hellenistik Dönem'de Troas Bölgesi ile uyumluluk içinde olduğu gözlemlenmiştir. Athena Tapınağı'ndan yola çıkıldığında kentte Arkaik Dönem'de Athena kültü olduğu bilinmektedir. Assos'ta terrakottaların yerel üretim olup olmadığı tam anlamıyla ispatlanamamıştır.

Hazırlanmış tezden başka terrakottalara farklı bir tezde yer verilmemiştir.

13. “Assos Athena Tapınağı Heykeltıraşlık Eserleri ve Bölgesel Mitolojiyle Bağlantıları” adlı yüksek lisans tezi İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim dalı, Klasik Arkeoloji Bilim dalında Danış Baykan tarafından 2002 yılına hazırlanmıştır.

Assos Antik Kent'in kazı çalışmalarından elde edilecek bulgularla incelenen mitolojik tasvirlerin konu olduğu bu tez ilk olarak kentin genel bilgilerine değinerek başlar. Daha sonra Athena Tapınağı'nın içerisinde bulunan malzemeye ilgili bilgiler verilir bu mitolojik bulgular için önemli bir adımdır.

Tapınakta bulunan hayvan figürleri, tanrıların tasvirleri mitolojik bir yönü olan figürlerdir. Hayvan olarak da domuz, boğa gibi günümüzde bulunan hayvanlar olsa da bunların oraya çizilmesindeki mitolojik amaçlara değinilmiştir. Bunun dışında sfenks gibi mitolojik hayvanda bulunmaktadır.

Hazırlanan arkeoloji tezlerinde aslında tek amaç şu olarak görülüyor ki o da bulunan eserin mitoloji yardımıyla ne anlatılmak istediğidir.

Diğer tezlerde olduğu gibi bu tezde tarihi bir mimarinin mitoloji yardımıyla arkeolojiye yardım ettiği görülmektedir. Genel olarak bir mimari yapı incelenirken en çok bakılan yer frizlerin üstlerinde bulunan kabartmalar olarak görülmektedir. Buralara çizilen resimlerle mitolojik içerikler elde edilmektedir.

Diğer tezlere nazaran bu tezde gözüme ilişen bir durum ise konunun anlatıldığı görsel kendisiyle ilgili bilgi verilen konuyla aynı sayfaya konulmuştur. Böylece hem bakıl hem de bilgi edinerek öğrenme görselle kuvvetlendirilmektedir.

14.“Yunan Dini ve Mitolojisinde Anaerki” adlı yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim dalı, Arkeoloji Programında Lokman Bozkurt tarafından 2019 yılında hazırlanmıştır.

Anaerki bir toplum kadınların erkeklerle sadece eşit olduğu değil yönetici ve egemenliğe sahip oldukları bir toplum anlamına gelmektedir.

Bu tezde yunan mitolojisinde anaerkillikle ilgili soya dayalı bir araştırma yapılmıştır.

Anaerki ve anasoylu kültürlerden kalan söylenceler ve tanrıça isimleri yüzyıllar boyunca birer sembol gibi algılanmış, bir dönemin hakikati olduğu gerçeği ancak Roma Hukuku Tarihçisi *Bachofen* tarafından dillendirilmesiyle tartışılmaya başlanmıştır.

Simon De Beauvoir ise bu fikrin aksine kadının hiçbir zaman erk sahibi olamayacağını savunur; kadının bir altın çağ yaşadığı bir dönem yoktur. Toplum her zaman eril ve siyasi iktidar da erkeklerin elindedir. Kadının egemen kabul edileceği alan dünya dışında bir yer olduğunu söylemiştir.

Genel olarak tarihte kadın neredeyse yoktur, olduğu yerde de şeytan olarak yer almıştır. Cennetten kovulma mitinden örnek verilecek olursa yasak meyveyi yemesini şeytan Havva’ya söyler, Havva da Âdem’i ikna edip meyveyi yemiştir.

Anasoyluluk ise eskiden bu yana kana bağlı bir soya çekim yani insan bulunduğu toplumdan ve aileden olması onun adını taşımasıdır. Kan yakınlığına dayalı eski bir örgütlenmedir. Erken dönemde soya dayalı ana soyçizgisi takip edilirdi çünkü evlilik kurumu yoktu ve erkek soygelimi izlenemiyordu. Soy, kadın üzerinden devam etmektedir.

Antik Yunan tragediyalarında insanlar, adalet için çoğunlukla anneye yani tanrıçaya bağırlıdır. Çünkü adalet onlar için annenin çocuklarına eşit dağıttığı adalettir.

Daha sonrasında anaerkilden ataerkile geçiş yaşanmıştır. Havva’nın Âdem’den alınan bir parçayla yaratılması buna verilecek en önemli örneklerden biridir.

Yunan mitolojisinde dişi bir figürde karşılaşılan en önemli ayrıntılardan biri yılanıdır. Erkek figür ise kartal olarak görülmektedir.

Yunan dininde ve mitolojisinde anaerki bir yapı vardır. Bu anaerki yapının üzerine kurulmuş bir ataerki vardır. Tanrı olarak Aphrodite kimsenin aklına gelmezken ilk olarak tanrı Zeus, Apollon, Poseidon gelmektedir. Aphrodite’nin sevdiği insanlar için yaralanması önem

taşınamamaktadır. Tragedyada ananın/tanrıçanın adaleti için yakarıшта bulunulurken daha sonrasında adaleti Zeus temsil etmeye devam etmiştir.

Kadınlar yani tanrıçalar aşk, sevgi, bereket anlamlarına gelmiş ve yönetim erkeklerin yani tanrıların elinde devam etmiştir. Kahramanlık erkeklerin yapabileceği bir şey olarak empoze edilmiştir.

Hazırlanan tezde hem konu anlatılmış hem de görsellerle birlikte konu devam etmiştir. Konunun içeriği her ne kadar mitoloji ve arkeoloji olsa da feminist bir konu olduğundan sosyolojinin de alanına değinmektedir.

Hazırlanan bu çalışmalarda öncelikli olarak ele alınan incelenen eserin tarihi nereden geldiği ve hangi uygarlığa ait olduğuyla ilgili bilgi verilmiş ve tarihçesine bakılmış ve daha sonra mitolojik figürlerin ne anlattığı ile ilgili bilgi verilmiştir. Arkeoloji tezleri kalıntılar ve uygarlıklar arasında bir bağlantıyla devam etmiştir. İncelenen tüm Arkeoloji Anabilim dalında hazırlanmış tezlerde görsel materyallerle anlatımı güçlendirme hedeflenmiştir. Grafikler tablolarla sınıflandırmalar ve haritalar tezleri diğer anabilim dallarındaki hazırlanmış tezler arasında farklılık yaratmıştır.

3.2.2. Sanat Tarihi Anabilim Dalında Hazırlanmış Mitoloji Tezleri

3.2.2.1 Sanat Tarihi Anabilim Dalında Hazırlanmış Yüksek Lisans Tezleri

1. “Taner Ceylan’ın Altın Çağ Serisi bağlamında günümüz resminde Mitolojik İmge kullanımı” adlı çalışma Hatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat ve Tasarım Anabilim Dalından Ahmet Mansuroğlu tarafından 2018’de hazırlanmış yüksek lisans tezidir. Tezde ilk olarak mit, mitoloji ve altın çağ kavramlarıyla başlamaktadır. Daha sonra Antik Yunan Mitolojisi ve sanat ilişkisiyle devam etmektedir. Bu bağlamda Rönesans, 17. 18. Ve 19. yüzyıllardaki sanatın içerisindeki mit imgeleri, Modern ve Postmodern dönem sanattaki imgeler ve 20. Yüzyıl ve 1960 sonrası ve günümüz sanatındaki mitolojik imgelerden bahsedilmiştir. Son olarak da konu başlığı olan Taner Ceylan’ın resimsel tavrı ve Altın Çağ serisine yer verilmiştir. Resimler tezin sonunda değil üçüncü bölümün içerisinde açıklamalı bir şekilde yer verilmiştir.

İlk olarak mitoloji konusuna değinen yazarımız daha sonrasında Antik Yunan mitolojisi ve sanatın tarihsel sürecine ve birbirleriyle olan ilişkisine değinmiştir.

Bu tezde iki tane önemli kavram bulunmaktadır: Birincisi Mitoloji ikincisi ise Altın Çağ kavramıdır. Altın Çağ terimi, bir medeniyetin mutlu olduğu zamanlarını ya da bir ürünün özellikle parlak olan dönemini belirtir.

“Altın” mutluluğu ve refahı sembolize eder. Geçmiş ve günümüz farklı toplum ve inançlarında “Altın Çağ’a ilişkin tanımlamalar ve inançlar bulunabilir. Hesiodos’a göre değişik ırklar insanlığın kökeninden itibaren sıralanmıştır. İlk ve en parlak olanı “Altın Çağ” Zeus’tan bile daha önce Kronos’un zamanına dayanır. Bu kutsanmış zamanlarda insanlar mutlu, özgür, sonsuza kadar genç yaşarlardı, vakitlerini şölenler ve değişik keyiflerle uğraşarak geçirirlerdi; bu Yunan “Altın Çağ”ı yeryüzüne ait cenneti hatırlatmaktadır. (Mansuroğlu, 2018, s. 4)

Altın Çağ başlıklı resimlerde kullanılan mitler tamamen insanların mutluluğuna refahına bağlı konulardır. Herkes mutlu ve hep geçtir. Resmedilen şey cennet betimini oluşturmuş gibidir.

Tek tanrılı dinlerde var olan cennetten kovuluş ya da cennetten düşüş miti, genel olarak insanın önüne, kendisinden düştüğü cennete kavuşma amacının konulması, idealize edilmiş geçmişin geleceğe yansıtılmasının örneklerindendir. (Mansuroğlu, 2018, s. 5)

Altın Çağ mantığında aslında verilen cezayı olumlama ve burasının(dünya) geçici, asıl olanın cennet olduğunu ve insanlığın oraya elbet kavuşacağını belirtmişlerdir. Bu inancın altında da gelen bir peygamberin kurtuluşa doğruya yönlendirmesi veyahut İsa Mesih inancının temellendirildiği görülmektedir.

Tezin içinde adı geçen Taner Ceylan’ın hayatı ve eserlerine de yazarımız yer vermeyi unutmamıştır. Almanya’da 1967 yılında doğan Taner Ceylan, lisans eğitimini Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinde tamamlamıştır. “Kuşağının yaşayan en pahalı Türk ressamı” olarak anılan Ceylan; ilk kişisel sergisini 1991 yılında Almanya’da açmış ve sanatçı pek çok kişisel ve karma sergilerde, sanat fuarları ve bienallere eserleriyle katılmıştır. Ayrıca yurtiçi ve yurtdışı önemli koleksiyon ve müzelerde de eserleri bulunmaktadır. (Mansuroğlu, 2018, s. 43)

Ceylan’ın ürettiği eserlerde konu ve içerik bağlamında; tarihi referanslar, oryantalist bakış, doğu-batı sentezi, ikilik, toplumsal kişisel bellek, queer ütopya, toplumsal cinsiyet, cinsellik, şiddet, aşk, beden, otoportre ve mitoloji gibi toplumsal, tarihsel, inançsal ve psikolojik tema ve alanlarda alt anlamlar aramak mümkündür. (Mansuroğlu, 2018, s. 44)

Ceylan’ın eserlerinin en önemli özelliklerden biri de *Katarsis* mantığını çok sık kullanmasıdır. *Katarsis* arınma anlamına gelmektedir. Arınma burada duygusal bir bağlamda ele alınmaktadır.

Taner Ceylan, bir medeniyetin mutlu olduğu zamanlarını ya da bir ürünün özellikle parlak olan bir dönemini belirten; insanlığın tamamen ruhsal değerlerle önde olduğu, yalnızca evrensel değerlerin geçerli olduğu bir yaşama atıfta bulunan “Altın Çağ” kavramından yola çıkarak ürettiği

eserleri “Altın Çağ-Golden Age” serisinde toplamaktadır. (Mansuroğlu, 2018, s. 47)

“Cyparissus” efsanesinin anlatıldığı tezin içeriğinde eserin resminin de eklendiği yarı erkek yarı geyik figürlü bir resim bulunmaktadır.

“Cyparissus” efsanesine göre;

Keos”ta yaşadığına inanılan, Telephos”un oğlu “Cyparissus” genç ve güzel bir delikanlıdır. Aynı zamanda bu yakışıklı genç, Anadolu kökenli, Yunan mitolojisinde önemli tanrılardan olan, ışığın ve güzel sanatların tanrısı olan ‘Apollon’un sevgilisidir. “Cyparissus” bir gün av sırasında, ormanda, çok sevdiği geyiğini yanlışlıkla öldürür. Yakışıklı genç bu durumdan çok acı ve üzüntü duyar, hatta bu üzüntüye dayanamayıp kendini öldürür. Apollon ise sevgilisinin bu haline üzülür ve onu ölümsüz kılmak için “yas” ve “matem” sembolü olan bir ‘servi ağacı’na dönüştürür. (Mansuroğlu, 2018, s. 52)

Ressamın çizdiği eserdeki geyik erkek ve genç çocuk figürünün mitolojik bağlamdaki konusu yukarıdaki verilen metinde açıkça görülmektedir. Eserin birçok yönden açıklaması verilmiştir. Çizgileri rengi alt yapıdaki beyaz rengin hepsinin resmin içeriğiyle bir bütünlüğüne değinilmektedir.

Ceylan, serideki bir diğer resim olan “Persephone” isimli eserini, kâğıt üzerine kurşun kalem ve füzeli kullanarak çalışmıştır.

Eserin ismi olan “Persephone”, resimdeki imgeler ve hikâyesi ile düşünüldüğünde anlamlandırma açısından daha çok şey sunmakta ve anlamlandırmayı yönlendirip kolaylaştırmaktadır. “Persephone”nin kaçırılışı” efsanesi Hades, Demeter ve Persephone mitlerinin ortak alanıdır. Bu efsaneye göre; Persephone; Zeus ve Demeter’in kızıdır. Bir gün oyun arkadaşlarıyla çayırda çiçek toplarken birdenbire yer yarılmış, tanrı Hades arabasıyla dışarı çıkagelmiş, kızı yakaladığı gibi yeraltına kaçıp gitmiş. Ümitsizlikten ne yapacağını bilemeyen tanrıça Demeter, kızını bütün dünyada aramış ama bulamamış. Sonunda her şeyi gören ve bilen Güneş Tanrı Helios, Persephone (Kore)’nin bulunduğu yeri söylemiş. Bunun üzerine Demeter Olympos” tan kaçmış ve yüreği sızlayarak ıssız bir yere çekilmiş. (Mansuroğlu, 2018, s. 61)

Yukarıda verilen eserde Orfizm inancı arasında bir bağlantı bulunmaktadır. Orfizm insanın içinde bulunan tanrısal ruhun bedendeki hapsi ve oradan kurtulma inancı altın Çağ mantığıyla örtüşmektedir.

Tezde verilen eserler kara kalem yağlı boya, renkli yağlı boya ve heykel eserler olarak sınıflandırılmıştır. Diğer mitolojik konular ise: Divine Ego, Satyr I, Satyr II, Satyr with Snake, Hipnos Moon Tale, Moon Skin, Orpheus, Chiron, Icarus’ Dream ve Eros’ Choice mitlerine değinilmiştir.

Tezin mitolojiye bakış açısı çalışılmış sanat eserlerinde mitolojik olayları somut bir eser haline getirerek sanat ve mitoloji ilişkisinden

yararlanılmıştır. Eser mitolojiyi daha çok kaynak olarak kullanmıştır. Eserleri açıklamak neyi anlattığı kullanmak için mitolojiye ihtiyaç duyulmuştur.

2.“Türk Mitoloji ve Sanatında Ağaç” adlı çalışma Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Türk İslam Sanatları Programında Ebru Elpe tarafından 2003 yılında hazırlanmış yüksek lisans tezidir. Ağaçla ilgili kapsamlı bir araştırma yapılmış Proto-Türklere kadar çalışmada yer verilmiştir. Proto-Türklere yer verirken de coğrafya olarak Orta Asya’ya kadar açılmış bir yelpaze görülmektedir. Zamansal olarak İslamiyet öncesine de yer verilmiştir. Tezde ağacın yaratılış mitlerindeki yerine ve ağaçla ilgili inanışlara değinilmiştir. Tezdeki ağaç tasvirlerine yer verilmiş ve bu konu için resimlerden ve çizimlerden yararlanılmıştır. Tezde resim ve çizimlerden yararlanıldığı için tez anlatılan konuyu güçlendirmiş ve diğer disiplinlerdeki tezler arasında farklı bir özellik olarak göze çarpmaktadır.

Tezdeki başlıkta verildiği üzere ağaç motifinin iki konudaki yerinin ele alınacağı görülmektedir. Birincisi Türk mitolojisi ikincisi ise Türk sanatıdır. Türk toplumlarında inanç bakımından ağacın büyük bir önemi vardır. Bir ağaç evren olarak düşünülmüştür. Ağaç göğü ve yeri birleştirebilen bir parçadır. Yaşamın birbirine uzak iki evresini birleştirmektedir. Göktürk döneminde Türklerde ağaç hükümdar soyu olarak bilinip ona tapınıldığı belirtilmiştir.

İslam döneminde ise ağacın yer aldığı bir hikâye örneği bilinmektedir ki o da yasak olan ağaçtan meyve yediği için cezalandırılan Âdem ve Havva hikâyesidir. Kur’an ağaçla ilgili birçok ayete yer verilmektedir. Bunlardan biri zeytin ağacıdır.

Tezin dönemsel olarak ayrılan kısmında genel olarak kutsal kitaplardan dönemin kaynak olarak bilinen eserlerinden alıntılar yapılarak ağacın önemi dile getirilmek istenmiştir.

Sadece yazma eserler örnek olarak verilmemiş toplumların inşa edip daha sonrasında kutsal olarak gördüğü yerlere ağaç figürünü resmettiğine de örnek verilmiştir. (11. Yüzyıla ait olan Karagan Kümbeti)

Eserler haricinde sadece resmetmek değil ağacın kendisine de saygı hiçbir zaman yitirilmemiştir. Kutsal sayılan kişilerin mezarlarının başlarındaki ağaçlar kesilmez. Şehit düşmüş veya zamanında önemli işler yapmış tanınmış insanların mezarlarının başlarına da ağaçlar dikmişlerdir.

Bazı tek olan yakınında başka ağaç bulunmayan ağacın dallarına bez parşçı bağlayıp dilek dilemekte ağaca olan saygının ve ondan medet ummakta onun kutsal sayıldığına bir göstergesidir.

Türkiye’de ağaç figürünün ve ağaçla ilgili ritüellerin bulunduğu türbelerin örnekleri verilmiş ve tezin sonuna katalog ve resim listesi oluşturulmuştur. Tez ağaç kültü bakımından hepsinin bir arada bulunması konusundan çalışma yapacak olanlara bir kolaylık oluşturmaktadır.

Verilen resimlerde ağaç figürünün nerede kullanıldığına ve günlük hayattaki araç ve gereçlerin üstünde olanların hepsine yer vermiştir. Örneğin; para, çini, Kur’an rahlesi, eski zamanlarda kullanılmış olan şaman davulu...

Tezin başında ağacın yeri önemi ve tarihi süreçteki anlamları ve bulunduğu konum ve değerden söz edilirken daha son bölümde nerede kullanıldığına hangi işlevde olduğuna yer verilmiştir. Verilen dönemler içerisinde bulunduğu dönemi anlatıp sonrada ağaç figürünün bulunduğu sanat eserinin adının verilmesi konuyu daha çok somutlaştırmış ve pekiştirmiştir.

3.2.2.2. Sanat Tarihi Anabilim Dalında Hazırlanmış Doktora Tezleri

1. “Türk Mimari Süsleme Sanatlarında Mitolojik Kaynaklı Hayvan Figürleri (Orta Asya’dan Selçuklu’ya)” adlı çalışma Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalında Şenay Alsan’ın 2005 yılında hazırlanmış olduğu doktora tezidir. İlk olarak Türk sanatında hayvan figürleriyle ilgili yerine ve doğuşuna yer verilmiş, Şamanizm’deki hayvanların ayinler ve törenlerdeki yerine, kurban edilme törenlerine değinilerek hayvan kültüründen bahsedilmiştir. Daha sonra Orta Asya Türk kültüründeki hayvan üslubunun yeri, hayvan takviminin Türk İkonografisine, Türk mitolojisinde motif olarak en sık rastlanılan hayvan figürlerine ve hayvan figürlerinin Türk mimari süslemesindeki uygulamalarına yer verilmiştir. Türk mimari eserlerindeki yapılan tüm hayvan figürlü çalışmaların hangi figür hangi mimari yapıda olduğuna dair nitelikli bir sıralamayla yer verilmiştir. Hazırlanan çalışma da eserlerin özel çekimli fotoğraflarına ve figürlerin resimlerine tezin sonunda yer verilmiştir.

Hayvan figürleri mimari figürlü bezemelerde olmak üzere resim, heykel gibi birçok alanda uygulanmıştır. Mitolojik konulu hayvan figürlerinin Türk mimari süsleme sanatlarında uygulamalarını incelemekten önce, mitolojik anlamları ve özellikleri üzerinde durmak gerekir. Türklerin çok eski dönemlerinden itibaren ejderha, iyilik verici, bolluk, bereket, refah, aynı zamanda hükümdarlık ile ilgili olarak iktidar, kuvvet, güç ve tasavvuf gibi kavramlar ile özdeşleştirilmiştir.

Türk mimari süsleme sanatlarında çok sık uygulanan bir diğer figür ise kartal ve çift başlı kartaldır. Özellikle Şaman kültüründe önemli bir yeri olan kartal, Türklerde uzun yıllar boyunca hükümdarlık arması olarak

kullanılmıştır. Kartal, mitolojide iyiliği, hükümdarlığı, zaferi; çift başlı kartal ise evlenme ve politik birleşmeyi simgeler.

Bir diğer mitolojik hayvan *Simurgun* kelime anlamı Farsça'da otuz kuştur. Oldukça ihtişamlı ve iri bir kuş olan Simurg otuz ayrı kuşun özelliklerini bünyesinde barındırır. Simurg, aslında Allah'ın bir suretidir.

Siren ise, başı kadın, belden aşağısı balık şeklinde olan ikonografik bir motiftir. Denizkızına benzetilen bu mitolojik figür, Sicilya ve Kapri adaları arasında kayalıklarda saklanarak güzel sesiyle balıkçıları baştan çıkarıp ölmelerine neden olur. Siren daha çok yapıları koruyucu, bekçi amacıyla yapılmıştır.

Verilen bu hayvanların özelliklerine bakılacak olursa hayvanların her daim gücü, kuvveti, bilgiyi, iyiliği, bolluğu ve bereketi temsil ettiği görülmektedir. Bu da aslında toplumların bu ifadelerle kendilerine bir profil çizmeye çalıştıklarını bu figürlerle nesillerine iyi izlenimler ve nasıl olması gerektiğiyle ilgili şifreler bıraktıkları görülmektedir.

Mitolojik konulu hayvanlar, çok eski dönemlerden beri başta mimari süslemeler olmak üzere, resim, heykel, çini, alçı ve hatta küçük el sanatlarına bolca uygulanmıştır. Türk göçebe sanatında sık karşımıza çıkan ejder tasviri, Türklerin İslamiyeti kabulüyle çoğalmış ve Büyük Selçuklular yoluyla Anadolu Selçuklu sanatına girmiştir. İslamiyet öncesi Orta Asya Türk sanatında karşımıza çıkan tasvirleri örnek almıştır. Ejder figürü başta kale, han, darüşşifa gibi sivil yapılar olmak üzere az da olsa dini eserlerde süsleme unsuru olarak yer almaktadır.

Mitolojik hayvan figürü olarak kullanılan hayvanlar yukarı da sıralanmıştır. Tezin son bölümünde ise mitolojik hayvan figürlerinin bulunduğu eserler, mimari yapılar, adı geçen hayvanlara göre listelenmiş bir şekilde verilmiştir. Böyle bir listelendirme teze kolaylık sağlamıştır. Daha sonrasında resimler verilmiş ve görsellikle tez içerik olarak bir zenginlik kazanmıştır.

Bu tezde de mitoloji aslında kendisi konu edilmekle birlikte bir eserin çözümlenmesinde yardımcı bir kaynak olarak işlev görmektedir.

Yapılan çalışmalar Sanat Tarihi Anabilim dalının mitolojik figürlü sanat eserlerinin incelendiğini göstermektedir. Sanat ve mitoloji bağlamında çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Sanat tarihi tezleri kendi disiplinsel bakışını teze yansıtmış olup çizgisinden çıkmadan kendi bakış açısını mitolojiyle harmanlayıp tez üretmiştir.

3.2.3. Felsefe Anabilim Dalında Hazırlanmış Mitoloji Tezleri

3.2.3.1. Felsefe Anabilim Dalında Hazırlanmış Yüksek Lisans Tezleri

1.“Platon’da Logos-Mitos Diyalektiği” adlı yüksek lisans tezi İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim dalında Hediye Yaşar tarafından 2019 yılında hazırlanmıştır.

“Platon’da Logos-Mitos Diyalektiği” adlı tez, Logos ve Mitos arasındaki ezeli bir tartışmanın olduğunu ve bu iki kavramın tartışmaların kökeninden başlayarak bize anlatmayı hedefleyen bir çalışma olmuştur. Platon, felsefenin içerisinde hakikati ararken mitosun hakikatin önüne geçtiğini, boş sözler ve hikâyeler olduğunu söylerken aslında mitostan yardım aldığını görmekteyiz. Hakikate erişirken ikna aracı olarak mitosu kullanabileceğimizi de bize anlatmaktadır. Tezdeki anlatımda Platon’un sözleri ve eserlerinden bölümler alıntılanmış ve şemalar kullanılarak anlatım güçlenmiştir. “Mitolojinin bireysel ve toplumsal değerlerle ilişkisi” adlı tez mitoloji kavramına değinerek başlar daha sonrasında Mitoloji ve Psikoloji, Edebiyat ve Mitoloji ilişkisi, Bitki Mitolojisi ve ilkel avcı mitolojilerine değinmiştir. Mitolojinin toplumsal değerleri diyerek aslında insanların mitolojiyle olan münasebetine detaylı bir şekilde değinmiştir. Değerleri oluşturanlarda insanlar ve toplumu oluşturanlarda insanlarken onların değerlerini incelemek için ritüellerine bakmak önemli bir kaynak sağlayacaktır.

Platon, “geleneksel” olarak nitelendirilen bir tür mitosu eleştirmekte ve diyaloglarında çoğunlukla logosa dayanan argümanlar üzerinden felsefi söylemini kurgulamaktadır. Bu durum ilk bakışta Platon’un mitosu tamamen yadsıyıp logosa dayanan bir sistem öngördüğü algısına sebebiyet vermektedir. Ancak ilk iki bölümde logosun Platon felsefesi bağlamında gerekli ancak yeterli olmadığı, Platon’da philosophia faaliyetinin “eros” ve “diyalektike methodos” olarak nitelenen bir *tekhne*ye bağlı olarak gerçekleştiği ortaya konulmuştur.

Tekhne kelimesi Antik Yunan kültüründe *tekhnenin* önemli bir yere sahip olduğunu ve Greklerin gerçekliği açıklama çabasında kullandıkları bakış tarzlarından olduğunu ifade edebiliriz. Grekçe metinlerde yaygın olarak zanaat, el becerisi, ustalık, sanat, uygulama ilmi veya bilimi, yapabilme gücü, kabiliyet, bir şeyi yapmanın düzenli yöntemi, kurnazlık, hile gibi anlamlarda kullanılan *tekhne*, her türlü yapma ve zanaattaki zekilik ve becerikliliğe atıfta bulunur. (Umut, 2018, s. 192)

“Platon’da Diyalektik Yöntem” başlığı altında *sophos* ve *philosophos* arasında gerçekleşen philosophia faaliyetinin biri logos’a dayanan “diyalektik yöntem” diğeri ise *kalos*’a dayanan “eros” olmak üzere iki vechesinin olduğuna işaret edildi. Buna göre philosophia’nın diyalektik

boyutu, diyalektiğin bir tekhne olarak bilgisine sahip olan ve bu süreci yöneten sophos'un uhdesindedir. Kalos ise iyi insan anlamına gelmektedir.

Ancak philosophianın kalos'a dayanan eros boyutu üzerine konuşmak için logos yetersiz kalmakta ve bu boyut Şölen diyalogunda Diotima'nın ağzından yansıtıldığı şekilde mitos formunda aktarılmaktadır. (Yaşar, 2019, s. 113)

Felsefe tarihinde pek çok anlama gelen ve farklı bağlamlarda kullanılan diyalektik kavramı Platon felsefesinin de temel kavramlarından biridir. Hatta daha da ötesi Platon felsefesinin temel kavramıdır ve bu esas olma niteliği sebebiyle logosu da aşmaktadır. Dolayısıyla genel anlamda Platon felsefesinin anlaşılması, daha özel olarak da Platon düşüncesi içerisinde bir meselenin anlaşılması (bu çalışma bağlamında logos-mitos arasındaki ilişkinin mahiyetinin anlaşılması) Platon düşüncesinde diyalektik'in mahiyetinin anlaşılmasıyla doğrudan ilişkilidir.

Antik Yunan dilinde diyalektik sözcüğü, logos gibi legeinden türemiş bir sözcüktür. Sözcük Grekçe'de, 'konuşmak', 'görüşmek', 'tartışmak' anlamındaki dialegein'den türeyen dialektike'den gelir ve hem isim hem de sıfat olarak kullanılır.

Platon'da diyalektiğin iki ayrı yüzü vardı: Birincisi Sokrates'çi tartışma, ikincisi gizemci ve çileci temele dayalı metafizik yükseliş. Platon'da başka bir diyalektik tanımında ise diyalektik'in üç anlamının olduğuna işaret edilmektedir: İlki, en yüksek felsefi yöntem olarak, soru-cevap aracılığıyla var olan her şeyin değişmez özünün araştırılmasıdır. İkinci anlamı, hipotezlerden hareketle akıl yürütme anlamıdır ve bu anlamıyla diyalektik orta dönem diyaloglarında yer almaktadır. Üçüncü anlamı ise yaşlılık dönemi diyaloglarında kastedildiği anlamıyla diyalektik, bir bölme tekniğidir ve bölünemez olan ve altında yalnızca bireylerin bulunduğu bir türün tanımına ulaşınca dek cinsleri türlerine bölmek anlamında kullanılmaktadır. (Yaşar, 2019, s. 114)

Temel anlamda diyalektik Platon'da farklı anlamlarda kullanılmakla birlikte birbiriyle ilgili olarak şu anlamlara işaret etmektedir: 1. "Metod" olarak dialektik; a) Bir yürüyüş (poreia) ve b) Bir ustalıktır (tekhne); 2. Bilginin (epistemenin) kendisi, bilme çeşidi olarak diyalektik. Bu anlamlar ile diyalektik'in hem epistemeyi hem de epistemeye sevk eden yöntemi karşıladığı açıkça görülmektedir. (Yaşar, 2019, s. 116)

Platon'un mitos eleştirisinin zemininde hem mitosu meydana getiren ve aktaranlarda hem de muhataplarda bilgisizliğin (Yun. Agnosis) yattığı sonucuna ulaşılmıştır. Bilgisizlik, hem mimetik bir kopya olan mitosun ait olduğu kaynak bağlamında hem de kopyanın bu kaynağa uygunluğu bağlamında söz konusudur. Bilgisizlik üzerine kurgulanan mitos, sahip

olduğu ikna gücü vasıtasıyla muhatabı yanlış ve bilgisizliğe mahkûm etmekte ve episteme imkânını engellemektedir.

Hazırlanmış tezde Platon'un logos ve mitosu hem bilgi hem tarih hem ruh ve iyilik gibi kavramlar ışığında yorumladığını görmekteyiz. Fakat tezin kapsamlı bir bilgi içerdiğini söylememizin yanında verilen terimlerin yunanca olup karşılığında anlamlarının tezde verilmemesi okuyucuya zorluk çıkarmakta ve sözlükten bakıp daha sonra olay örgüsünü tekrar geri dönüp devam etme konusunda kopukluk yaşatmaktadır. Verilen kelimelere örnek tekhne, kalos gibi kelimeler bulunmaktadır.

2. “Felsefe-Mitos İlişkisinde Plâtoncu İzler: Hegel ve Derrida'nın Platon Yorumu” adlı yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim dalında Eda Bozkurt Kireççi tarafından 2021 yılında hazırlanmıştır.

“Felsefe-Mitos ilişkisinde Plâtoncu izler: Hegel ve Derrida'nın Platon Yorumu” adlı tezde konu Hegel ve onun görüşü ile başlar Derrida ve görüşüyle devam eder. Daha sonrasında Platon'un Mitos ve Felsefe görüşleriyle sonlanır. Hegel, temel ögesi düşünce olan felsefenin mitik öğelerden arındırılması gerektiğini belirtirken Derrida, felsefenin tamamıyla logos merkezli bir etkinlik olması gerektiği düşüncesine karşı çıkar. Tezde herhangi bir görsellikten yararlanılmamıştır. Bilge ve cahillerin arasında kalan geniş bir kitleye ulaşmayı hedeflemiştir.

Platon'un mitos kullanmaktaki amaçlarından birinin önemli meselelere insanların ilgisini çekmek olduğu söylenilebilir. Ancak mitosların diyaloglardaki işlevi, kolayca ilgi çekebilecek fantastik öğeler barındırmasına indirgenememektedir. Zira onlar ruhun ölümsüzlüğü düşüncesindeki gibi gözle görülemediği için anlaşılması zor olan ama Platon'un felsefesinde temel olan kimi doğruları iletmenin aracıdır. Soyut meseleleri somutlaştırarak anlatabilmelerinin yanında mitosların doğruyu barındırabileceği düşünülür. (Kireççi, 2021, s. 81)

Felsefeyi küçük bir grubun içine mahkûm etmemek anlayabilecek herkesle paylaşmak Platon için filozofun asli amaçlarından biri olmalıdır.

Hegel'in Platon diyaloglarını Ksenophon diyaloglarıyla karşılaştırdığı bölümlerden anlaşılmaktadır ki Platon'un felsefesinde mitos kullanımı onun felsefesini iletmede bir güçlük yaratmamıştır. Hegel'in de belirttiği gibi diyaloglarda Platon'un düşünceleriyle gayet açık bir biçimde karşılaşırız. Felsefe tarihindeki yerini anımsadığımızda anlaşılır ki Platon felsefesinde mitosların varlığı diyalektiğin varlığına gölge düşürmemiştir. Ancak Hegel nazarında mitosun varlığı Platon'un felsefesini kusurlu görmek için yeterlidir.

Derrida'nın Platon yorumları ise onun logos merkezli felsefesini ve mitosunu aşılamamasını odak noktası olarak alır. Derrida özellikle yazı ve mitin akrabalığı konusunda konuşurken sıkça ikisinin Platon'da aşağı ve dolayısıyla denk görülmesi sebebiyle birlikte anıldığını hatırlatır.

Mitos ile felsefi söylemin birbirlerinden farklı oldukları yadsınılamaz bir durumdur. Felsefi söyleme eş değer görülen logos ussal ile nitelenirken mitos hayalperestlik ile bilinmektedir. Bu yüzden Platon'la birlikte aradaki ilişki hep bir karşıtlık üzerinden kurulmuştur. Kimi karakteristik özellikleri düşünüldüğünde felsefe ile mitosun yan yana gelmesi ilk bakışta olanaklı görünmemektedir. (Kireççi, 2021, s. 83)

Platon her daim logos ile mitosunu birbirinden ayırıp mitosunu uydurma hikâye logos, ise gerçek bilginin kaynağı olarak ifade etse de logosu anlatırken bile mitosun inkâr ettiği varlığına hep ihtiyaç duymuştur. Tez genel olarak mitos hakkında bilgi verip Derrida'nın ve Hegel'in görüşlerine yer vermektedir.

3. "Mitos ve Logos Bağlamında Platon'un Anamnesis Kuramı" adlı yüksek Lisans tezi Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim dalı, Felsefe Tarihi Bilim dalında, Yusuf Köse tarafından 2021 yılında hazırlanmıştır.

"Mitos ve Logos Bağlamında Platon'un Anamnesis Kuramı" adlı tez ilk olarak Yunan düşüncesi olan Felsefenin ortaya çıkışına değinmiştir. İkinci bölüm olarak Platon, Mitos ve Logos kavramlarına verilmiştir. Daha sonrasında Anamnesis kavramı ve Platon'un Bilgi Görüşüyle sonlanmıştır.

Mitos ve logosun tanımlamaları, iki kutup arasındaki tartışmalara yer vermek, mitos ve logos konulu tezlerin geleneği haline gelmiş olduğu görülmektedir. Özellikle bu iki terimin yanında tek ve en önemli isim Platon olmaktadır. Zaten bu konudaki kutuplaşmayı sağlayan kişi de Platon'dur.

Anamnesis ise bir insanın bilgiyi nasıl bildiğinin sorusunun yanıtıdır. Anamnesis kavramı bilgiye giden yolda doksadan epistemeye giden yolu ifade etmektedir. Bunun için en alt bilme yetisi olan eikasia'dan başlar, eğitimle noesis'e, saf sezgisel bilme yetisine yükselir. Noesis ile kavranan bilgiler, herhangi bir bakış açısına göre olmayıp yani göreceli olmayıp her zaman ve herkes için geçerli olandır, tümel ve nesnel bilgilerdir. Bu bilgiler aynı zamanda belli bir duruma göre var olan ve yok olan nesnelerin bilgisi olmadığından, daima ezeli ve ebedidir. (Köse Y. , 2021, s. 153)

Tezde birçok terim hem yunanca orijinali ile hem de Latin harfli olarak verilmiştir. Bu da bir önceki tezde olan durumu tekrar yaşamamıza sebep olmaktadır. Mitos bu tezde kendisi olarak değil logosun karşısında

bilimin tersine güzel söz söyleme hayali ürün hikâye olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. “Sümer Mitolojisinin Yunan Mitolojisine ve Felsefesine Etkileri” adlı yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim dalında Deniz Şahan tarafından 2011 yılında hazırlanmıştır.

“Sümer Mitolojisinin Yunan Mitolojisine ve Felsefesine etkileri” birçok rastladığımız bir durum olan Antik Yunan Mitolojisinin başlangıç olarak kabul edilmesi Sümer Mitolojisinin daha eskiye dayandığı gerçeğiyle karşılaşmasıyla Sümer Mitolojisi yerini en başta almıştır. Tezin başlangıcında mitsel düşüncenin psikolojik, kültürel ve tarihsel açıdan incelemesi yapılmış ve Mitos çeşitlerinden bahsedilerek konuya giriş sağlanmıştır. İkinci bölüm olarak felsefedeki mitin gerçek mi ya da hayal ürün mü tartışmasına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde Sümer Mitolojisinin Mitlerine ve Kozmolojisine yer verilmiş ve karşılaştırma da bulunulmuştur. Sümer Mitolojisi Yunan Mitolojisine; Tanrısal soyun yaratılışı, insanın yaratılışı, Ejderha Öldürme, içgüdülerin kurbanı Tanrılar, ölümler diyarı ve tufan mitleri konusunda etkilemiştir. Sümer ve Antik Yunan Mitolojisinin orijinal metinlerine yer verilmiştir.

Sümer mitolojisi bu tez çalışmasına başladığım andan itibaren çok kez karşıma çıkmıştır. Çünkü Sümer mitolojisi gerek Yunan gerek Hint ve Anadolu olmak üzere kültür ve coğrafya kaynaklı olarak birçok medeniyeti etkilemiştir. Mezopotamya birçok medeniyeti kendisinde ağırlamış bir bölge olmasıyla tanınmaktadır. Verilen bilgiler ışığında bu tezde de Yunan mitolojisinin kaynağını bulmak isteyen yazarımızın karşısına Sümer mitolojisi çıktığı görülmektedir. Sümer mitoloji ile Yunan mitolojisini kendine konu edinen bu tez mitos-logos konusunu bir kenara bırakarak farklı bir konuya değinmek istemiştir. Yazılan bu tez aslında bize felsefenin mitolojiyle ilgili başka konular edinilebileceğini göstermektedir. Diğer tezlerde mitolojinin içeriği olan kozmogoni eskatoloji gibi konulara değinmezken bu tezde kozmogoni mitlerine yer verilmiştir.

5. “Mitolojinin Bireysel ve Toplumsal Değerlerle İlişkisi” adlı yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Tarihi Anabilim dalında Rabia Ebrar Akıncı tarafından 1999 yılında hazırlanmıştır.

İlk olarak mitoloji nedir ile başlamış olan bu tez daha sonra daha sonra konuyla alakalı olarak mitolojimin psikoloji ile olan ilişkisine değinilmiş ve psikoloji anabilim dalını da ilgilendiren bir tez haline geldiği görülmüştür. Bu durum Sosyal Bilimler arasında karşılaşılması mümkün

olan bir durumdur. İnsanı ilgilendiren bir durum ve insanın ürettiği bir anlatı, insanı ilgilendiren her alanda incelenilebilmelidir.

İlk olarak toplumun en önemli kişisi insan olduğu ve insanında çocukluk, erginlik, yaşlılık gibi dönemleri olduğu için onlara değinilmiştir.

Daha sonra insan içerisinde bulunduğu doğaya, bitkiye değinilmiştir. İnsan, doğadan her daim yararlanmıştır. Doğa olaylarını bitkilerin şifasını kendilerine kaynak edinip mitoloji kurmuşlardır.

Şamanizm konusuna gelecek olursak Şamanizm Türk milletinin eski bir inancı olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada Şamanizm'i geniş bir çerçevede ele almıştır.

Son olarak edebiyat ve mitoloji ilişkisine değinerek toplumun en önemli gördüğü kaynaklar olan mitoloji, din ve edebiyatla incelenmesi gereken kaynakları tamamlamıştır.

Bu tezde değerler ve mitoloji olarak iki konu incelenmiştir. Değerler ve mitoloji toplum için önemli olan içerisinde yaşattığı bir durumdur. Her ikisi de birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Bazı değerler gün geçtikçe değişip dönüşebilmektedir. Mitoloji ise hiçbir zaman değişmemektedir. Değişen şartlar ne olursa olsun mitoloji ona ayak uydurup devam edebilmektedir.

Sonuç olarak bu, tez yelpazesi çok geniş tutulmuş bir tez olarak görülmektedir. Mitoloji, psikoloji, toplumun yaşam alanı, daha arkaik dönemde Şamanizm ve avcılıkla ilgili bahsedilen başlıklar bulunmaktadır. Hazırlanan çalışma mitolojiyi ilgilendirdiği kadar Sosyoloji, Psikoloji ve Edebiyatla birlikte birçok anabilim dalına yer vermiştir. Tez, felsefe alanının dışına çıkan bir tez olmuştur.

6. “Mitos’tan Logos’a Geçiş Sürecinde Tragedya’nın Yeri ve Önemi” adlı yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim dalında Burcu Biber tarafından 2006 yılında hazırlanmıştır.

“Mitos’tan Logos’a geçiş sürecinde Tragedya’nın yeri ve önemi” adlı tezde aslında diğer Felsefe Anabilim dalında hazırlanmış Mitoloji konulu tezler gibi Logos-Mitos Diyalektiğinden bahsedecektir. Bahsetmeye geçmeden önce mitolojinin kökeni sorununa tanımına yer verilmiştir. Daha sonra Tragedya’nın kökeni Ünlü Tragedya yazarları ve daha sonra Tragedya’nın Mitolojiyle olan temasına değinilmiştir. Logos-Mitos diyalektiği denince akla gelen en önemli isim olan Platon tezin büyük bir kısmında yer almaktadır.

Bu tezde mitoloji yine bir araç olarak kullanılmıştır. Hazırlanan eserde tragedyanın önemine dair 3. Bölümde yer verilmiştir. Dördüncü bölüm

Platon ve onunla ilgili yorum yapan Filozoflara yer verilen bölüm olarak görülmektedir.

Tragedya hep işitmek, izlenmek üzere yapılmış okumak için yapılmamış bir türdür. Tragedya kahramanı ve korosu ile müzikli bir oyundur. Tragedyadan bahseden bölümünde mitoloji ile ilgili değil tragedyaya yazarlarına yer verilmiştir. Tragedya yazarlarının eserlerine kısa kısa pasajlar olarak yer verilmiştir. Mitostan logosa geçiş esnasında tragedyaya yazarlarının birbirleriyle olan kıyaslamalarına yer verilmiştir.

Tezin diğer bölümünde Platon ve onun Logos-Mitos diyalektiğiyle ilgili kapsamlı bir çalışma görülmektedir.

İncelenen yüksek lisans tezlerinin büyük bir çoğunluğu logos ve mitos, Platon'un logos-mitos ile ilgili görüşlerine değinilmiştir. Felsefe anabilim dalı mitolojiye farklı milletlerin mitolojilerine ilgilenmek adına çok az bir çalışma hazırlamıştır. Fakat Sümer mitolojisi her ana bilim dalında olduğu gibi felsefede de kendine yer bulmuştur.

3.2.3.2. Felsefe Anabilim Dalında Hazırlanmış Doktora Tezleri

1. Platon'un Felsefesinde Mitolojinin İşlevi” adlı doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim dalında Birdal Akar tarafından 2019 yılında hazırlanmıştır.

“Platon'un Felsefesinde Mitolojinin İşlevi” adlı tez mit ve mitolojinin tanımı ve imkânları hakkındaki bölümle başlamaktadır. Daha sonra Felsefenin Mitolojiyle Antikçağ'daki tartışması olan Logos-Mitos kavramlarına ve aralarındaki bağa değinilmiş, Platon'un diyaloglarındaki Mit ile ilgili söylediği görüşlerine yer verilmektedir. Çalışmada, birçok Yunanca ifadeye ve Platon'un eserinden orijinal alıntıya yer verilmiştir.

2. “Cassirer Sembolizminde insan Mit ve anlam sorunu” adlı doktora tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Felsefe Anabilim dalında Mona Ahmed Tufan 2019 yılında hazırlanmıştır.

“Cassirer Sembolizminde insan Mit ve anlam sorunu” adlı tezde Sembolizm ve Miti bir araya harmanlayarak mitolojinin Antropoloji, Etnoloji, Sembolizm gibi görüşlerle insanın hayatı anlama ve cevaplandırma sorununa cevap aranmıştır. Cassirer felsefesine bakıldığında mitik anlatının gücünden istifade edilse dahî anlamın çıkarsandığı dünya resmi yine de fenomenal alanda kalacaktır. Bu da anlamın göreceli olacağı, mutlak anlama erişilemeyeceğinin bir ifadesidir. Mitik formun arketipleri insanlığın kadîm dilidir ve kadîm anlam ve değer bu arketiplerin içinde gizlidir. Mit sadece zihinsel olarak değil, tarihsel olarak da tüm anlatıların kaynağı ve atası durumundadır. Diğer anlatı türleri ancak mitik anlatı temelinde yükselirse ve mitle beslenirse güçlü

olabilir. Kültür k klerimizde yer tutmuş kadîm mitlerle yeniden buluşmak aynı zamanda Gelenekle de yeniden temas anlamına gelmektedir. Modern  zne aslında kendisinde de üstü örtülü biçimde mevcut olan bu kadîm dille yeniden irtibat kurma imk n n  arad ğında Cassirer düşüncesinde mitik düşünüş formunu zihninde ve kültürde nereye yerleştirmesi gerektiğ ne dair bir şema bulacaktır. (Tufan, 2019, s. 203) Tezde herhangi şema, görsel, resim ve grafikten yararlanılmamıştır.

Felsefe Anabilim dalından tezlere genel bakış açısıyla değ rlendirilecek olursa Felsefe Mitos-Logos bağlamında dönüp dolaşıp bunu tartışmaya devam etmektedir.  nc  olarak Platon'un Logos-Mitos görüşünü tezlere incelediğimize birçok kez karşımıza  ıkt ğ n  görmekteyiz. Felsefe mitolojiyle olan münasebeti logosun anlam değiştirmeden önce mitosla aynı anlamda olup şimdi ise tamamen bilgiyi temsil ettiği mitolojinin ise hayali ve insan ürünü olan yaratılışın şiirsel öyküsü olma konusu olarak görmekteyiz.

3.2.4 Sosyoloji Anabilim Dalında Hazırlanmış Mitoloji Tezleri

3.2.4.1. Sosyoloji Anabilim Dalında Hazırlanmış Yüksek Lisans Tezleri

Sosyoloji Anabilim Dalında hazırlanmış 2 tane yüksek lisans tezene yer verilmiştir. Doğu ve Batı Mitolojisinde Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Eski Ahit'teki ögelerin Yapısal  z mlenmesi adlı tezlerdir. Sosyoloji Anabilim Dalında mitoloji konulu doktora tezi bulunmamaktadır.

1.“Doğu ve Batı Mitolojisinde Toplumsal Cinsiyet Olgusu” adlı Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalında Hatice Elif Kaya tarafından 2021 yılında hazırlanmış yüksek lisans tezidir.

Doğu ve Batı mitolojisi temelinde toplumsal cinsiyet olgusunu kapsamlı bir şekilde ele almıştır. İlk olarak Mitoloji kavram olarak ele alınmıştır. Mitsel anlatımın doğa st c l k, kişileştirme  yk leyici ve betimleyici özelliklerine değinilmiştir. Toplumsal cinsiyet rolleri olarak Fonksiyonalist, Feminist, çatışmacı ve Etkileşimci yaklaşımlarına yer verilmiştir. Mitoloji olarak ilk Batı Mitolojisi tanrılarına, tanrıçalarına ve sonrasında Doğu Mitolojisi olan; Uzakdoğu, Türk, Fars ve Hindistan mitolojisi tanrı ve tanrıçalarına yer verilmektedir.

Toplulukların geçmişlerine bakıldığı zaman mitolojik hik yelerle karşılaşılmaktadır. Pek çok konuda olduğu gibi bu hikâyelerde de toplum içindeki cinsiyet normlarının şekillenmesi ile “kadın” ifadesinin kurgulanmasında etkide bulunmuştur. Hikâyeler içerisinde kullanılan ifadelerin çoğu sosyal ve kültürel hayatla direkt olarak ilişkilidir. Mitoloji

kişilerin kültürel şartlarından, psikolojik durumlara ve fizyolojik koşullara göre farklılık göstermektedir. Fakat kişilerin davranış kalıplarına yön veren bütün etkenler toplum içerisindeki değerlerle iç içe geçmiş durumdadır. Bu bağlamda, toplumsal yapı, üretilmiş olan mitolojik felsefi ve edebi eserlerin çoğu incelenmiş olup toplumda yer alan kadınlık ile erkekliğin ne şekilde algılandığı, biçimlendirildiği ve yansıtıldığı nedenleriyle beraber anlaşılmalı çalışılmaktadır.

Yukarıda verilen tespite göre aslında bizim toplum içerisindeki konumumuz çok uzun yıllar öncesine dayanabilir ya da yeni çıkmış bir popüler bir ürünle de şekillenebilir. Yani insanın hayatında onun yerini belirleyebilecek birçok etken vardır, bunlardan biri de mitolojidir. Toplumsal cinsiyet rolleri sadece biyolojik bir farklılık değil, siyasi, ekonomik, kültürel bir farklılığı da ortaya çıkarmaktadır.

Mitolojik anlatımlarla birlikte bazı kavramlar cinsiyet kazanmıştır. Birçok şey abartılıp yüceltilmiştir. Mitolojik söylemde vatani bekleyen, namus ve şeref için savaşan erkek olduğu için onur şeref gibi kavramları erkeklik kavramına yüklemiştir. Namus da korunması gereken bir şey olduğundan o da kadınlık kavramına yüklenmiştir. Namus kadın üzerine erkeği yücelten bir kavramdır. Bu da kadını muhtaç bir konuma getirmektedir.

Bu tezde ise ismi geçen milletlerin mitolojilerinde kadın ve erkek olgusunun incelenmesi her iki bölgenin de toplumsal çözümlemesi için önemli bir çalışma olacaktır.

Tezde ismi geçen Batı mitolojileri içerisinde Yunan-Roma mitolojisi ile Doğu mitolojileri içerisinde Japon-Hindistan-İran-Türk mitolojilerinin esas alınma sebebi toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili verilere kolay ulaşım sağlanması ve cinsiyetçi bakış olarak kadın-erkek farklılaşmasının net olmasıdır. (Kaya H. E., 2021, s. 3)

Tezi başlangıç yani birinci bölümünde kavramsal olarak mite bahsedilmiştir. Daha sonra ikinci bölüme kadar herhangi bir şekilde konu mitoloji veya mite gelmeyerek Sosyoloji alanının kavramları ve kuramlarından bahsedilerek kadın erkek arasındaki toplum içerisinde meydana gelen eşitsizlikten bahsederek örneklendirilmeye gidilmiştir.

Batı mitolojisindeki tanrılardan ilk olarak Zeus karşımıza çıkmaktadır. Zeus kelime anlamı olarak parlayan anlamındadır. Gökyüzü, fırtına ve yıldırım tanrısı olarak bilinmektedir.

Zeus istediğine güç, şan ve şöhret vermektedir. Kötü insanları cezalandırmakta ve dürüstleri de bütün kötülüklerden korumaktadır. O her şeyi bilmekte ve görmektedir. Ayrıca hem ölümlü hem de ölümsüzlerle evlilikleri olduğu ve bu evliliklerinden de pek çok çocuğu olduğundan çapkın bir tanrı olarak nam salmıştır. (Kaya H. E., 2021, s. 35) Güçlü

olarak resmedildiği ve elinde asa tutan yıldırımıyla gökyüzüne hükmettiği için kartal figürüyle özdeşleşmiştir. Zeus, fani kadınlarla da evlenip birçok evlat edinmiş bir çapkın olarak bilirse de çapkın oluşu onun yüce olarak görülmesine gölge düşürmemiştir.

Poseidon ise; depremler, denizler, adalar ve atların tanrısı olarak bilinmektedir. Bununla birlikte balıkçılar ve denizcilerin de tanrısı olan Poseidon'un "yeri sarsan, toprağın ve denizin efendisi" vb. sıfatları bulunmaktadır. (Kaya H. E., 2021, s. 38) Bunun yanı sıra Poseidon, ölümlerin diyarına olan geçişlerin düzenlemesini de yerine getirmektedir. Karakter olarak "acımasız, huysuz, vahşi, mutsuz ve intikamcı" olarak bilinen Poseidon, diğer yandan sevdikleriyle yakınlarının dileklerini gerçekleştirme gücüne sahiptir. (Kaya H. E., 2021, s. 40) Poseidon'un sembolleri at, yunus ve üç başlı yabası olarak bilinmektedir.

Poseidon'dan bahsederken Zeus ile karşılaştırma yaparak bahsetmiştir. Poseidon Zeus'a göre korkulacak bir tanrı olarak ifade edilmiştir.

Apollon: ışık tanrısı olarak bilinmektedir. Diğer yandan, Apollon kavramı "cezalandırmak, defetmek, kötülüğü önlemek ve korumak" manasına da gelmektedir. (Kaya H. E., 2021, s. 41)

Ares fırtına tanrısı olarak kabul edilmiştir. Yunan mitolojisine göre de Ares savaş ve kahramanlık tanrısı olarak bilinmektedir.

Hephaistos, ateşin, demirin ve sanayinin tanrısı olarak da bilinen Hephaistos aynı zamanda sanatın, uygarlığın ve tarımın koruyucusu olan iyi kalpli bir tanrıdır. Bunun yanı sıra bütün meslekleri koruyup, onları piri olarak kabul edilen tanrı da yine Hephaistos'tur. (Kaya H. E., 2021, s. 44)

Hades hem ölümler diyarının hem de yer altı dünyasının tanrısı olarak kabul edilmiştir. Hades isminin anlamının da görünmez olduğu söylenmektedir.

Hermes, tanrının iradenin sözcüsü olarak kabul edilmektedir. Bereket tanrıçası olarak da kabul edilmiş olan Hermes, diğer yandan "hırsızların, çobanların, yolcuların, ticaretin, müziğin, hatipliğin, sporun ve sporcunun" da tanrıçasıdır. (Kaya H. E., 2021, s. 48)

Asklepios sağlık tanrısı olarak bilinmektedir. Asklepios'un tasvirlerinde sakallı, görkemli, düşünceli, babacan ihtiyar görünüşüne sahip olduğu bilinmektedir.

Dionysos iki kere doğan anlamına gelmektedir.

Pan fiziksel görünüş olarak Pan'ın "boynuzlu, toynaklı" ve oldukça kötü kokulu keçiye benzeyen bir tanrı olduğu söylenmektedir. Pan'ın boynuzları "güneş ışığını", karnı "gökyüzünü" ve kıllı bacakları da

“toprağı” simgelemektedir. Kırklar ve ormanların Pan’ın mekânı olduğu bilinmektedir. (Kaya H. E., 2021, s. 53)

Silenos Frigyalı bir su tanrısı olarak bilinmektedir.

Bölümün diğer konusunu ise tanrıçalar oluşturmaktadır.

Rheia “Tanrılar anası” ile “büyük ana” sıfatlarına sahip olan Rhea, Hristiyanlık dininde toprak ana kendini, Meryem ananın kişiliğinde “tanrı anası” sıfatı ile ortaya koymuştur. (Kaya H. E., 2021, s. 54,55)

Hera “Evlilik tanrıçası” olarak da bilinen Hera aynı zamanda Zeus’un kendisini aldattığı ve aşk yaşadığı kadınlara olan öfke ve kıskançlığıyla da öne çıkmaktadır. Bu öfke ve kıskançlık yüzünden Zeus tarafından kandırılan bu kadınları yaratıklara ve çeşitli hayvanlara dönüştürmek kaydıyla onlara ceza vermektedir. (Kaya H. E., 2021, s. 55)

Demeter tarımın doğanın ve bereketin tanrısı olarak bilinir.

Hestia ocak, ev, konut ve ülkenin kalbi anlamına gelmektedir. Yunanistan bölgesindeki inanç birliğinin Hestia tarafından temsil edildiği bilinmektedir.

Aphrodite aşk, güzellik ve sevgi tanrıçası olarak bilinen Aphrodite aslında ilk olarak ışık tanrıçası olarak bilinmektedir. Aphrodite’nin bilinen bir özelliği ise kendi isteği doğrultusunda kalplere keder veya mutluluk oluşturabilme özelliğidir.

Artemis Apollon’un ikizidir. “Altın oklu” sıfatına sahip olan Artemis, “avcılığın, ölümün, cehennem güçleri ile büyücülüğün tanrıçasıdır”. Ayrıca iffet ve bakireliğin sembolü de olan Artemis vahşi doğada vakit geçirmeyi çok sevmektedir. (Kaya H. E., 2021, s. 63)

Verile örneklerde anlaşılabacağı üzere kadının tanrıça da olsa normal bir insan da olsa erkeğe verilen o görkemli sıfatlardan hiçbirini alamamış olmasıdır. En basit örnekle Paris’in Helen’i kaçırmaması bir aşk hikâyesi gibi görülse de aslında buda Kral Menelaos’un topraklarından izinsiz mal kaçırmak ile bir tutulduğu bilinmektedir. Kadın vatan ile bir tutulmuş her daim kurtarılmaya ihtiyacı olan bir şey olarak görülmüştür.

Doğu mitolojisine bakıldığında ise karşımıza çıkan Uzakdoğu, Türk, Fars ve Hindistan tanrılar ve tanrıçalar vardır.

Uzak doğu mitolojisinde *Amaterasu*, cennetin yöneticisi olarak kabul edilen bugün “Şinto inancı” bünyesinde Japonya’nın koruyucusu ile Japonların lideri şeklinde kabul edilmektedir. “Amaterasu güneş tanrıçası” şeklinde de “parıltı veren, ışığı hiç bitmeyen” manalarında ifade edilmektedir. (Kaya H. E., 2021, s. 88)

Ame-no-uzume Japon mitolojisiinde dünyanın karanlıktan kurtulmasını sağlayan kahraman kadın karakterdir.

Benzaiten sevgi aşk ve dişil başarılar tanrısı olarak Japon mitolojisiinde yerini almaktadır.

Kaşyapa-Uranos Hint mitolojik kaynaklarında “*Kaşyapa*” pek çok ilahinin atfedilmiş olduğu “*Vedik*” bir ermiş olarak kabul edilmekte olup, yaratma eyleminin önemli bir kısmı da “*Kaşyapa*’ya” atfedilmektedir. (Kaya H. E., 2021, s. 96)

Prithivī-Gaia Büyük “Yeryüzü” veya “Toprak” olarak da isimlendirilmiş olan “*Prithivī*”, “*Vedalar*da” tüm canlıların annesi biçiminde canlandırılmakta olup aynı zamanda gökyüzüyle beraber ona yakarılmaktadır. (Kaya H. E., 2021, s. 97)

İran mitolojisiinde ise *Ahura Mazda*’nın en belirgin özelliği iyiliği ve aklıdır. Bu özelliği ile aldatan ya da adatılabilen bir kişilik değildir. İran mitolojisinin kutsal metinlerinde *Ahura Mazda*’nın doğayla çok yakın olduğunu ve yıldızlarla süslenmiş elbiseleri ile ışık saçtığı belirtilmiştir. Bununla beraber İran mitolojisiinde doğa güçlerinin kutsallığından da bahsedilir. Hava, toprak, su ve ateş *Ahura Mazda* hâkimiyetinde olmak üzere kutsal tanrı ve tanrıçalarla korunmaktadır. (Kaya H. E., 2021, s. 102)

Ehrimen kötü akıl ve şeytan anlamlarına gelmektedir.

Türk mitolojisiinde ise *Umay* ana-ene, evliya, melek ve koruyucu ruh olarak isimlendirilmektedir. Çocukları koruyan ruh olarak da bilinmektedir.

Ak Ane ulu varlık koruyucu ruh ve melek anlamlarına gelmektedir.

Albastı- Al Karısı Anadolu Türklerinin inanışları bağlamında; “kayalık dağlarda, çay kenarlarında, ıssız yerlerde ve ahırlarda yaşayan peri kızı” şeklinde bir varlık olarak kabul edilmektedir. Görünümünün korkunç olmasıyla tasvir edilen *Al Karısı*, “yeni doğum yapmış olan kadınları sadece yakalayarak ciğerlerini yer ve yeni doğan çocuğun ruhunu çalmakla görevli olmakta” olup bu olaya “*Al basması*” denilmektedir. (Kaya H. E., 2021, s. 112)

Verilen bu tanrı- tanrıça örneklerinden yola çıkılarak Batı mitolojisiinde tanrılar önemli işlerdeyken tanrıçalar ise daha çok duygusal işler ve ev işleri gibi konularla ilgilenmişlerdir. Doğu mitolojisiinde ise doğurganlık namus gibi konularda tanrıçalar görülmektedir. Bir diğer konu ise kadınların hata yapmaması ve namusuyla yaşaması erkeğine biraz daha itibar şan şöhret vermektedir. Yani mitolojik dönemde bu yana değişen pek bir şey olmamış ataerkilliğin hala devam ediyor olduğunu görmekteyiz.

Bu tezden de anlayacağımız üzere mitoloji her konu da kaynaklık edebilecek geniş bir yelpazeye sahiptir. Tez içerisinde birçok konuyla ilgili görsele yer verilebilecek bir konuma sahip olmasına rağmen sadece bilgi verilip bırakılmıştır. Görsel eklenmiş olsaydı canlı bir anlatıma yer verilmiş olunabilirdi.

2. “Eski Ahit’teki Mitolojik Ögelerin Yapısal Çözümlemesi” adlı tez Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim dalında Halil Saim Parlador tarafından 2002 yılında hazırlanmış yüksek lisans tezidir. Çalışmasında birinci bölüm insan ve bilgisi insan doğası ve genetik epistemoloji konularından bahsedilmiştir. İkinci bölüm Yapısalcı Sosyal Bilim, üçüncü bölümde Mitos ve dördüncü bölümde Eski Ahit Mitosları: Lut’un Karısının Kaderi, Yahudi Peygamberlerinin Dolayıcılığı, İkiizler, Ayağı Önde Gelenler ve Tavşan Dudaklılar, Eski Ahit’te Tanrısal Veraset: Tanrı Kral Figürü işlenmiştir.

Sosyoloji mitolojiye bakış açısına dair tezlerden hareketle açıklık getirmek gerekirse Sosyolojinin Mitolojiye bakış açısı tamamen kendi alanında kendi metotlarıyla inceleyip mitolojiyle olan münasebetini Sosyoloji Mitoloji seviyesinde tutmaya devam etmektedir.

3.2.5. Tarih Anabilim Dalında Hazırlanmış Mitoloji Tezleri

3.2.5.1. Tarih Anabilim Dalında Hazırlanmış Yüksek Lisans Tezleri

1. “Antik Yunan Mitolojisinde Theseus” adlı yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalında Bahar Güzel tarafından 2017 yılında hazırlanmıştır.

“Antik Yunan Mitolojisinde Theseus” adlı tezde Mitolojinin tanımı yapılmıştır. İkinci bölümde Dünya Mitolojisi bulunmaktadır. Üçüncü bölümde Yunan kahramanlık yapısını incelerken en ünlü kahramanlar olan Arkhilleus, Herakles, Iason, Odysseus, Oidipus, Perseus ve Theseus’a yer vermiştir. Daha sonra Antik Yunan Mitolojisinde Theseus konusuyla tamamlanmıştır. Tezde görsel bir materyal bulunmamaktadır.

2. “Doğu Akdeniz Havzası’da Kahramanlık Mitosları” adlı yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim dalında Mehmet Acı tarafından 2016 yılında hazırlanmıştır.

“Doğu Akdeniz Havzası’da Kahramanlık Mitosları” adlı tezde Mitoloji ve Mit’in tanımı yapıldıktan sonra mitolojinin din, kültür ve siyasetle ilişkisine yer verilmiştir. Daha sonra Mitos türlerine ve kahramanlık konularına yer verilmiştir. Kahramanlık Mitosları olarak Mezopotamya (Etana, Utnapiştim, Enmerkar ve Lugalbanda, Gılgamış, Ninurta ve Marduk), Anadolu (Telepinu ve Deniz Tanrısı’nın çocuğu,

Hedammu, Ullikummi, İlluyanka, Zalpa ve Gurparanzah) ve Yunan (Prometheus, Perseus, Herakles, Theseus, İason ve Argonotlar, Bellerophontes, Oidipus ve Odysseus) Mitolojisine yer verilmiştir. Tezde görsel bir materyale yer verilmemiştir.

3. “Bozkır Kavîmlerinin Kültür ve Mitolojilerinde At” adlı yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Bilim dalında Orhan Doğan tarafından 2006 yılında hazırlanmıştır.

“Bozkır Kavîmlerinin Kültür ve Mitolojilerinde At” adlı tezde İskitler, Hunlar, Göktürkler, Uygurların sosyal, ekonomik, siyasi, askeri, dini, sanatsal ve mitolojik anlayışlarında at motifine bölümler halinde yer verilmiştir. Bölümleri toplulukları sınıflandırarak düzenlenmiştir. Tezde haritalara resimlere, çizimlere yer verilmiştir.

4. “Antik Yunan Roma’da Din, Mitos ve Çocuk Görünümlü Tanrılar” adlı yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalı, Eskiçağ Tarihi dalında Tuba Konuk tarafından 2008 yılında hazırlanmıştır.

“Antik Yunan Roma’da Din, Mitos ve Çocuk Görünümlü Tanrılar” adlı tezde Mitosun tanımı ve Tarih-Mitos ilişkisi ile başlamıştır. Sonraki bölümde Antik Yunan’da din ve mitos ilişkisine yer verilmiştir. Çocuk görünümlü tanrılar olan Triptolemos, Eros ve Dionysos’a yer verilmiştir. Arkeolojik resimlere yer verilmiştir.

5. “Hellen Mitolojisinde Hades Kültü” adlı yüksek lisans tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi Programında Berna Şirvan tarafından 2014 yılında hazırlanmıştır.

“Hellen Mitolojisinde Hades Kültü” Hades kültünün tanımı nerede yaşadığı ve kendisine benzer olan farklı topluluklardaki kültlerine değinilmiştir. Daha sonrasında yer altı dünyasındaki diğer görevlilere de yer verilmiştir. Tanrı Hades’in diğer tanrılarla olan ilişkisinde Asklepios, Dionysos, Tantalos ve Tityos’a yer verilmiştir. Tez sonraki bölümde sırasıyla ölüm, Eleusis ve Geç Antik dönem ve tek Tanrılı dinlere geçişte Hades kültü’nün dönüşümüne yer vermiştir. Hazırlanan çalışmada görsel materyallerden yararlanılmıştır.

6. “Sümer Mitolojik Öykülerinin Eski Ahit’teki Yansımaları” adlı yüksek lisans tezi Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim dalında Mehmet Şefik Aşkın tarafından 2014 yılında hazırlanmıştır.

“Sümer Mitolojik öykülerinin Eski Ahit’teki yansımaları” adlı tez de ilk olarak Sümerlilerde ve Eski Ahit’te Evrenin yaratılması ve Düzenlenmesi, insanın yaratılması Kutsal evlilik ve İlkbahar bayramı ile

başlamaktadır. Daha sonra her iki kaynaktaki tufan olayı, tekrar diriliş Cennet, Cehennem ve Eski Ahit'te adı geçen kutsal şahsiyetler Sümer destanlarındaki benzerliklerine yer verilmiştir. Kutsal şahsiyetler olarak Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. Lut, Hz. Musa ve Hz. Eyüp'ün her iki kaynaktaki öykülerine yer verilmiştir. Tezin son kısmında harita ve çizimlere yer verilmiştir.

7. “Eski Mezopotamya Kavimlerinde yaratılış” adlı yüksek lisans tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalında Vahyettin Aygün tarafından 2015 yılında hazırlanmıştır.

“Eski Mezopotamya Kavimlerinde yaratılış” adlı tezde Sümerlerde ve Samilerde tanrılar ve yaratılışları, evrenin yaratılışı ve insanın yaratılış olarak gruplandırılarak anlatılmıştır. Son olarak kutsal kitaplardaki yaratılış bölümleriyle ilgili benzerliklerine değinilmiştir. Kutsal kitap olarak Tevrat'a ve Kur'an-ı Kerim'e yer verilmiştir. Mezopotamya olarak nereden bahsedildiğini göstermek adına harita ekler kısmında verilmiştir. Çeşitli yaratılış konulu görsel teze eklenmiştir.

8. “Türk-İslam Mitolojisi Bağlamında Mi'râç Motifi ve Türkiye Kültür Tarihine Yansımaları” adlı yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalında, Ertan Ürkmez tarafından 2015 yılında hazırlanmıştır.

“Türk-İslam Mitolojisi Bağlamında Mi'râç Motifi ve Türkiye Kültür Tarihine Yansımaları” adlı tezde ilk olarak Miraç hadisesinin ne olduğu ile ilgili bilgi verilmiştir. Bu anlatılar daha sonraki bölümde Sünni ve Alevî-Bektaşî olarak ayrılarak sınıflandırılmıştır. Daha sonraki bölümde Miraç anlatılarındaki Hz. Muhammed ve Allah, Dini vecibeler ve pratikler, namaz, cem, Ramazan ve Oruç, Hac, Besmele vb. gibi motiflere değinilmiştir. Bu tezde yazılı ve görsel materyallerden yararlanılmıştır.

9. “Bozkır Topluluklarında Yaratılış ve Tabiat Olaylarına İnanış (Uygur Dönemi Sonuna Kadar)” adlı yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalı, Eskiçağ Tarihi Anabilim dalında İsa Cebeci tarafından 2016 yılında hazırlanmıştır.

“Bozkır Topluluklarında Yaratılış ve Tabiat Olaylarına İnanış (Uygur Dönemi Sonuna Kadar)” adlı tezde Bozkır toplumlarında yaratılışla ilgili yaratıcının adı (Tengri, Ülgen, Umay ve Erlik), yaratıcının özellikleri, yaratılışa dair inançlara yer verilmiştir. Bozkır toplumlarında tabiat olaylarına inanışla ilgili (hava olayları, yeryüzü olayları ve tabiat olaylarına karşı önemler) bölüme yer verilmiştir. Tezde görsel çizimlere yer verilmiştir.

10. “Eski Türk Mitolojisinde Yön-Zaman ve Tabiat Olaylarının Yeri ve Önemi” adlı yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam

Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalında Etkin Büyük tarafından 2021 yılında hazırlanmıştır.

“Eski Türk Mitolojisinde Yön-Zaman ve Tabiat Olaylarının Yeri ve Önemi” adlı tezde Mitolojinin ne olduğuyla ilgili tezlerde sık karşılaştığımız tanımlı bir başlangıç görülmektedir. İkinci bölüme yön ve tabiat olaylarına girilmiş ve tabiat olaylarının unsurları olarak mitolojide Güneş, Ay Yıldızlara yer verilmiştir. Yön olarak da Doğu, Batı, Kuzey ve Güney yer almaktadır. Eski Türklerde zaman ise Sabah, Öğle ve Akşam olarak sınıflandırılmıştır. Tabiat olayları olarak Bulutlar, Seller, Yıldırımlar, Yağmurlar, Karlar ve Rüzgârlara yer verilmiştir. Görsellerden yararlanılmamış fakat Eski Türk Mitolojisinde tabiat olaylarının geçtiği bir destan örneğine yer verilmiştir.

11. “Teogoni, Kozmogoni, Antropogoni ve Eskatoloji açısından Türk Mitolojisi ve İslam dini arasındaki benzerlikler” adlı yüksek lisans tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalında, Göksu Göner tarafından 2021 yılında hazırlanmıştır.

“Teogoni, Kozmogoni, Antropogoni ve Eskatoloji açısından Türk Mitolojisi ve İslam dini arasındaki benzerlikler” adlı tezde birçok tezde olduğu gibi ilk olarak tanımlamaya gidilmiştir. Mitoloji, Teogoni, Kozmogoni, Antropogoni, Eskatoloji tanımları yapılmış daha sonrasında İslam dininde teogoni ve Eski inanç sistemindeki tanrılarla olan benzerliği, tanrının Semavi niteliği, birliği, ezeli olması, gücünün her şeye yetmesi, her şeyin asıl sahibinin olması, yaratan olması, ebedi olması ve koruyucu olması sıfatlarına yer verilmiştir. İslam dininde Kozmogoni ile ilgili olarak bakılacak ilk yer Kur’an-ı Kerim’dir. Buradan ise evrenin bir bütün olduğu görüşü, su üzerinde kâinatın yaratılışı, göklerin ve yerin yaratılması, göğün katları ve gök kubbe konularına yer verilmiştir. Eskatolojik olarak İslam dinine bakıldığında Cennet, Cehennem, ölüm ve kıyamet anlayışı karşımıza çıkan konulardır. Son olarak İslam anlayışıyla Türklerde tanrı anlayışının benzerliklerine yer verilmiştir. Tezde görsel bir materyalden yararlanılmamıştır.

12. “İslam Öncesi Dönemde Türklerde Kozmoloji Anlayışı (Mitoloji ve Destanlara Göre)” adlı yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalı, Tarih Bilim dalında Hasan Aksoy tarafından 2017 yılında hazırlanmıştır.

“İslam Öncesi Dönemde Türklerde Kozmoloji Anlayışı (Mitoloji ve Destanlara Göre)” adlı tezde ilk olarak kâinatın kozmik düzeni başlığı altında Evrensel Kozmoloji anlayışı ile ilgili görüşler, Evrenin Kozmoloji boyutu olan gökyüzü yeryüzü ve yer altından sonra son olarak Kozmik zaman algısı, tanrı telakkisi tanrı ile ilgili merak edilen sorunlardan olan tanrının nerede yaşadığı, tek tanrıcılık, yeryüzüne müdahalesi, yaratıcı ve

öldürücü olması, doğayı yönetmesi ve ebedi ve ezeli olmasına yer vermektedir.

Sonraki bölümde Kozmolojik olarak yeryüzü, gökyüzü ve yaratılmış varlıklara yer verilmiştir. Son bölümde ise din anlayışında bazı kozmik unsurlar olan Tanrı-Kağan İlişkisi, Ölüm Sonrası Hayata İnanma, Karanlık âlemin Güçleri, Ateş Kültü, Göksel taşlar ve gizemli kudretler dini sistem içerisinde hayvan âlemi gibi konulara yer verilmiştir. Ek olarak görsellerde arkeolojik unsurlara yer verilmiştir.

13. “Perslerde inanç kültürü ve Mitolojik unsurları” adlı yüksek lisans tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalında Fatma Durmuş tarafından 2018 yılında hazırlanmıştır.

“Perslerde inanç kültürü ve Mitolojik unsurları” adlı tezde ilk olarak Pers coğrafyası Pers siyasi tarihi ve son olarak inanç kültürü ve Mitolojik unsurlar bölümü yer almaktadır. Ele alınan konu ilk olarak coğrafya, siyasi ve tarihi konular açısından aşına olunmak istenip daha sonra konuya giriş yapılmaktadır. Perslerde Tanrılar, İran Mitolojisinin kaynakları ve Mitolojik unsurları, Mitoloji kavramı, Zerdüştlük, Pers dini, Aryalar ve Arya Dini ve Perslerde İnanç kültürü konularına yer verilmiştir. Tanrılar olarak: Ahura Mazda, Azer/Ater/Atar, Angra Mainyu (Ehrimen), Behram/Veretragna, Epuş, Haoma/Homa, Mitra, Rapiitven, Teşter/Tir/Tistrya ve Pers Tanrıçaları olarak Ardivi Sura Anahita (Gür ve Aşırı Sular) ve Vayu/Bad tanrıları bulunmaktadır. Tezde haritalar ve fotoğraflar bulunmaktadır.

14. “Alevî-Bektaşî Kültüründe Yaratılış Anlatıları ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri” adlı yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalında Emine Yüksel tarafından 2016 yılında hazırlanmıştır.

“Alevî-Bektaşî Kültüründe Yaratılış Anlatıları ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri” adlı tezde yaratılış anlatı motifleri olarak Muhammed-Ali nuru, melekler, dünya Âdem, Havva, Cennet Habil ve Kabil ve Güruh-ı Naci Ve Şit Peygamber motifleri işlenmiştir.

Tüm bu yaratılış anlatıları, içinde toplumsal cinsiyet ilişkilerini de barındırır. Kadın ve erkek olmanın ne demek olduğunu anlatan semboller içerir. Kadınlık ve erkeklik rolleri üzerinden dini hayatın ve günlük hayatın iktidar dinamiklerini belirler. Kadının erkeğin sol kaburgasından yaratılması anlatısı, kadının ikincil rolünü, erkeğe tâbi olmasını meşrulaştırır. Kadınların cemdeki iktidarının ikinciliği, dara dururken belirlenmiş pozisyonu, dedeye göre ayarlanmış oturma düzeni, kadının erkeğin sol kaburgasından yaratılması anlatısının tezahürleridir. Erkek kaburgası gibi namusu ile de kadına bağlıdır. Bu nedenle cemde kadınlar akrabalık ilişkilerine atıfta bulunan bir şekilde “bacı” ya da “ana” gibi

kelimelerle çağırılırken, erkekler tarihî ve dinî rollerine atıfta bulunan “er”, “eren”, “gazi” ya da “sofu” olarak çağırılırlar. Tezde herhangi bir görsel materyale yer verilmemiştir.

15. “İslam Öncesi Dönemde Doğu Avrupa Türklerinde Mitoloji” adlı yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalı, Tarih Bilim dalında Esen Şafak tarafından 2019 yılında hazırlanmıştır.

“İslam Öncesi Dönemde Doğu Avrupa Türklerinde Mitoloji” adlı tez mit, mitoloji kavramlarının tanımı ve sınıflandırılması ile başlar. İslam öncesi Doğu Avrupa Türklerinin kim olduğu ile ilgili tanıtım ve adları sıralanmıştır. Daha sonrasında Türk grupları arasında ölüm, cenaze ve yas törenlerinde görülen mitolojik öğelere değinilmiştir. Yapılan bu çalışma da öğeleri grupların arasında ayrılmış şekilde verilmiştir. Her öğe verilen gruplar arasında tümünde bulunmamaktadır. Yapılan çalışmada görsel materyallere yer verilmiştir.

16. “Mezopotamya ve İran Mitolojilerinde Tanrı anlayışı” adlı yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalı, Eskiçağ Anabilim dalında Yasin Çetin tarafından 2019 yılında hazırlanmıştır.

“Mezopotamya ve İran Mitolojilerinde Tanrı anlayışı” adlı tezde ilk olarak Mezopotamya ile ilgili bilgi verilmiş daha sonrasında Eski Mezopotamya tanrıları olarak Sümer ve Asur-Babil tanrılarına, Eski İran Mitolojilerindeki Tanrı Anlayışına yer verilmiştir. Asur ve Yunan kaynaklarındaki Antik İran Tanrıları olan Ahura Mazda, Anahita ve Mitra’ya da değinilmiştir. Çalışmada orijinal mitolojik alıntılar yapılmış, görsellerden ve haritalardan yararlanılmıştır.

3.2.5.2. Tarih Anabilim Dalında Hazırlanmış Doktora Tezleri

1. “Tarihten Mitosa Türkiye Kültür Tarihinde Mitolojik Ali Tasavvurları” adlı doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalında Ertan Ürkmez tarafından 2020 yılında hazırlanmıştır.

“Tarihten Mitosa Türkiye Kültür Tarihinde Mitolojik Ali Tasavvurları” adlı tezde Hz. Ali’nin kişiliği hakkında bilgi verilerek giriş yapılmıştır. Mitolojik Gazi Ali Figürü olarak Türkiye kültür çevresinde Gazâ İdeolojisine ve İşlevine değinilmiş, mitolojik özelliklere sahip Gazî figür olarak, Mehdi/Mesih olarak Ali figürü, Şiilik hareketlerinde Ali Figürü olarak tezde birçok Hz. Ali karşımıza çıkmaktadır. Bu tezde Hz. Ali ile ilgili resim olarak işlenmiş görseller bulunup tezin sonuna eklenmiştir.

2. “Oğuznamelerde ve Kuzey Avrupa Mitik anlatılarda İt-Barak Halkı” adlı doktora tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Tarih Anabilim dalında Emre Erzincan tarafından 2017 yılında hazırlanmıştır.

“Oğuznamelerde ve Kuzey Avrupa Mitik anlatılarda İt-Barak Halkı” adlı tezde İt-Barak halkıyla ilgili Türk Yazılı (Oğuznameler, Dede Korkut Anlatıları Piri Reis Evliya Çelebi Barak Türkmenlerinin adı üzerine) ve sözlü kaynaklardaki anlatılara değinilmiştir.

Daha sonraki bölümde İt-Barak halkının kültürel ve tarihsel olarak değeriyle ilgili bilgiler verilmiştir. Görseller materyallere yer verilmiştir.

3. “Bozkır Kavimlerinin Kültür ve Mitolojilerinde Geyik Kurt ve Kartal (Başlangıcından Göktürk Dönemi Sonuna Kadar)” adlı doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih anabilim dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim dalında Aslı Kahraman Çınar tarafından 2016 yılında hazırlanmıştır.

“Bozkır Kavimlerinin Kültür ve Mitolojilerinde Geyik Kurt ve Kartal (Başlangıcından Göktürk Dönemi Sonuna Kadar)” adlı tezde Bozkır Kavimlerinde önemli yeri olan üç hayvan hakkında ayrı başlıklar açarak incelemiş bir tezdır. Geyik, Kurt ve Kartalın; adının nereden geldiğini, Bozkır Kavimlerinin kültüründe Sosyal Ekonomik Hayatta, dini hayatta, destan ve mitolojilerde Bozkır kavimlerinin rivayetlerinde, Bozkır kavimlerinin sanatında, kullanılan malzemeler savaş malzemeleri üzerinde ve askeri alanda ne anlamlara geldiğiyle ilgili bilgi verilmiştir. Görsellerden faydalanılarak adı geçen hayvanların eşya ve resimlerdeki motifleri görülmektedir.

Tarih Anabilim dalında hazırlanmış mitoloji konulu tezler kısaca tarihte yaşamış ve şu an sadece geçmişe bakıldığında yorum yapılabilecek toplumlar ve eskiye ait olan eserlerin içerisindeki mitolojik motifleri incelemek adına eser vermiştir. Verilen eserler motif odaklı ilerlemektedir. Tarih Arkeolojiden, Dinden, Edebiyattan yardım alarak çalışmalarını sürdürmektedir. Yapılan çalışmalar sosyal yani insanı ilgilendirecek çalışmalar olduğu için diğer Sosyal bilimler disiplinlerini de yardıma çağırmaktadır.

3.2.6. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Hazırlanmış Mitoloji Tezleri

3.2.6.1. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Hazırlanmış Doktora Tezleri

1. “Mitoloji ve Cinsiyet: Hint ve Yunan Mitolojilerinde Ataerkil Dönüşüm” adlı doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim dalı, Hindoloji Bilim dalında, Gökhan Akmaz tarafından 2019 yılında hazırlanmıştır.

Hint Avrupa mitolojisine girmeden önce ilk olarak tarihi açıdan coğrafya incelenmiştir. Daha sonrasında mitolojisine geçilmiştir. Hint mitolojisinde ele aldığımız temel kaynaklar Ârilerin kutsal kitabı Rîgveda’nın yanı sıra, Rāmāyaṇa ve Mahābhārata destanları; Yunan mitolojisinde ise Odysseia ve İlyada destanlarının yanı sıra tragedyalar (Bakkhalar, Kral Oidipus, Medea, Oresteia, vb.) olmuştur.

Gerek Hint gerekse de Yunan mitolojileri ve destanları dikkatlice incelendiğinde ilksel dönemlerde eşitlikçi bir yapıda yaşayan bu halkların (Dravidler, Pelasglar ve bahsi geçen coğrafyalarda yaşayan diğer halklar), dışarıdan gelen savaşçı göçmen halklar tarafından asimilasyona uğratıldıkları ve ikincil plana atıldıkları görülmektedir. Her iki coğrafyada yaşayan halkların inandıkları tanrılar ve tanrıçaların rollerinin zaman içerisindeki değişimi bu kanıya varmamızdaki en temel etkidir.

Bu tezde bulunan ataerkil bakış açısına dayalı inceleme Sosyolojinin de araştırma konusunun içine girmektedir. Hazırlanmış olan tez diğer Edebiyat Anabilim dalındaki doktora tezleri kadar hacimli değildir.

2. “Kazan Tatarlarının Halk Anlatmalarında Mitolojik Unsurlar” adlı doktora tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim dalında Fatma Tekin tarafından 2019 yılında hazırlanmıştır.

Tataristan Cumhuriyeti ve tarihi ile başlayan bu tez Tatar Türklerinin çalışmalarıyla devam etmektedir. Daha sonrasında mit ve mitin tanımı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Yapılan çalışma mitin diğer yazınsal türlerle olan ilişkisine değinerek devam etmektedir. Hazırlanan çalışma çok kapsamlı olup tek çerçevesi Tatar Türkleri olmaktadır. Anlatmalardaki hayvan motiflerine ölüm ile ilgili anlatmalara, sayı motiflerine, kültlere yer verilmiştir. Doktora tezi olmasıyla birlikte bir milletin mitolojisini ele aldığı için tez çok hacimli bir yapıdadır.

3. “Kazan Tatar Türklerinin Mitolojisi” adlı doktora tezi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Çetin Yıldız tarafından 2017 yılında hazırlanmıştır.

Kazan Tatar Türklerinin mitolojisiyle ilgili aynı üniversiteden ikinci bir tez daha karşımızdadır. Prof. Dr. İbrahim Dilek tarafından yönetildiği bir tezdır. Kazan Tatar mitolojisine yoğun bir ilgi ile mitolojisinin her ayrıntısına kadar ele alınmış bir tezdır. Diğer teze göre bu daha ayrıntılı bir şekilde konuyu ele almıştır. Çalışma tarzları birbirine yakın olan bu tezler aslında birbirlerinin içine geçmiş bir şekilde görünmektedir. Sadece bir önceki tezde Kazan Tatar Türkleriyle ilgili tarihi ve milletle ilgili mitolojiden farklı bilgiler daha çok yer kaplamaktaydı.

Her tezde olduğu gibi bu tezde de mit ve mitoloji üzerine inceleme de bulunup Tatar Türklerinin edebiyatında bulunan halk anlatmalarına yer verilmiştir.

Bu tezde Kazan Tatar mitolojisinin her bir motifi ayrı bir şekilde ele alınıp incelenmiştir. Kazan Tatar Mitolojisine ihtiyacı olan bir kişi istediği gibi bu tezi alıp okuyabilir. Fakat Kazan Tatar tarihiyle ilgili bilgi edinmek isteyen bir kişi Fatma Tekin'in Kazan Tatarlarla olan tezinde daha ayrıntılı bilgi bulabilir.

4. “Türk Romanında Mitik Görünüm (1980-2005)” adlı doktora tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Yasemin Küçükçoşkun tarafından 2016 yılında hazırlanmıştır.

İlk olarak tez Türkiye’de ve Dünyada mit çalışmalarının literatür taramasını ile başlamış ülkemizde ve Dünyada mitle alakalı çalışmaları sıralamıştır. Yapılan çalışma adında geçen tarih çerçevesi sadece o dönemdeki romanların incelenmiş olduğunu göstermektedir.

Mitlerin tanımı ve mitin dil, sanat açısından incelenmesi gibi konulara yer verilmiştir.

Adı geçen eserler ise Azra Erhat'ın *Troya Masalı*, Nazlı Eray'ın *Orphee*'si, Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölümü*, Elif Şafak'ın *Pinhan*'ı gibi eserlere yer verilip incelenmiştir.

Hep söylenildiği gibi insan ne ile yaşar ve ne ile uğraşırsa hep onu söyler onu yapar onu ölümsüzleştirir. Biz de hayatımızdaki mitolojiyi hep bir yerlere işlemeyi seçmekteyiz.

5. “ Modern Türk Tiyatrosunda Mitoloji” adlı doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim dalında Sena Küçük tarafından 2016 yılında hazırlanmıştır.

Modern Türk tiyatrosunda mitoloji için ilk olarak incelenmesi gereken kocaman bir Türk Tiyatrosu bulunmaktadır ki bunu inceleyip modern Türk tiyatrosuna geçilebilsin.

Bu tez ilk olarak mitolojiye yer vermiştir. Mitoloji sonrasında Türk tiyatrosunu dönemlere bölerek işlemiştir. Hazırlanan bu tezde mitolojiyle tiyatronun tüm ilişkisine yer verilmiş ve bu tez için “Şunu da yapsaydın” diyecek bir fırsat bırakmamıştır. Her açısından incelenen bu tez Türk tiyatrosunu etkileyen Fransız ve Yunan gibi millet tiyatrolarına da yer verilmiştir. Bu tez sanat anlamıyla da incelenebilecek önemli bir eserdir. Konservatuar öğrencisi de okuyabilir, Edebiyat öğrencisi de okuyabilir niteliktedir.

6. “Tarihi Romanlarda Türk Mitolojisi (1908-1960)” adlı doktora tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim dalında, N. Hilal Akman tarafından 2013 yılında hazırlanmıştır.

Bu tez incelenen romanlardaki mitolojik motif incelemesi olarak karşımıza çıkmıştır. İlk olarak mitoloji, kahraman, kahramanın yardımcı unsurları olarak hayvanlar, arkadaşları gibi konulara değinilmiştir.

Daha sonrasında, Zuhuri Danışman’ın *Balak Gazi* romanı, Nihal Atsız’ın *Bozkurtların Ölümü* romanı, Atsız’ın *Bozkurtlar Diriliyor* isimli romanı, Atsız’ın *Deli Kurt* romanı, Kemalettin Şükrü’nün *Bozkurt* romanı, Abdullah Ziya Kozanoğlu’nun romanları, Oğuz Özdeş’in *Vatan Borcu* adlı romanı tarihi romanlar arasında tezde bulunan romanlara örnektir. Yapılan çalışma Türk Edebiyatının eserlerinde mitolojinin çok önemli bir kaynak olduğunu bize göstermektedir. Tarih romanları diyerek de çerçevesini dar tutmayı hedeflemiştir. Verilen tezlere bakıldığında doktora tezlerinin yelpazesi yüksek lisans tezlerine göre daha geniştir. Doktora tezlerinin konusuna bir edebiyat ya da bir dönem incelemesi verilebilirken, yüksek lisans tezlerinde çok çok dar bir alan hedeflenmektedir.

7. “Türk Anlatı Geleneğinde Kahraman, Mitoloji ve İktidar İlişkisi” adlı doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim dalı, Evrim Ölçer Özünel tarafından 2010 yılında hazırlanmıştır.

Tezde kahraman olgusunun seçilmesinin nedeni, mitlerin kahraman hikâyelerinin kültür kodlarını dokuyarak sağlamlaştırdığının düşünülmesi ve bu yolla hem kültürel sürekliliğin hem de kültürel meşruiyetin sağlandığının bilinmesidir. Metinlerin mitolojik bağlamda okunması, ortak özellikleri belirlememize yardımcı olmuştur. Mitoloji ve kahraman ilişkisi, altına kültür, gelenek, süreklilik, meşruiyet, iktidar, sürdürülebilirlik gibi pek çok kavramı alabileceğimiz büyük bir şemsiye gibi düşünülmüştür. Bu nedenle, Türk sözlü kültürüne ait en eski metinlerden biri olan Oğuz Kağan Destanı ile 20. yüzyıl metinlerinden Karaoğlan’ı mitolojik bağlamda okuduğumuzda aynı kültür / kavram evreninden parçalar taşıdıkları görülmüştür.

İktidar seçilirken mitolojik kahramanlarımız ilk olarak bir sınava tabi tutulur ve bu sınav ormanda gerçekleşirdi. Ormanda başlayan bu sınav aslında ormanda devam etmez ormandan sonra alt dünyaya doğru bir uzun yolculuğa çıktığı bilinmektedir. Çıkılan bu yolculukta alt dünya kavramıyla aslında ölüp dirilme miti bizi karşılamaktadır. Ölüp yeniden dirilen yani orta dünyaya tekrar gelebilen bir kişi yöneticilik ve kahramanlık unvanı kazanmış olmaktadır.

Yani iktidar olmanın mitolojik bir alt yapısı vardır. Bu da siyaset ve mitolojinin birbirini çok yakından ilgilendirdiğinin göstermektedir. Verilen tez edebiyat tezleri arasında olmasının sebebi ise destanlardan iktidarllıkla ilgili bir motif araştırması yapıldığını bize göstermektedir.

İktidar meselesi hayatımızda her daim var olan bir durumdur ve bu durum kendi kültürümüzden ve mitolojimizden köklenerek devam etmektedir. Bu tez ile birlikte tekrar anlıyoruz ki mitoloji hayatımızın her yerindedir. Hem destan hem de motif inceleme açısından bakıldığında iki kategoriye de girebilecek bir tez olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyaset ile ilgilenen kişilerin bu tezi okumaları kendileri adına önemli bir durumdur.

8. “Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsanevi Şahıslar” adlı doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Dursun Ali Tökel tarafından 1998 yılında hazırlanmıştır.

Bu inceleme de karşımıza çıkan en önemli konu Divan şiirinin en önemli kaynağı mitoloji ve efsanelerdir. Anlatılmak istenen her konu mitolojiden bir mit alınarak onu en şaşalı ve abartılı şekilde anlatmayı hedefleyen divan şairinin elinde bir elmas gibi işlenmektedir.

Hazırlanan bu tez divan edebiyatı gibi hacimli bir edebiyatın tüm kahramanlarını ve şahıslarını ele aldığı için kaynak, başvuru kitabı niteliği göstermektedir.

Divan şiirinin birden çok şahsı İran edebiyatı kaynaklı yani Şehname kaynaklı bir mitolojik şahıs olarak bilmek gerekir.

Tezde toplam 66 tane şahsın mitolojik ve efsanevi yönüne değinilmiştir. Bu çalışma şahısların sadece neyi kastettiği değil hangi beyitte bulunduğu dair örnekler veren bir tez olma niteliğindedir.

Hazırlanan çalışmanın içeriğinde ilk olarak mit ve mitolojinin tanımı yapıldıktan sonra mitolojinin edebiyat ve edebiyatın alt başlığı olarak Eski edebiyat ve Türk edebiyatı olarak ikili ilişkilerine yer verilmiştir. Daha sonrasında şahısları Acem Kahramanları, Peygamberler, Kutsal kitaplardan ünlü şahıslar gibi kategorilere ayırarak incelemiştir. Eser bütün kahramanları bir araya topladığı için çok kullanışlı ve bir öğrencinin lisans eğitiminde işine yarayacak bir kitap niteliğindedir.

3.2.6.2. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Hazırlanmış Yüksek Lisans Tezleri

1. “Kıyasü'l-Enbiyâlarda Yaratılış” adlı yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Eski Türk Dili Bilim dalında Ali Gül tarafından 2008 yılında hazırlanmıştır.

Peygamber kıssalarında yaratılış adı altında birçok mitolojik unsur bulunmaktadır. Fakat benim bu tezde gördüğüm şey ise: İlahiyat fakültesinde yaratılış inceleyen mitoloji tezlerinden farklı bir bakış açısının olmadığıdır. Öncesinde kutsal kitapların içerisinde bulunan yaratılış hikâyeleridir. Tezde daha sonrasında kelimelerinde olduğu gibi mitolojik motifler sırasıyla incelenmiştir. Bu da ilahiyat ve edebiyat tezlerinin birbiriyle benzerlik gösterdiği bir tez olarak görülmektedir.

2. “Tanzimattan Cumhuriyete Türk Aydınlarının Mitolojiye Bakış Tarzı” Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında, Aysun Çetin tarafından 1993 yılında hazırlanmıştır.

Girişte ilk olarak Tanzimat ve Servet-i Fünun edebiyatında yapılmış mitoloji çalışmalarına yer verilmiştir.

Bu edebiyatlarda mitoloji ile ilgili yapılan çalışmalar daha çok Yunan ve Latin edebiyatıyla ilgilenmeye başlayarak Fransız Realist ve Natüralistleriyle devam etmiştir.

Milli edebiyatla birlikte “Türk Romantizm” yaşanmaya başlanmıştır. bu romantizm ile birlikte Türk mitolojisi eserlerimize daha çok kaynak olmaya başladığı bir dönem haline gelmiştir. Demek oluyor ki Tanzimat döneminde eserlerimizde ilk Yunan Latin mitolojisini tanıyıp daha sonra Avrupa’dan Fransız Realist ve Natüralist birçok akım tanıyıp en sonunda kendi özümüzü bulabildiğimiz bir döneme kavuşmuşuz. Ve son olarak Nev-Yunanilik ise Türk Edebiyatını batılaştırma hareketi olarak bilinmektedir.

Tezdeki verilen bilgiler tam olarak bunları kapsamaktadır. Mitoloji, Milli Edebiyat kısmında karşımıza çıkmıştır. Genel olarak bakıldığında akımlardan bahseden bir tez niteliğindedir. Çok kısa bir tez olmakla birlikte başlığındaki mitoloji ifadesinin altı çok doldurulmamıştır.

3. “Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Mitolojik Unsurlar” adlı yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halkbilimi Anabilim dalında Emine Aydoğan, 2006 yılında hazırlanmıştır.

Girişte verilen mitolojinin diğer yazınsal türlerle olan ilişkisi hazırlanmış olduğum tezin ikinci kısmına benzetilmektedir.

Verilen mit tanımlarından sonra mitolojik unsurlardan en önemlisi olan kahramana yer verilmiştir. Mitoloji her ne anlatırsa anlatsın, bunu yaşayan muhakkak bir kahraman vardır ve onun bütün özellikleri bilir. Doğumu, âşık olması, kahraman olduğunu ispat etmesi için çıktığı yolculuğu vb. bunun yanında sadece kahraman anlatılmaz kahramanın muhakkak yaslanıp uyuduğu Tabiatüstü bir ağacı vardır. Bu ağaç da üç dünyaya ulaşabildiği için hem kendisinin kutsallığını hem de hayata ağacı motifini anlatmaktadır. Bu ağaçla birlikte sular, dağlar ve mağara olağanüstü yer olarak halk hikâyelerinde önemini korumaktadır. Bir diğer önemli konu ise sayılar ve renk formelleridir. Bunlar kendi başlarına ya da farklı bir konu bağlamında anlamlar ifade ederek konuya halk hikâyesine bir zenginlik kazandırmaktadır.

Yani verilen tezde anlaşılacağı üzere herhangi bir halk hikâyesi örneği verilip içerisinde bulunan motifler incelenerek bir tez oluşturulmuştur. Bu tez halk hikâyesi okuyan bir kişinin eline alıp hikâyeyi mitolojik bir okuma haline getirmekte yardımcı olacak bir niteliğe sahiptir.

Mitolojik motif inceleyen tezlerin arasında yer alacağını söyleyebiliriz. Yüksek lisans tezi olarak gayet her şeyi incelemiş ve konusunu gayet iyi tamamlamış bir tezdır.

4. “Türk Yaratılış ve Türeyiş Destanları ve Dini Motifler” adlı yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Numan Durak Aksoy tarafından 1993 yılında hazırlanmıştır.

Türk yaratılış destanlarından Oğuz Kağan destanı, Altay Yaratılış Destanlarında, Yakut Destanlarına yer verilmiştir. Bu destanlar İslamiyet öncesi ve sonrası olarak ayrılıp incelenmiştir. Bu yönüyle dini bir bakış açısı yakalamaya çalışan tez ilahiyatın işleyebileceği mitoloji konulu bir tez olabilir. Bu konu da ilahiyat tezlerini yaratılış döngüsünden kurtarmak için bir fırsat olacaktır.

5. “Cengiz Aytmatov’un Türkçeye Çevrilmiş Eserlerinde Mitolojik Unsurlar” adlı yüksek lisans tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdan Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim dalında, Gülsine Uzun tarafından 1998 yılında hazırlanmıştır.

Tez, Kırgız Edebiyatını dönemlere ayırıp işledikten sonra Cengiz Aytmatov’un eserlerine Cengiz Aytmatov’un hayatına yer verilmiştir. Bir tezde iki tane olgu olduğunda misal bu tezde olgular biri mitoloji diğeri ise Cengiz Aytmatov. Bu gibi tezlerde ilk olarak temel oluşturulması için bir olgunun tanımı ya da onunla ilgili ayrıntılı bilgi verilerek konunun geri kalanı ve diğer olgu üstüne güzelce yayılır.

Daha sonrasında mitolojiye yer verilmiştir. Cengiz Aytmatov her yazar gibi o da mitolojik unsurlardan yararlanarak yazmıştır. Tez mitolojik

unsurların sıralanıp açıklanmasıyla son bulmuştur. Bu motiflerin sıralanıp açıklanma mantığı bizi ilahiyat anabilim dalında kelam bilim dalına ait tezlerin içeriğini hatırlatmaktadır. O tezlerde de yaratılış ile ilgili ayetlerin içerisinde bulunan fiiller sıralanıp açıklanmaktaydı.

6. “Türk Mitolojisi Üzerine Türkiye’de Yapılan Yayınların Bibliyografyası ve Bu Yayınların Analizi” adlı yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim dalında, Pınar Dönmez tarafından 2001 yılında hazırlanmıştır.

Türkiye’de mitoloji üzerine yapılan yayınlar Yunan Mitolojisi alanında yapılmış çalışmalarla başlamıştır. Türkiye’de, Türk mitolojisi çalışmaları Cumhuriyetten önce başlamıştır. Cumhuriyet’in ilanından önce yapılan çalışmalara ‘ilk çalışmalar’ diyebiliriz. Yapılan çalışmalar daha çok yakın tarihe dayanmaktadır. Son zamanlarda artış gösteren bu çalışmalarla birlikte folklor alanında da çalışmalar artmıştır.

Bu çalışmaları görebilmek için daha fazla yayına ulaşabilmek için bu tez çalışmasını teze başlamadan önce okumuş bulunmaktayım. Bu bakımdan çalışma mitoloji konusu çalışacak olanlara yol göstermektedir. Fakat her geçen gün sayısı artan bir mitoloji külliyatı oluşmaktadır. Bu tez güncelliğini yitireceği için çalışmanın başlığına tarih koyulsaydı daha sağlıklı bir durum elde edilebilirdi. Çünkü buraya baktıktan sonra mitoloji ile ilgilenen kişinin farklı bir kaynağa daha bakması gerekecektir.

7. “Tatar Mitolojisi Hakkında Yapılmış Çalışmaların Değerlendirmeli Bibliyografyası” adlı yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim dalında Ramil Khousnoulline tarafından 2003 yılında hazırlanmıştır.

Tatar mitolojisi üzerine yapılan çalışmalara Rusya’nın siyasi dönemine göre ayrılmıştır. Tatar Mitolojisi üzerine yapılmış yayınların bibliyografyasına yer verilmiştir. Kitaplar, makaleler olarak Rus dili, Tatar dili ve başka dillerde olarak ayrılmıştır.

8. “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun romanlarında Sanat Ve Mitoloji” adlı yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim dalında İhsan Özcan tarafından 2002 yılında hazırlanmıştır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun eserlerinde incelenen mitoloji ve sanat sistemli bir şekilde düzenlenip eserlere göre bölümlere ayrılıp eserin özeti, sanat unsurları, mitoloji unsurları ve edebi unsurlarını ayırıp başlıklandırılmıştır. Yakup Kadri’nin hayatına ve edebi anlayışı gibi konulara değinilmemiştir. Bir tek dokuzuncu bölüm olan “Hep o Şarkı”

adlı eserin mitolojik unsur başlığı bulunmamaktadır. Verilen tez doktora tezi gibi hazırlanmış hacim olarak diğer tezlerden üstündür.

Mitolojik motif inceleyen bir çalışmadır fakat eserlerin içeriğindeki gösterip farklı bir başlık açıp tekrardan konuyu ele almamıştır.

9. “Kazakistan’da Yapılan Mitoloji Çalışmalarının Analitik Bibliyografyası” adlı yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmaları, Türk Halk Bilimi Bilim dalında Bibigül Ospanaliyeva tarafından 2004 yılında hazırlanmıştır.

Kazakistan’da mitoloji çalışmalarının Analitik bibliyografyası olarak çalışılmış tezlerden önce mitoloji hakkında genel eserlere yer verilmemiştir. Daha sonrasında Kazakistan mitolojisi üzerine yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Yapılan bibliyografya çalışmalarına göre farklı ise analitik olarak incelenmiş olmasıdır.

10. “Klasik Türk Şiirinde Tarihi, Efsanevi ve Mitolojik Unsurlar” adlı yüksek lisans tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Gökçen Karataş tarafından 2008 yılında hazırlanmıştır.

Hazırlanan bu tez hacim ve konu kapsamı bakımından doktora tezi niteliği taşımakta ve doktora tezleri gibi oldukça ayrıntıya sahiptir. İlk olarak mitoloji, efsane ve tarih kavramlarına yer verilmiş bunların birbiriyle ilişkisine yer verilmiştir.

Daha sonra divan şiiri şairlerinden Zati, Fuzuli, Hayali Bey, Nef’i Seyhülislam Yahya’ya yer verilmiştir. Bu şairlere bakıldığında konunun yer aldığı zamanın 16. Yüzyıl olarak sınırlandırıldığını anlaşılmaktadır.

Mitolojik unsurları: Dini unsurlar, Tarihi ve efsanevi şahsiyetler, mitolojik şahıslar ve varlıklar olarak sınıflandırılmıştır.

Bunların dini olan grubu Peygamberlerden ve mukaddes varlıklar olan meleklerden oluştuğu bilinmektedir. Tarihi ve efsanevi kişiler ise Kutsal kitaplardaki ve Şehname kahramanlarının olduğu bilinmektedir.

Bu tezde analitik olarak bir şairin eserinde verilen mitolojik unsurların pasta grafik modeliyle matematiksel bir sonuç çıkarılmaya çalışılmıştır. Bir önceki bahsedilen analitik bibliyografya mantığının mitolojik motiflere uygulanış şekli olarak karşımıza çıkmaktadır.

11. “İkinci Yeni Şiirinde Mitik Unsurlar” adlı yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim dalında Burcu Yılmaz Çebin tarafından 2012 yılında hazırlanmıştır.

Yeni Türk Edebiyatı ve Eski Türk Edebiyatı bilim dalları Halk Edebiyatında olduğu gibi tam anlamıyla konunun mitoloji olduğu bir tezi incelemek yerine genel olarak bir konu üzerine çalışılacak bir şey bulma umuduyla sarılıp onu mitolojik unsur bulma yöntemine çevirmektedir. Elbette Yeni Edebiyat ve Eski Edebiyat motif bulma yöntemiyle yapacak ama farklı bir bakış açısıyla yola çıkarsa içerik olarak daha çok şey elde edeceğini bilmesi gerekmektedir.

Cumhuriyetten önce Divan edebiyatı diye adlandırdığımız klasik edebiyat şiir yazarken kaynağı Arap, İran mitolojilerini ve edebiyatlarını kaynak olarak görmektedir. Tanzimat'la birlikte giren Yunan mitolojisiyle Milli Edebiyatta nihayet yerini Türk mitolojisi almıştır. Daha sonra Nev-Yunanilik adı altında tüm Türk milletini batılılaştırma politikasıyla İkinci Yeni şiir topluluğunun bundan etkilendiğini söylemek yanlış bir ifade olmayacaktır. Tezde verilen mitolojik motiflere bakıldığında ise; Orpheus, Eros, Hermes, Aphrodite gibi tanrılar/tanrıçalar İkinci Yenicilerin kaynak olarak kullandığı mitolojinin Yunan Mitolojisi olduğu görülmektedir.

12. “Türk kültüründe Eskatoloji Mitlerine Dair Bir İnceleme” adlı yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı, Türk Halk Bilim dalında Menderes Çınaroğlu tarafından 2008 yılında hazırlanmıştır.

Hazırlanan tez eskatoloji motiflerinin incelenip daha sonrasında Türk mitoloji inancına dair söylenmiş sözleri tekrar söylemiştir. Bu tez din tezleriyle paralellik gösteren içeriğe sahiptir. Tezde yaratılış motiflerinden ve daha sonrasında tufan ve Nuh'dan bahsederek konuyu eskatolojiye getirmektedir. Tezde sadece Türk kültürü incelenmeyip Eski Ahit'ten bahsederek konuya farklı kaynaktan destekleyen bir anlatım yapılmıştır.

13. “Türk Mitolojisinde Dört Unsur ve Simgeleri Üzerine Bir İnceleme” adlı yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Birsal Çağlar tarafından hazırlanmıştır.

Bütün varlıkların ilkesi kabul edilen “dört unsur” kavramının açıklandığı bölümde ise felsefeden tasavvufa, psikolojiden dinler tarihine “su”, “ateş”, “hava”, “toprak” unsurlarının nasıl algılandığını gösterilmeye çalışıldı. Fakat bu unsurlar Türk mitolojisinde beştir çünkü “ağaç” ve “demir” de temel unsur olarak sayılmaktadır.

Verilen tezde dört unsur olarak bahsettiği dört kült Türk mitolojisine göre iyisi olan ve saygı gerektiren varlıklardır. Su kaos maddesi olarak aralarındaki en önemlilerinden biridir. Ateş ise ocak, aile ve toplanma anlamına gelen önemli bir öğedir. Toprak ise gizli bilgiyi temsil eden batıl olanın saklanın hatta alt dünyanın örtüsü olarak bilinmektedir. Hava ise insanın diğer 3 unsur gibi önemlidir.

Bu unsurlar sadece Türk mitolojisinde değil tüm dünya mitlerinde önem arz etmektedir.

14. “Epik ve Mitolojik Destanlarda Geçiş Dönemleri, Âdet ve İnanmalar” adlı yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında, Fatma Hamzaoglu tarafından 2010 yılında hazırlanmıştır.

Geçiş dönemleri doğum ölüm evlenme olarak üçe ayrılıp incelenmiştir. Epik destanlarda incelenmesi ise teze ciddi bir hacim kazandırmıştır. Evlilik, ölüm ve doğum ritüelleriyle birleşince epey bir emek isteyen tez olmuştur.

Geçiş dönemi tezi ise ilahiyat fakültesinde hazırlanmış Diyarbakır Çevresinde Gelişmiş İnançlarla paralellik gösterir.

15. “Türk Mitolojisinin Resmi” adlı yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim dalında Nuray Yakaryılmaz tarafından 2009 yılında hazırlanmıştır.

Türk mitolojisinin resmi adlı bu tez tanrılar ve yarı tanrılar ve hükümdarlara yer verilmiştir. İlk olarak onlarla ilgili bilgi verilmiş daha sonra tezin sonunda konuyla ilgili görsellere yer verilmiştir. Ak Ana, Bay Ülgen, Kara Han, Kızagan Tanrı, Mergen Tanrı, Yayık Han, Utkuçu, Erlik Han, Umay Ana, Ayızıt, Ürüng Ayıg Toyon, Ötügen, Al Karısı-Al Bastı, Kübey Hatun, Asena, Oğuz Han, Günhan, Ayhan, Yıldız Han, Gökhan, Alp Er Tonga, Bügü Tekin, Gök Sakallı Hızır, Karakuş Kartal, Kurt, Geyik, Deniz Tanrıçası ve Tepegöz motiflerine yer verilmiştir.

16. “Halikarnas Balıkçısı’nın Hikâyesi ve Romanlarında Mitolojik Unsurlar” adlı yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim dalında Ayşe Gül Kılıçarslan 2010 yılında hazırlanmıştır.

Halikarnas Balıkçısının hayatına ve eserlerine değinilmiş ve daha sonra ise Halikarnas Balıkçısının eserlerinde yer verilen Aiolos, Amphitrite, Aphrodite, Apis, Apollon, Ares gibi tanrılara mitolojik varlık olarak: Deniz Kızları, Ejderler ve Pegasos gibi varlıklara yer verilmiştir. Bu Yunan mitolojisi kaynaklı konuya sahip tez aklımıza Arkeoloji tezlerinde bulunan Yunan mitolojilerini getirmektedir.

17. “Türk Mitolojisi Üzerine Yapılan Kitap Çalışmalarının Halkbilimi Açısından Değerlendirilmesi (1928-2008)” adlı yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Cansever Kayapınar tarafından 2009 yılında hazırlanmıştır.

Teze mitolojinin gelişimi, kökenine dair yapılan açıklamayla bir giriş yapılmıştır. Daha sonra Türk mitolojisine değinilmiştir. Daha sonra

yazınsal ürünlere yer verilmiştir. Her birini ayrıntılı olarak inceleyen tez yazarı, yazılan çalışmaya tarihlerle sınırlandırmamış olsaydı çok fazla içerik çıkması ve bu tezin hacmin artması olağan bir durum haline gelirdi.

Bu çalışmalar mitoloji ile ilgisi olmayan eser odaklı tezler olarak görülmektedir.

18. “Sürelî Yayınlardaki Türk Mitolojisi Üzerine Yapılan Çalışmaların Halkbilimi Açısından Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı, Türk Halkbilimi bilim dalında Eda Aydın tarafından 2009 yılında hazırlanmıştır.

Bu tür tezlerde ilk olarak mitoloji işlenip daha sonrasında tamamıyla bibliyografya çalışması olarak devam eden bir bakış açısı vardır. Verilen mit tanımları sadece incelenen eserin içeriğinden kaynaklı olduğundan mitoloji konulu tezler arasındaki yeri ve önemi kaynak kitap edinme yönüyle önemlidir.

19. “İran ve Türk Mitolojisinde Ay ve Güneş İle İlgili Tasavvurlar” adlı yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halkbilimi Anabilim dalında Somayeh Easy tarafından 2010 yılında hazırlanmıştır.

İlk olarak mit ve mitolojiye yer vererek konuya temel atıp giriş yapılmıştır. Daha sonrasında İran mitolojisi üzerine İran’da yapılmış çalışmalara bakılmıştır. Daha sonrasında Türkiye’deki mitoloji çalışmalarına yer verilmiştir. Bundan sonra güneş ve ay ile ilgili inanışların her iki bölgedeki karşılığına yer verilmiştir.

20. “Sirius Kültürü ve Türk Mitolojisi” adlı yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Edebiyatı Bilim dalında Yaprak Pelin Ertürk tarafından 2011 yılında hazırlanmıştır.

Sirius ve mitolojideki yeri ile ilgili birçok inanışa yer verilerek Sirius kültürü açıklanmaya çalışılmıştır. Yunan, Eski Mısır, Mezopotamya...

Birçok tez incelenmiştir. Fakat bu tezdən şunu anlıyorum ki her ne motifi olursa olsun hiçbir şey tek başına açıklanamaz bir durumda ve hep Yunan ve Mezopotamya inanışlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Siriusyen kültüre göre tanrılar göktedir; medeniyetlere Sirius’tan gelen elçiler de bu gökten gelmektedir. Türkler için de gök, sonsuzluğun işareti olan ve kutsal yaratıcı tanrının makamının bulunduğu inanılan bir mekândır. Bu mekânda bulunduğunu düşündükleri ezeli ve ebedi kutsal yaratıcı tanrılarına olan inançları Türklerde zamanla “Gök Tanrı dini”ni oluşturmuştur.

Sirius ile ilgili olarak mitolojilerde Sirius’a işaret eden tanrıların veya tanrı elçilerinin “gök”te olmaları ile birlikte bir de “ışık” ile beraber tasvir edilmeleri dikkat çekicidir.

Gök, ı ışık ve Sirius söz konusu olunca Türk mitolojisinde yıldızlar ile ilgili inançlar ve anlatımlar da önem kazanmaktadır. Diğer medeniyetlerde olduğu gibi Türklerde de astrolojiye önem verilmiştir. Özellikle de yaşadıkları göçebe hayat onları göğün hareketlerini ve yıldızların konumlarını inceleyerek hareket etmeye sevk etmiştir.

Türk mitolojisinin en önemli yıldızı kabul edilebilecek olan Kutup yıldızına verilen “Demir Kazık” ismi ile Sirius yıldızı arasında bir ilişki kurmak mümkündür. Kutup yıldızı, Türk düşüncesine göre göğün direğidir ve kâinatın dengesi bu yıldız ile sağlanmaktadır. Bu yıldızın gökte hiç kıpırdamadan durduğuna ve bütün gezegenler ile yıldızların da bu yıldızın çevresinde döndüğüne inanılmıştır; bu nedenle de ona “Demir Kazık yıldızı” ya da “Altın Kazık yıldızı” adları da verilmiştir.

Sirius ile alakalı bir diğer sembol olan “ok ve yay” sembolünün, çok iyi ok ve yay kullanabilen avcı ve akıncı Türklerin mitolojisinde her zaman için saygı duyulan kutsal bir sembol olduğu bilinmektedir. Bu benzerliklerden yola çıkarak Sirius mitolojisi mitolojimizle çok eskiden beri bir bağ kurduğu görülmektedir.

21. “Nazar ve Nazarlık İle İlgili İnanışlar, Uygulamalar ve Bunların Dini-Mitolojik Kökenleri(Gaziantep Yöresi)” adlı yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Çiğdem Şahin tarafından 2011 yılında hazırlanmıştır.

Hazırlanan bu tezde yine yöreye ait bir inanışın mitolojik kökenini incelemeye yer verilmiştir. Yapılan bu çalışma da nazar mitinin nazar değmesin diye yapılmış birçok ritüelin konu edildiğini anlayabilmekteyiz. Hazırlanan bu çalışma Gaziantep yöresine ait uygulamalara yer verilmiştir.

İçerisinde bulunduğumuz toplum nazara kötü enerjiye çok çabuk inanabilmekte ve başına gelen herhangi en ufak kötülüğü nazara yormaktadır. Nazarlık ise bebeklere, yeni geline, hamileye, çocuğa ve genç kızlara takılır. Başka bir kurtulma yolu ise dini köken özelliği gösteren nazar ayetidir. Nazar, Kuran’da da geçmekte ve bundan korunmak için ayet bile bulunmaktadır. Başka bir kurtulma yolu ise nazarlıktan farklı olarak muska ve cevşen taşınmasıdır. İçerisinde bulunan Kuran ayetleriyle insanlar bunun kendisini koruyacağına inanmaktadır. Bu Allah’la araya farklı bir aracı koymak durumuna gelmektedir. Ya da mitolojik açıdan bakılacak olursak Kuran’ın bir ruhu vardır ve bunu üstünde bulundurarak ondan yardım isteme anlamına gelmektedir.

22. “Kutadgu Bilig’de Mitoloji” adlı yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı Halkbilimi Bilim dalında Döner Çot tarafından 2011 yılında hazırlanmıştır.

Kutadgu Bilig metaforik anlatımıyla zaten mitolojik bir anlam kazanmaktadır. Hükümdarların temsil ettiği olgulara bakıldığında zaten mitolojik kaynaklı olduğunu düşünmekten başka insanın aklına bir şey gelmemektedir. Verilen tez mitolojik figür inceleyen bir yöntemle Kutadgu Bilig’e yaklaşmaktadır.

23. “Ziya Gökalp’ın Eserlerinde Mitolojik Unsurlar” adlı yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Gülay Yıldız tarafından 2015 yılında hazırlanmıştır.

Ziya Gökalp, milli birlik ve şuur oluşmasında çok önemli bir yere olan Milli Edebiyat şairlerimizdendir. Milli şuurun oluşmasında en önemli kaynak ise mitolojidir. Mitoloji bir toplumu bir araya getirme konusunda en güvenilir kaynaktır.

Tezde ise ilk olarak Ziya Gökalp’ın hayatından fikri ve edebi yönünden bahsedildikten sonra eserlerinde yer alan vatan, yurt, ocak, toprak, turan, Kızılelma gibi mitolojik unsurlara yer verilmiştir.

Ziya Gökalp Türk mitolojisini eserlerinde kullanarak daha sonraki nesillere örnek olabilecek bir akım bırakmıştır.

Tez ise mitolojik figürlerin sıralanıp açıklanmasıyla noktalınmıştır.

24. “Tanzimattan Günümüze Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Mitolojik Unsurlar” Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı Halkbilimi Bilim dalında Serkan Köse tarafından 2012 yılında hazırlanmıştır.

Tanzimattan günümüze kadar Âşıklık tarzı Şiir Geleneği mitolojik unsurlar olarak renk, dört element rüya, ölüm, din, hayvanlar, evren ve kuşlarla ilgili anlatılar süre gelmiştir.

Diğer anabilim dallarında konuyla ilgili verilen kaynaklar çalışmanın içine dâhil edilmezken yayın ve bibliyografya edebiyat tezlerinde önemli bir yer edinmiştir. Bu tezde de Tanzimattan günümüze karda olan Çalışmalara yer verilmiştir.

25. “1980-1995 Arası Türk Hikâyesinde Mitolojik Unsurlar” Pamukkale Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim dalında Cennet Bozkurt (Bars) tarafından hazırlanmıştır.

Tez ilk olarak 1980-2005 arasında hikâye yazarlarına yer vererek başlamıştır. Daha sonrasında 1980-2005 yılları arasında bulunan gerek Türk gerek, Yunan ve Gerekse Hristiyan Mitolojik figürlerine yer vererek tezi sonlandırmıştır.

Bu tezlerde bulunan mitolojik figür bulma durumu edebiyatın mitoloji alanında ekol oluşturduğu bir durum haline geldiğini görmekteyiz.

26. “Edigey Merkezli Epik Anlatılarda (Başkurt-Kazak-Tatar) Mitoloji ve Tarihsellik” adlı yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı Halkbilimi Bilim dalında, Nezih Tatlıcan tarafından 2013 yılında hazırlanmıştır.

Edigey merkezli epik anlatılardaki unsurlar evren, hayvanlar, bitkiler, dağ, demir, dört element, rüya, ölüm, zaman, mekân, renkler sayılarla ilgilidir.

27. “Alevi Bektaşî Şiirinde Mitolojik Ögeler (20. yy. Örneği)” adlı yüksek lisans tezi, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Emine Boztemir tarafından 2013 yılında hazırlanmıştır.

Alevi Bektaşî şiirinde mitolojik ögeler adlı mitoloji konu tez tamamıyla dini bir boyuttadır. Bu bakımdan mitolojik öge olarak görülen durumlar ise tamamıyla menkıbe mantığında oluşturulmuştur. Alevi Bektaşî şiirleri zaten dini bir söylemle oluşturulmuş şiirlerdir. Bunu yanında verilen mitolojik adı altındaki ögeler keramet gösteren bir dervişe ait gibi görünmektedir.

28. “Abdülhak Hamid Tarhan’ın Eserlerinde Mitolojik Unsurlar” adlı yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim dalında Nilay Kaya tarafından 2013 yılında hazırlanmıştır.

Abdülhak Hamid Tarhan Tanzimat dönemi sanatçılarından. Ve daha Arap ve İran etkisi sürmektedir. Bu bakımdan yola çıkılacak olursa tezde verilen içerik olarak tezde verilen Fars, Yunan, Türk, Hint Mezopotamya gibi mitolojilerin varlığı içinde bulunduğu dönemden kaynaklı yadırganmamaktadır.

29. “Uygulamalı Halkbilimi Yaklaşımlarına Göre Medya ve Mitoloji İlişkisi” adlı yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim dalında Mehmet Kösemek tarafından 2014 yılında hazırlanmıştır.

Mitlerin tanımı ve özellikleri verilerek başlayan bu tez de medya farklı bir bakış açısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hazırlanan bu tez medyanın içerisinde yer verilen mitolojiyi anlatmaktadır. Küresel sinemalarda

görülen “Matrix, Titanların Savaşı, Troy, Minotaur gibi filmler ise dünya üzerinde bulunan kadim mitlerin beyaz perdeye yansımış şeklidir.

Bizim sinemamızda ise Karaoğlan, Tarkan, Dizi ve filmlerde Selena, Sihirli Annem, Acemi Cadı ve Kayıp Prenses gibi mitolojik figürlü içerikler yayınlanmıştır.

“Bu sinema filmlerimizin arasına varyantı tüm destanlardan fazla olan Köroğlu girmez miydi acaba?” diye düşünmeden edememekteyim.

Medya ile ilgili bir konu ile aslında mitolojinin yayılma gücünün ne kadar geniş olduğunu görmekteyiz.

30. “Danışmend Gazi ve Müseyyeb Gazi Destanları’nda Mitoloji ve Gerçeklik” adlı yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Hüseyin Karakaya tarafından 2014 yılında hazırlanmıştır.

Bu tezde tarih ve mitolojinin arasında bulunan gerçeklik sorununun ele alındığı görülmektedir. Bu şekilde tarih ile paralellik göstermektedir. Mitoloji ise kendine inandırma ihtiyacı bulunmadığı zaten gerçek olduğu bilirse de mitoloji gerçeklik konusunda ispat etme yoluna gidilecektir.

31. “Altay Destanlarında Mitolojik Unsurlar” adlı yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Lütfü Kerem Başar tarafından 2015 yılında hazırlanmıştır.

Altay destanlarıyla ilgili bu tez mitolojinin tanımlarıyla başlayıp destanlarda bulunan mitolojik figürleri bulunup sıralanmasıyla deva etmektedir.

Birçok kez mitolojik figür görüldüğü bütün mitolojik figürler artık gün yüzüne çıktı şimdi sırada ne var bu mitolojik figür bulma çalışmaları bittikten sonra ne olacak diye bir düşünceye varılması gerektiği görülmektedir. Çünkü mitolojik figürleri bulmak bir yere kadar heveslendirmiştir. Bunları okuyan birisi olarak tıkanıp kalan bu konuya getirilecek çözümü merak etmekteyim.

32. “Sezai Karakoç’un Şiirlerinde Mitolojik Unsurlar Üzerine Bir İnceleme” adlı yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Osman Ataş tarafından 2014 yılında hazırlanmıştır.

Sezai Karakoç’un şahsı ve edebi kişiliği ardından şiirlerinde bulunan mitolojik figürler ölüm, Nuh-Tufan, Mahşer, Sırat Köprüsü gibi dini içerikli mitolojik motifler yer almaktadır. Verilen mitolojik tezlere bakıldığında kişinin nasıl şiir yazdığını tahmin etmemek elde değildir.

Sonuç olarak ise yapılan çalışmanın konusu Sezai Karakoç'tur. Yardımcı olan alt konu ise mitolojidir.

33. “Bir Kurum Mitolojisi: Türk Kızılayı Kocaeli Şubesi Örneği” adlı yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Ersin Çelik tarafından 2015 yılında hazırlanmıştır.

Bu tez Kızılay'ın anlamı dışında mitolojiyle hiçbir uzaktan yakından alakası yoktur. Verilen tezde Kızılay şubesinin başkanlarına şubelerine ve Kızılay'ın tarihteki yeri ve önemine değinilmiştir.

34. “Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Mitolojik Unsurlar” adlı yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim dalında Meryem Galata tarafından 2015 yılında hazırlanmıştır.

Ahmed Hamdi Tanpınar'ın eserlerine bakıldığında anlam olarak girift bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Eserleri ile ilgili anlam bakımından tekrar bir tez oluşturulmak istense çalışma zemini olduğu görülmektedir. Ahmed Hamdi eserlerinde birçok kez mitolojiye yer vermiştir. Bu da tezin içeriğinde maddeler halinde geçmektedir.

İçerisinde geçen mitolojik unsurların Tanpınar'dan bağımsız olarak tezin son kısmında görsellerden yararlanılarak anlatılmıştır.

35. “Heft Peyker Mesnevisi: Hikâyelerdeki Mitolojik Unsurlar” adlı yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim dalında Fatma Şeyma Balta tarafından 2018 yılında hazırlanmıştır.

Heft Peyker Mesnevisi'nin ne olduğu hakkında bilgi verildikten sonra Türk Mitolojisinde Heft Peyker mesnevilerine yer verilmiştir. Heft yedi Peyker ise suret anlamına gelmektedir. Eser yedi gök cismi olan gezegenleri anlatmaktadır. Bu da burçları iklimleri oluşturmaktadır. Mitoloji anlamında başka bir şeye yer vermeyen tez İran kaynaklı olduğu aşikârdır.

36. “Türk Romanlarında Mitolojik Unsurlar (1923-1960)” adlı yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı dalında Ebru Vural Arslan tarafından 2016 yılında hazırlanmıştır.

Mitolojik unsur arama ve sonrasında eserde onların hepsine yer verip sırayla açıklama tenliği Türk edebiyatı tezlerinde çok sık karşılaşılan bir durumdur. Mitoloji motiflerin varlığıyla tez girmiştir. Mitoloji olmasaydı konunun mitolojiye gelmeyeceği apaçık ortadadır. Mitoloji konu olarak değil motif olarak bulunmuştur.

37. “Nef’i Divanı’ndaki Mitolojik ve Efsanevi Şahıslar” adlı yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Gülcan Öztürk tarafından 2016 yılında hazırlanmıştır.

Mitoloji motif araştırması yapılmış ve öyle konuya dâhil edilmiştir.yani mitolojinin araştırma yöntemi olarak bulunduğu bir tezdır. İçerik olarak ise: Divandaki tüm mitolojik motifler sıranmış bir vaziyette açıklanmış ve okuyucusunu beklemektedir.

38. “Mitolojinin Türk Halk Oyunlarına Yansıması” adlı yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Oyunları Anabilim dalında Murat Sönmez tarafından 2015 yılında hazırlanmıştır.

Türk halk oyunları mitoloji açısından incelenmemiş bir eser olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Yapılan çalışma da oyunların figürlerin incelenip bunlara mitolojik bir bakış açısıyla tekrar anlamlar yüklenmiştir. Hazırlanan bu çalışma da görsel materyallerin yanında karekod sistemiyle hem işitsel hem de görsel bir materyal sunulmuştur.

39. “Altay Destanları Üzerine Bir İnceleme -Yaratılış, Yaşam, Öte Dünya-“ adlı yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Fatma Zehra Uğurcan tarafından 2016 yılında hazırlanmıştır.

Altay destanlarını konu edinen bu tez yaratılışla ilgili tüm motifleri içermektedir. Bu tez Kazan Tatarlarının Mitolojisinin ele alındığı, yani millet ve mitolojisi konulu edebiyatta hazırlanmış mitoloji tezlerinin içerisinde yer aldığı görülmektedir.

40. “Türk Romanında Mitin Görünümleri (1961-1970),” Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Pınar Dağ tarafından 2016 yılında hazırlanmıştır.

Belirli bir zaman aralığında çalışılmış bu tezin birden çok benzeri bulunmaktadır. Bu tez 1961-1970 yılları arasındaki Türk romanlarının mitik görünümelerini incelemektedir. Hazırlanan bu tez itlerin sınıflandırılması mit ve edebiyat gibi birçok klişeleşmiş konuyla bir başlangıç yaptıktan sonra Türk romanlarındaki mitik görünümlere yer vermiştir. Tanrılar, Mitolojik kahramanlar, mitolojik varlıklar ve mitik inanışlara yer veren tez Türk Romanının zengin bir içeriğe sahip olduğunu bize bir kez daha göstermektedir.

41. “Kaygusuz Abdal (Alâeddin Gaybî) Menâkıbnâmesi ve Velâyet-Nâme- Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî’de Mitoloji” adlı yüksek lisans tezi Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Ahmet Faruk Kemaloğlu tarafından 2016 yılında hazırlanmıştır.

Hazırlanmış olan bu tez, destan, efsane gibi türlerle birlikte bahsedilen menkıbelerin içerisinde yer alması gerekmektedir. Mitolojik olarak gösterilen davranışın bile bu tezdeki adı keramet göstermedir. Bu tezde yer verilen kerametler, Ab-ı Hayat, don değiştirme, kemiklerden yeniden doğma, rüya, tenasüh, av-avcılık, tahta kılıç ve nur mitolojinin dindeki karşılığı olarak görülen motiflerdir.

42. “XVI. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Sayılar Mitolojisi” adlı yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı, Eski Türk Edebiyatı bilim dalında Meltem Kızmaz tarafından 2016 yılında hazırlanmıştır.

Bu tezde daha önce konu olarak ele alınmamış sadece motif ya da kültür olarak karşımıza çıkmış bir konu görülmektedir. Sayılar motifi üçler, yediler, onlar ve kırklar olarak sayılıp dini açıdan önemli bir sayı formelleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha farklı olarak sayıların anlamlarına yer verilmiştir.

43. “Attilâ İlhan’ın Şiirlerinde Mitik Unsurlar” adlı yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilimi Programında, Onur Tınkır tarafından 2017 yılında hazırlanmıştır.

Bu tezde diğerlerinde olduğu gibi bütün mitolojik figürlerin açıklanmaya kalkıldığı o kalabalık tanım içerikleri yerine şiirden sonra verilen açıklamada yer almasıyla daha kolay bir çalışma elde edilmiştir. Bu tezde Attilâ İlhan’ın tüm şiirlerine yer verilmiştir. Şiirlerle birlikte hacimli bir tez olarak görünmektedir.

44. “Geçiş Dönemi Âdetlerinde Mitolojik unsurlar/ Demirci (Trabzon-Akçaabat) Köyü Örneği” adlı yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim dalında Berna Kolot tarafından hazırlanmıştır.

Bölgenin geçiş töreni adetleri konusunda bir başka tez daha karşımıza çıkmıştır. Yapılan çalışma doğum, ölüm ve evlenme üzerine Trabzon’un Akçaabat Demirci Köyü örneği ele alınarak mitolojik inanışların farklı bölgelerdeki durumunu bize göstermektedir. Bölgeler ile ilgili olan tezler yörenin tanıtımı açısından önemli bir kaynak niteliğindedir. Bu tezlerin yapılmasında belediyeler ve yöneticilerin destek olması yörenin gelişmesi açısından son derece önemlidir. Hazırlanmış olan tezin sonunda görsellere yer verilmiştir ki böyle bir tezde görsel materyale ihtiyaç çok fazladır.

45. “Yunan, Roma ve Türk Mitolojisinde Tanrılar (Benzerlik ve Farklılıklar)” adlı yüksek lisans tezi Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Özge Parlardemir tarafından 2018 yılında hazırlanmıştır.

Mitolojinin tan anlamıyla konu edildiği ender bulunan tezlerdendir. Yunan Roma ve Türk tanrılarının hepsi ortaya dökülmüş ve açıklanmaya çalışılmıştır. Bu konuda birçok benzerlik ve farklılıklar bulunmaktadır.

46. “Karaçay-Malkar Nart Destanlarında Mitolojik Kahramanların ve Varlıkların İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Sümeyye Kübra Gündoğdu tarafından 2019 yılında hazırlanmıştır.

Bu tezde Trabzon-Akçaabat bölgesindeki geçiş törenleri konusuyla aynı mantıkta hazırlanmış bir tez olarak karşımıza çıkmaktadır. Hazırlanan tezde Karaçay-Malkar Nart destanlarının incelemesinde birçok mitolojik unsur ortaya çıkmış bunlar Karaçay-Malkar kültüründe karşılığını bulması adına incelenmiştir.

47. “ Yunus Emre Divanı’nda Toprak Unsurunun Türk Mitolojisi Açısından Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Kadir Albayrak tarafından 2019 yılında hazırlanmıştır.

Yunus Emre Divanında bulunan toprak unsurunu mitolojinin içeriğinde bulunan toprak motifiyle açıklanmasını ele alan bir tezdır. Tez ilk olarak Yunus Emre’nin hayatı ve edebi kişiliği ile başlamış daha sonra toprak ve yaşam, toprak ve ölüm ve toprak ve insanın yaratılışı konusuna değinmiş ve sonuçlanmıştır. Tez, Yunus Emre’nin şiirleri referans alınarak devam ettirilmiştir.

Edebiyat tezleri 56 tane olup edebiyat ve mitoloji ilişkisinde birçok konuda tez çalışması görülmektedir. İncelenen tezlerde, milletlerin mitolojileri, yaratılış mitleriyle ilgili inceleme, belirli tarihler arasında verilmiş eserlerin mitolojik incelemeleri, belirlenmiş bir yazar veya şairin eserlerinde motif olarak mitolojinin incelenmesi, bibliyografya çalışması, belirli bir yörenin geçiş dönemi adetlerinde mitolojik unsurlar, milletlerin destanlarındaki kahramanların mitolojik bakış açısıyla incelenmesi gibi geniş bir yelpazeye sahiptir. Yapılan çalışmalar mitolojinin tanımı ve milletlerin mitolojisiyle olan bir tez konusu olduğunda ilk olarak tanımlaya gidilmiş daha sonrasında konunun içeriğinden bahsedilip sonlanmıştır. Bu tezlerin arasında da görsel ve işitsel materyallerden yararlanma ihmal edilmeyen bir durumdur. Görsel ve işitsel birçok materyal kullanan tezler ise şunlardır:

“Türk Mitolojisinin Resmi” adlı tez görsel materyallerden, “Şehname’de görülen kahramanların Klasik Türk edebiyatına yansımaları” adlı tez grafiklerden, “Altay destanlarında Mitolojik unsurlar “Altay destanlarında Mitolojik unsurlar” adlı tez görsellerden, “Türk Kızılayı Kocaeli Şubesi Örneği” adlı tezde görsellerden ve resmi evrakların resimlerinden, “Mitolojinin Türk Halk Oyunlarına Yansımaları” adlı tezde

karedodla video içeriklerini teze eklemiş ve görsellere yer vermiş, “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Eserlerinde Mitolojik Unsurlar” adlı tez görsellerden, “Geçiş dönemi adetlerinde mitolojik unsurlar/demirci (Trabzon-Akçaabat) köyü örneği” adlı tezde görsel materyallerden, “Yunan, Roma ve Türk Mitolojisinde Tanrılar (Benzerlik ve Farklılıkları)” adlı tezde resim ve tablolardan, “Türk Romanında Mitin Görünümleri” adlı tezde görsellerden, “Mitoloji ve Cinsiyet: Hint ve Yunan Mitolojilerinde Ataerkil Dönüşüm” adlı tezde transliterasyon tablosu ve konu ile ilgili tablolardan, “Yunus Emre Divanı’nda Toprak unsurunun Türk mitolojisi açısından değerlendirmesi” adlı tezde içerikte bahsedilen şiirleri ekler kısmında orijinal metin olarak vermiştir.

Bahsedilen eserlerde birçok disiplinden yararlandığı görülmektedir. Örneğin görsel materyallerde arkeolojik kalıntıların görselleri verilmektedir. Sosyal bilimler insan temelli bilim dalları olduğu için yapılan bir tezde tek başına bir disiplinin konusu olması oldukça zor rastlanabilecek bir durumdur.

3.3. İncelenen Tezlerinin Mukayesesi

3.3.1. İncelenen Tezlerin Arasındaki Benzerlikler

Hazırlanmış olan bu tezlerde her şeyden önce tüm ortak nokta mitoloji olarak bilinmektedir. Hazırlanan bu çalışmalar ilahiyat, sosyoloji, felsefe, sanat tarihi, edebiyat, arkeoloji ve tarih anabilim dallarındaki çalışmalar olarak bilinmektedir. Yapılan çalışmalara bakıldığında hepsi tamamıyla birbirini benzediği söylenemez, fakat birbirine yakın olan bazı bilim dallarının bilimsel çalışmaları ve mitolojiyi kaynak olarak kullanım şekilleri bakımından benzerlik gösterdiği aşikârdır.

Bu tezlerde birbirine çalışma ve mitolojiye yaklaşım açısından en çok benzeyen iki bilim dalı sanat tarihi ve arkeolojidir. Arkeoloji yapılan kazılar bulunan eserlere bakarken her daim mitolojiyi kendine kaynak olarak göstermiştir. Arkeoloji tezlerinden Assos Athena Tapınağı’nda yapılan araştırma ve bulunan kalıntılarda mitolojik inceleme yapılırken izlenen yol, Sanat Tarihi tezlerinden Türk Mimari Süsleme Sanatlarında Mitolojik Kaynaklı Hayvan Figürleri (Orta Asya’dan Selçuklu’ya) adlı tezde de yapılan çalışma birbirine paralel niteliktedir. Bu gibi tezlerde ürün vardır. Mitolojik bir çalışma vardır. Ürünün üzerine işlenen sanatın içeriğinde aranan bir mitoloji vardır. Mitolojik figür arama yöntemiyle hazırlanan tezlere bir örnekte Edebiyat anabilim dalı oluşturmaktadır.

Arkeoloji tezlerine tekrar dönülecek olursa ürünün üzerinden devam eden bir araştırma mantığı vardır fakat “Hititlerde Mitoloji” adlı arkeoloji tezi Arkeoloji tezlerinin arasında bir farklılık göstermektedir. Bu tez, tarih

tezleriyle bir benzerlik göstermektedir. Hazırlanan tezde bir ürün incelenen somut bir nesne vardır, tezin içeriğine bakıldığında ise Hititlerin tarihi, nerede bulundukları ve inanışlarında neleri barındırdıklarına yer verilmiştir. Bu tezde görsellikten yararlanılmıştır. Hititlerde Mitoloji adlı tezde verilen görsellerden tezin içeriğinde bahsedilmeden tamamı mitoloji içerikli bir tez olarak görünüp Hititlerin arkeolojisiyle ilgili görsellerin sonda olmasıyla bize mitolojiyi içerisinde diğerlerine göre ciddi anlamda önemsendiği bir arkeoloji tezi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hititlerde Mitoloji adlı tez hem arkeoloji hem mitoloji hem de tarih bilimini içerisinde barındıran önemli bir tez olarak görülmektedir.

Tarih tezlerinden bahsedecek olursak tarih tezleri bir yerin tarihi, kurulmuş bir devletin tarihini ve sosyo-kültürel olarak içerisinde yer verdiği mitoloji olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarih tezleri tarih ve mitolojinin birbirine olan gerçeklik yani tarih mi gerçek mitoloji mi gerçek anlamındaki tartışmasıyla hem din-mitoloji ilişkisine hem de felsefedeki logos-mitos ilişkisine benzerlik göstermektedir. Tarih, mitolojinin gerçek bir tarih olmadığını, kendisinin olay olgu gerçeklik bakımından inandırıcı, yaşanmışlığına güvenilir ve uydurma hikâye olmadığını ispat etmeye çalışmaktadır.

Tarih tezlerinden yola çıkarak bu benzerliği din yani ilahiyat tezlerinde de görmek mümkündür. Din, kendisini inanış yönünden gerçek ve sisteminin olmasıyla bir disiplin olarak görürken mitolojinin daha başına buyruk ve yaratılışın öyküsü olmasıyla gerçek olmadığını düşünür. Yapılan çalışmalar Din-mitos ışığında evrenin yaratılışı, Kuran'da kadının yaratılışı, Bilim ve Din ışığında yaratılış gibi birçok hazırlanmış tezler hem mitoloji hem din hem de bilimin birbirleriyle çatıştığını ve ispat edilmesi gereken bir konu olduğunu düşündürmüştür. İnsanlığa bakıldığında insanlar neyin din ya da neyin mitoloji olduğuna dikkat ederek ona göre davranmaya çalışmamaktadır. Aklına mantığına ve tanrısından bir şey istediğinde hangisi kendisine daha uygunsa ona göre davranmaya devam etmektedir.

Bilim kelimesinden yola çıkarak ilahiyat ve tarih tezlerindeki çatışmaya benzerlik gösteren bir diğer disiplin ise felsefedir. Önceki dönemde epos, logos ve mitos birbiriyle aynı anlamı taşıırken logos daha sonrasında dogmayı yani bilimi, kesin bilgiyi, bir yargıyı ifade eden bir anlam kazanmıştır. Mitos ise uydurma hikâye, insan aklının ortaya koyduğu bir tarih ve inanış olarak karşımıza çıkmıştır. İncelenen felsefe tezlerinde ise Platon'un mitos ve logos diyalektiğine yer verilmiştir. Logos ve mitosun ayırımına dayalı bu konu tamamıyla Platon'dan beslenmektedir.

Sosyoloji ve Edebiyat ise benzerlik yönünden bakıldığında mitoloji ile ilgili verdikleri tezler mitolojinin birden fazla yönüyle ilgilenildiğini

göstermektedir. Sosyoloji anabilim dalında yapılan çalışmalar hem azdır hem de kendi bakış açısıyla bir ürün ortaya çıktığı söylenebilmektedir. Hazırlanan tezlerde sosyolojik araştırma toplumun anaerkil ve ataerkil bir yapıda olmasının sebebini toplumun mitolojilerinde aramaya çalışmıştır. “Doğu ve Batı Mitolojisinde Toplumsal Cinsiyet Olgusu” adlı sosyoloji tezinde içerik olarak kadının gördüğü şiddet ve arka planda kalmasının sebebini mitolojide bir karşılığı olarak yönetici olan tanrılara ve yaratılıştaki cennetten kovulma mitine dayandırılmaktadır. Bu hazırlanan sosyoloji çalışmalarının benzerlik gösterdiği çalışmalar arkeoloji tezleridir. “Mitolojik Kökenleriyle Türklerde Şamanizm ve Kadın” adlı ilahiyat tezi ise Sosyolojinin konusu olabilecek bir niteliktedir. İşlenen tezde Şamanizm’de bulunan kadın kültlerini ele alarak araştırmasını cinsiyetçi bir yaklaşıma göre izlemiştir. Başka bir deyişle yönetici kişilerin kadınlardan seçilip seçilmediğini incelemek istenmiştir.

İçerisine sosyolojinin de bakış açısını katan tezler bulunmaktadır. “Hellenistik Dönem Batı Anadolu Tapınakları Işığında Amazon Mitolojisi” Arkeoloji Yüksek lisans tezi içerisinde anaerkil yapıdan bahsederek sosyolojinin ilgi alanına girdiğini göstermektedir. Amazon kadınları anaerkil bir toplum yapısına sahip bir toplum olduğunu ve içerisinde erkeklerin yaşamadığı bir bölgede yaşayıp yılın belirli bir gününde erkeklerle birlikte olup doğan kız çocuklarını içlerine aldıklarını erkek çocukları da istemediklerini ifade etmektedir. Verilen diğer tezlerin içeriklerine bakıldığında Arkeoloji tezlerinden örnek verecek olursak “Mitolojik Tasvirlerde Tekstil ve Giyim Kuşam” adlı tezde, verilen örneklerde tanrıların güç, kudret, adalet ve yöneticilik vasfı taşıyan kavramları temsil ettiğini, tanrıçaların ise; bereket, analık, sevgi ve aşk gibi erkeklere göre daha güncel olan ve kadınlara verilmesi gereken anlamları taşıdığını ifade etmektedir. Bu yönüyle hem tekstil, hem Arkeoloji, hem Mitoloji ve hem de Sosyoloji içeriğine sahip olduğunu görmekteyiz.

Edebiyat tezlerine bakıldığında içeriği en fazla olan anabilim dalı olarak görülmektedir. İlahiyat tezleriyle olan benzerliğinden bahsetmek gerekirse “Diyarbakır çevresinde gelişen Mitolojik Anlatılar” edebiyat tezlerinden “Geçiş Dönemi Adetlerinde Mitolojik Unsurlar Demirci Köyü Örneği (Trabzon-Akçaabat)” adlı tez birbiriyle çok benzemektedir. Bu tip tezler genel olarak Edebiyat, Din, Arkeoloji, Sosyoloji hatta Sanat Tarihinin ilgi alanına girmektedir.

Bir diğer birden çok anabilim dalını ilgilendiren tezlerden biri ise Tarih tezlerinden Tarih anabilim dalında verilmiş bu tez ise “Alevî-Bektaşî Kültüründe Yaratılış Anlatıları ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri” adlı tezdur. Tez, hem Tarihi hem İlahiyatı hem de Sosyoloji anabilim dalını ilgilendirdiği için önemli bir tez olmaktadır.

Hazırlanan ilahiyat tezlerinde, kutsal kitaplardan yapılan çalışmalarda ve yaratılış kıssalarının değinildiği tezlerde hep orijinal metinlere yer verilmiştir. Bunlara benzerlik teşkil eden tezler ise tüm incelediğimiz mitoloji tezleridir. İçerisinde bulunan kaynaklardan orijinal metin olarak çalışmalara zenginlik katılmıştır.

Verilen eserlerde kullanılan görseller arkeoloji, sanat tarihini birbirine benzer bir çalışma tarzının olduğunu bize göstermektedir.

Antik Yunan ve Roma tanrılarına içeriğinde çok yer veren Arkeoloji Edebiyat tezlerinden “Yunan, Roma ve Türk Mitolojisinde Tanrılar (Benzerlik ve Farklılıkları)” adlı tez ile benzerlik göstermektedir.

“Kıyasü'l-Enbiyâlarda Yaratılış” adlı edebiyat anabilim dalında hazırlanmış yüksek lisans tezi ilahiyatta sık olarak rastlanılan yaratılış tezleriyle ciddi bir benzerlik göstermektedir.

Edebiyat tezlerinde de verilen eserde motif arama tekniği kullanılmıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Mitolojik Unsurlar, Sezai Karakoç'un şiirlerinde Mitolojik unsurlar üzerine bir inceleme, Ziya Gökalp'in eserlerinde Mitolojik unsurlar, Heft Peyker Mesnevisi: hikâyelerdeki Mitolojik unsurlar, Halikarnas Balıkcısı'nın hikâyesi ve romanlarında Mitolojik unsurlar gibi tezlerde verilen eserde aranan mitolojik unsurlar Arkeoloji ve Sanat Tarihi tezlerinde yapılan çalışma tekniği ile benzerlik göstermektedir.

Verilen benzerliklere bakıldığında bu benzerliklerin temel kaynağı mitolojinin insanla birlikte yaşadığı ve çok yönlü olduğudur. İnsan hem inanır, hem tarihe geçer, hem eser bırakır ve hem de birçok milletle iletişim kurar. Aslında bu tezlerde incelenen her şey tamamıyla bize insanın ne kadar aktif ve üretken bir varlık olduğunu göstermektedir.

3.3.2. İncelenen Tezler Arasındaki Farklılıklar

İncelenen tezlerden yola çıkarak bir önceki bölümde birçok benzerliğin olduğundan bahsedilmiştir.

Bu benzerliklerin yanında birden çok farklılıkların olduğu gözle görülmektedir. Yapılan çalışmalar her ne kadar birbiriyle iç içe geçmiş gibi görünse de aslında farklılıkları bulunmaktadır.

En bariz şekilde görülen farklılık mitolojiyi ele alma şekilleridir. İlahiyat mitolojiyi dinin yerine geçmek isteyen fakat din olmadığını dile getiren bir itirazcı olarak görülmektedir. Din ve mitos birbiriyle hiç bir zaman anlaşılamamıştır. Fakat hep birbiriyle iç içe bir halde durmuşlardır. Kur'an'da verilen yaratılış kıssalarına bakıldığında aslında mitolojiden bir farkının olmadığı görülmektedir.

İlahiyat tezlerinin bir başka farklılığı ise mitolojinin Kelam ve Tefsir alanında incelenmiş tezlerinde görülen mana olarak bulunan mitolojidir. Mitoloji'yi kelime olarak görüp onu sadece kelime anlamına bakar. Aslında mitoloji bir kelime değildir. İnsanla yaşayan kocaman bir dünyadır. İçinde bir sürü kahramanı bulur ve bizim en basit batıl inanç olarak adlandırdığımız davranışımızda bulunur. Bir diğer farklılığı ise mitolojik bir ruh olarak ele alınan Cinler Örneği verilen Saadettin Merdin tarafından hazırlanan doktora tezidir. Diğer tezlerden farklı bir yönelimi vardır. Daha önceki incelenen mitoloji tezlerinde Cin yani mitolojide Memorat olarak adlandıracağımız bu varlıklara kimse değinmemiştir. Yaratılış ve Tefsir âlimlerinin verdiği açıklamalar ilahiyat tezlerinin genel çoğunluğunu oluşturmaktadır.

Bir diğer farklı tez olarak da Diyarbakır ve Çevresindeki Dini Anlayışta Mitolojik Unsurların Etkisi adlı tezdır. Bu tezde, Hz. Peygamberin kurtarıcı mitine benzediğine değinilmektedir.

Hristiyan kaynakları ve İslam kaynaklarının yaratılış konu edindiği bölümleri incelendiğinde Eski Ahit'te kurtarıcı mitine çok sık değinilmektedir. Yaratılış mitlerinin konu edindiği Kur'an'ın kaynak tutulduğu tezlerde de Tevhid inancına ve Allah'ın mükemmeliyetine yer verilmektedir. Tezlerde Kur'an'ın değiştirilmeden günümüze kadar geldiğine, en doğru kaynağın o olduğuna dair görüşler yer verilmektedir.

Diğer anabilim dalındaki tezlere nazaran görsellikten ve estetikten çok bahsedilmemektedir. Kutsal kitaplardan orijinal metinlere yer verilmektedir. İlahiyat tezlerinde bahsi geçen mitoloji ve yaratılış konusu her ne kadar insanı ilgilendirse de farklı bir anabilim dalının konusu olabilecek konu olarak görülmemektedir. Çerçevesini sadece Kuran ve yaratılış olarak tutan tezler olduğu için dini bir çerçevede işlenmiştir.

Arkeoloji ise insanlık tarihinde gelmiş geçmiş ne kadar devlet varsa onların bıraktıkları kalıntıları incelemektedir. Bunu incelerken mitolojiye ihtiyaç duymaktadır. Mitolojiyi işleyiş şekline bakıldığında sadece Yunan, Antik Yunan ve Hititlerde mitoloji ve Sümerlerle ilgili çalışılmıştır. Farklı bir yerin ya da Anadolu'da kurulmuş farklı bir milletin eserlerine çok değinilmemiştir. Konu bakımından çerçevesini dar tutmuştur. İncelenen eserler açısından bakılacak olursa diğer tezler ve anabilim dalında Terrakotta, Lahit gibi ürünleri inceleyip ürünlerin sahiplerinin edebiyatına, dinine ve tarihine bakan bir anabilim dalı bulunmamaktadır. Bu da Arkeolojiyi diğer anabilim dallarından ayıran en önemli özelliğidir. Bir diğer özellik ise tekstil ve giyim kuşamla ilgili hazırlanmış tezdur. Tanrılar/Tanrıçaların kabartmalardaki figürlerine bakarak nasıl giyindiği ve neyi temsil ettiğini belirten önemli bir tezdur. İnsanlar, giyinişyle çevresine ve kendisine bir rol kazandırmaktadır. Yapılan tezde ise Tanrıların ve Tanrıçaların giyim kuşam yönüyle incelenip yorumlanmasını konu edinmiştir.

Felsefe ise bilgi gibi bir konusu olan Epistemoloji varken ya da varlık felsefesi gibi bir içeriğe sahip anabilim dalıyken sadece logos ve mitos ilişkisine yer vermiştir. Mitos, Felsefede boş söz söyleme, şiir gibi anlamlara gelmektedir. İlahiyat tezlerindeki o yaratılışın öyküsü olan en önemli özelliği kaybetmiş bir konumdur. Logos ise bilim ve gerçeklik anlamına gelmiş bir konumdur. Mitos gerçekte kabul gören inanılan bir bilimdir fakat felsefede diğerlerinde olmayan bu boş söz söyleme ve şiir anlamı bulunmamaktadır. Bir diğer konu ise Platon'dur. Platon'un mitoloji ile ilgili söylediği tüm sözler tezlerin konusunu oluşturmaktadır. Edebiyat, Sosyoloji, Tarih, Sanat Tarihi, Arkeoloji ve İlahiyat gibi anabilim dalları kendilerinin çok dışına çıkamamaları da farklı bir içerik bulmuşken felsefenin mitoloji tezlerinde sadece Mitos ve Logos konusu işlenmiştir. Bu da felsefeyi diğer tezlerden ayıran tek önemli özelliğidir.

Sosyoloji ise iki tane tezine mitoloji konusunu ayırabilmiştir. Bunlar ise Sosyolojiyi bilimsel yaklaşım açısından çok farklı bir bakış açısıyla iletmiştir. Diğer bilim dalları da kendi yöntem ve teknikleriyle hareket ederek tez üretmişlerdir. Fakat Sosyoloji, tezlerinin başında değindiği kuramlar sayesinde kendisini diğer tezlerden farklı bir noktaya çekmiştir. Felsefede de kuramlar vardır fakat felsefe mitolojinin tanımını Platon'un Mitos ve Logos diyalektiğine yer verilmiştir. Sosyoloji tezlerinde tanrıların arasındaki sosyal kültürel yapıya değinilmiş ve toplumdaki ataerkil egemenliğinin kaynağı açıklanmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışma sosyoloji açısından önemlidir. Çünkü yapılan çalışmadan da görülüyor ki tanrılar/tanrıçalar arasındaki durum, topluma yansımış bir şekilde devam etmektedir.

Tarih anabilim dalında ise diğer anabilim dallarında görülen benzerliklerden bahsedilebilmektedir. Tarih, mitosu gerçeklik olgusuyla incelemektedir. Felsefede boş söz, İlahiyatta mitolojinin semavi dinlerindeki yaratılış kıssalarına benzerliği ve tarihte ise gerçeklikle sınanmaktadır. Bunun yanında tezlere bakıldığında ise daha önce kurulmuş, tarihte yaşamış devletlere yer verilirken mitoloji sosyo-kültürel alanda değinilen bir konu olarak görülmüştür. Tezlerin konularına bakıldığında İslam Öncesi Dönemde Türklerde Kozmoloji Anlayışı (Mitoloji ve Destanlara Göre), Türk-İslam Mitolojisi Bağlamında Mi'râç Motifi ve Türkiye Kültür Tarihine Yansımaları gibi tezler bulunmaktadır. Tarih, geniş bir yelpazeye sahip olduğu için zaman kavramını da içine aldığı için konu çerçevesi geniş görülmektedir. Fakat diğer tezlerden onu ayıran özelliği ise Türk Mitolojisi ve Türk devletlerine başlıklarıyla konuyu millet olarak daraltmıştır. Türk Mitolojisine yer vererek diğer tezlerde olmayan Türk Mitolojisi konusuna ağırlık vermiştir. Bunun yanı sıra diğer milletlerin tarihlerine yer verirken mitolojik motif inceleme konularına yer vermeyi unutmamıştır.

Tarih tezlerinde en önemli noktalardan biri ise muhakkak arkasında tarihi ve siyasi haritaların bulunmasıdır. Tarih, coğrafya ile ayrılmaz bir bütünlük sağlamaktadır.

Sanat tarihi tezleri ise diğer tezlerle özellikle Arkeoloji ve Sanat anlamında Edebiyat ile birçok benzerlik göstermektedir. Fakat hepsinden ayrılan bir özelliği vardır ki diğer anabilim dalları Sanat Tarihi ile ne kadar benzerlik gösterirlerse gösterebilirler tezlerinde sadece Plastik Sanat olarak adlandıracağımız görsel sanatla yer vermemişlerdir. Sanat Tarihine bir farklı yorum daha getirecek olursak Sanat Tarihi, Tarihten çok sanatla ilgili eserlerin mitolojik motif araştırmalarını yapmıştır. Yani incelediğimiz tezlerde Tarih daha arka planda, Sanat ise daha ön planda bulunmaktadır.

Edebiyatı ise diğer anabilim dallarından ayrılan en önemli özelliği çok fazla teze ve çok fazla mitolojik bakış açısıyla hazırlanmış tez olmasıdır. İncelenen tezlerde, milletlerin mitolojileri, yaratılış mitleriyle ilgili inceleme, belirli tarihler arasında verilmiş eserlerin mitolojik incelemeleri, belirlenmiş bir yazar veya şairin eserlerinde motif olarak mitolojinin incelenmesi, bibliyografya çalışması, belirli bir yörenin geçiş dönemi adetlerinde mitolojik unsurlar, milletlerin destanlarındaki kahramanların mitolojik bakış açısıyla incelenmesi gibi geniş bir yelpazeye sahiptir. İçerik olarak hem görsel materyallerden hem de işitsel materyallerden yararlanılmıştır.

“Klasik Türk Şiirinde Tarihi, Efsanevi ve Mitolojik Unsurlar” adlı tez analitik bir motif çalışması ile diğer tezlerinden farklı bir bakış açısı vardır. Tez ilahiyat tezlerindeki kelam tezlerinin kelime açıklaması gibi motif

açıklaması yaparken kendisine çok farklı bir yöntem deneyerek grafiklerden yararlanarak bütün tezlerden farklı bir anlatım yoluna gitmiştir.

Edebiyat tezlerini diğer anabilim dallarından ayırabilecek başka bir özellik olarak adlandırılacak tez ise “ Mitolojinin Türk Halk Oyunlarına Yansıması” adlı yüksek lisans tezidir. Tezde görsel materyallerin yanında işitsel öğelere ulaşabilmek için karekodlar koyularak teknolojiyen yararlanıldığı gösterilmiştir.

Edebiyatta hazırlanmış bir başka tez ise Uygulamalı Halkbilimi Yaklaşımlarına Göre Medya ve Mitoloji İlişkisi adlı tez medya içeriğindeki mitoloji içeriklerine değinmiştir. Hazırlanmış olan tez medya ile ilgili tezlerin arasında başka bir tez olmadığından, bakış açısı ve konusuyla diğer tezlerin arasında farklı olduğunu ortaya koymaktadır.

(Fen)-Edebiyat fakültesinde hazırlanmış mitoloji tezleri işledikleri konulara bakış açılarıyla kullandıkları materyallerin türlerine göre benzerlik ve farklılıklar göstermişlerdir. Yapılan çalışmalarda mitolojinin paydasında buluşunca disiplinler kendisine hangi uygunsa o yönünden incelemeye çalışmışlardır.

İlahiyat fakültelerinde hazırlanmış mitoloji tezleri genel olarak kutsal kitaplarda insanın, dünyanın, hayvanların, ilk insanın yaratılışı gibi konulara değinmiştir. Yaratılışın öyküsünü incelerken içerisindeki motifleri de tek tek incelemiş onlarla ilgili kutsal kitaplar arasında bir benzerlik ve farklılık aranmıştır. İçerik olarak kutsal kitaplardaki yaratılış metnlerinin orijinal metnlerine yer verilmiş, kaynak olarak kutsal kitapları tüm incelenen ilahiyat tezleri birincil kaynak olarak görmüştür. İlahiyat fakültelerindeki tezler kısaca din çerçevesinden çıkıp çok farklı bir konuyu ele almamıştır. Materyal olarak görsellerden, haritalardan, şemalardan ve tezlerin konu edindiği metnlerin orijinal metnlerine yer verilmiştir. (Fen)- Edebiyat fakültesinde hazırlanmış tezlere de genel olarak bu yapı hâkimdir. Fakat yaratılış ile ilgili ilahiyatla aynı paydada buluşan, Edebiyat olmuştur. (Fen)-Edebiyat tezlerinde genel olarak motif incelemesi olarak görülen mitolojik yaklaşım ilahiyat tezlerinde yaratılış öykülerinde motif aramada benzerlik göstermektedir.

Bunun yanı sıra (Fen)-Edebiyat ve İlahiyat birbiriyle benzerlik gösterirken yararlandıkları bir diğer bilim dalı olan mimarlığı da es geçmemek gerekmektedir. Arkeoloji, Sanat Tarihi ve İlahiyat alanlarında görsel içeriklerle faydalanılmış bir birim dalıdır.

Mitoloji insan olduğu sürece kendini her sosyal bilim dalında göstermiş ve göstermeye de devam edecektir.

SONUÇ

Mitoloji, insanlığın yaratılışına bir sebep arama, bir köken arayışının sonucunda cevaplanmış soruların toplamı olmuştur. İnsan, meraklı bir varlıktır. Çevresinde gelişen olayları ve olguları nasıl adlandıracağına dair hep bir düşüncede bulunmuş ve kendi hayatını buna adanmıştır. İnsanlar nereden geldiklerine cevaplar bulduktan sonra bunlar sözlü kültüre aktarılmış ve daha sonra yazılı kültüre geçerek mitleri oluşturmuştur. Mitlerden sonra destanlar, efsaneler ve halk hikâyelerine mitolojik motifler etki etmiş ve yazınsal türlerle etkileşimi sağlamıştır. Bu türleri insanlar kendi aralarında icra ederek yayılmasına yardımcı olmuşlardır. Mit, sadece yazınsal ürünlerde değil insanoğlunun elinin değdiği her yerde kendini göstermiştir. Yapılan mimari yapılar, kullanılan eşyalar, insanların giyim kuşam ve yemek kültürlerine kadar birçok alanda kendine yaşam alanı bulmuştur. Bu anlatılanlarla sadece bir millet de değil tüm milletler ilk olarak kendine mitolojiler üretmişler sonra onları kendi hayatına geçirmişlerdir. Anlam veremedikleri olaylara bir tanrı bulmuşlar ve ondan korunmak için birçok ritüel yapmışlar ve kurbanlar vermişlerdir. Milletler yarattıkları öyküleri sonrasında gittikleri yerlere götürmüşler ve oralarda uygulamışlar, başka milletler böylece mitolojik bir çeşitlilik sağlamışlardır. Günümüze kadar taşınan bu mitoloji hala kendini bize hissettirmekte ve mitoloji üzerine çalışmalar sunulmaktadır.

İkinci bölümde Mitolojinin: Edebiyat, Felsefe, Tarih, Din, Arkeoloji, Sanat Tarihi ve Sosyoloji ile olan münasebetine değinilmiştir. Her disiplin kendine has bir bakış açısıyla birlikte mitolojiyle münasebeti bulunmaktadır. Edebiyat yazınsal ürünlerin kaynağı olan mitolojiye sonsuz kaynak mantığı ile yaklaşırken, sosyoloji insanı ve daha sonra ilgi alanı olan toplumu incelemek için onların tarihte inandıkları ve ürettikleri şeylere inceleyerek yeni tespitlerde bulunmak istemektedir. Arkeoloji, mitolojiyi incelerken yapılan çalışmalarda bulduğu somut ürünlerin ne anlattığını ve Tarihteki yaşayan bu ürüne sahip olan kişinin hangi millettten ve bölgeden olduğu, hangi etnik unsura mensup olduğuna dair yeni bir bilgi öğrenmek amacıyla Mitolojiyi kullanmaktadır. Tarih ise tarihi bir bakış açısıyla bakmakta tarih gibi Mitoloji de gerçeklik konusunda kendisiyle aynı mı değil mi sorunuyla ilgilenmektedir. Gerçeklik konusundan devam etmek gerekirse Felsefenin Mitolojiyle olan münasebetinde Mitos-Logos tartışmasını görmekteyiz. Mitoloji ve Logos ilk zamanlarda birbiriyle aynı anlama gelirken daha sonrasında logos anlam değiştirerek bilgi ve gerçeklik anlamına gelmeye başlamıştır. Bu konuyla ilgilenen Platon olmuştur ve Felsefe alanında incelediğimiz mitoloji tezlerinde Platon ve Mitos-Logos ilişkisi görülmektedir. Sanat Tarihi mitolojiye görsel sanat çalışmalarında eklenmiş mitolojik motifleri inceleyerek onları çözümleyip eserde anlatılan konuyu

incelemeye çalışmıştır. Din ise mitolojiyle inanış yönünden ilişki kurmaktadır. Mitoloji, insanın ürettiği ve daha önceki dönemlerdeki bir inanıştır. Fakat din ise sistemi olan bir düzene sahiptir. Mitoloji ve din zıtlıklarıyla birlikte birbirinden yardım alan birbirine benzerlikleri olan bir yapıdadır. Kutsal kitaplardaki Yaratılış metinlerini incelediğimizde bunu görmekteyiz.

Üçüncü bölümde ise yapılan çalışmalar ve karşılaştırılması bulunmaktadır. Yapılan çalışmalardan bu tezde yer verilenleri (Fen)-Edebiyat Fakültesinde hazırlanmış mitoloji tezleri ve İlahiyat Fakültesinde Hazırlanmış mitoloji tezleridir. Hazırlanan tezlerde (Fen)-Edebiyat fakültesinde Arkeoloji, Sanat Tarihi, Sosyoloji, Tarih, Felsefe ve Edebiyat Anabilim dallarına hazırlanan mitoloji tezleri ve İlahiyat fakültesinde Kelam, Tefsir, Din Sosyolojisi, Dinler Tarihi ve Din ve Felsefe Anabilim dalında hazırlanmış mitoloji tezlerine yer verilmiştir.

Anabilim dalları yürüttükleri tezlerde kendi bakış açılarıyla mitoloji tezleri sunmuş ve birbirleri arasında birçok benzerlik ve farklılıkları tespit edilmiştir. İlahiyat, mitolojiyi insanlığın yaratılışı ve içimizde bulunan kendimizin yaşattığı mitolojiyi, onların unsurlarını inceleyerek çalışmalar sürdürmüş ve bu çalışmaları sürdürürken (Fen)-Edebiyat alanında yapılmış tezler gibi o da arkeolojik görsellerden, şemalardan, haritalardan ve tablolardan yararlanmıştır. Verilen bu tezler gerek Tefsir, gerek Kelam bilim dalında olsun mitolojiyi dinden hep aşağıda, dini ise mitolojiden hep üstün görmüştür. Bu görüş daha çok Kur'an'ın kaynak gösterildiği tezlerde dile getirilmiştir. Eski Ahit, Yeni Ahit gibi kutsal kitapların bulunduğu tezlerde böyle bir kanıya varılmamaktadır. Çünkü bu kutsal kitapların insanlar tarafından yazıldığı ve bu da yazarken mitolojiden etkilenilmiştir düşüncesiyle kuvvetlenmektedir.

Tez yazarlarımız genel olarak yaratılıştan bahsetmişlerdir. Bu gerek yüksek lisans gerekse doktora tezleri olsun pek bir fark görülmemektedir. Bu da anabilim dalında farklı bir bakış açısının önüne geçmiş olmaktadır. Hazırlanan tezler konu olarak biraz daha çemberin dışına çıkılması gerektiğini ve farklı bir konunun ele alınması gerektiğini işaret etmektedir.

Farklı bir konu olarak “Müslüman Kültür’deki Mitolojik İnançlar” ve “Diyarbakır Çevresinde Gelişen Dini İnançlar” adlı tezler olarak görülmektedir. Bu tezlerde ise kaynak olarak Kur'an seçilmiş, din dışı farklı bir kökeni var mı diye düşünülmemiştir. Genel olarak dinin dışına çıkılmaya cesaret edilmemiştir. Bu da mitolojiyi aynı çemberin içinde döndürüp durmalarına neden olmuştur. Bir diğer farklı konu olarak “Mitolojik Kökenleriyle Türklerde Şamanizm ve Kadın” adlı tez diğer tezlere göre farklılık göstermektedir.

(Fen)-Edebiyat ise birçok bilim dalının mitolojiyle ilgilendiği, mitolojiyi daha geniş bir yelpazeyle kucaklayan bir alan olmuştur. Bu alanın genişliği mitolojinin aslında ne kadar zengin olduğunu ve ne kadar geniş bir alana yayılabildiğini göstermektedir. Yapılan çalışmalarda mitoloji başta olmak üzere birçok kaynaktan yararlanılmış anlatımın güçlenmesi için görsel kaynaklardan, haritalardan, şemalar ve tablolardan faydalanılmıştır. Konuları farklı olsa da anlatımdaki üslubu ve yöntemleriyle iki fakülteden çıkan tezlerin birçok noktada buluşabildiğini söylemek mümkündür.

Sosyoloji, kendi bakış açısında dışarı çıkamamıştır. Tanrılar ve Tanrıçaların anlatıldığı mitoslardan yola çıkarak sosyal eşitliği ele alan iki tane tez bulunmaktadır.

Sosyoloji, medyadaki mitolojik ürünlerin alt yapısı ve bunun bize etkileri konusunda bir incelemede bulunması hem mitolojiye hem medya olarak iletişimle ilgili bilimlere hem de kendisine katkı sağlayabileceği kaçınılmazdır. Teknolojinin geliştiği bir dönemde medya bu kadar çevreyi kaplamışken ve insanlar içerik üretirken kendilerine mitolojiyi kaynak tutmaları sosyolojinin saha çalışmalarına yeni bir soluk getirecektir.

Arkeoloji ise kendi bilimsel çalışmalarıyla birlikte birçok bilim dalını etkileyen çalışma yapmıştır. Çalışmalarına bakıldığında bilim dalı olarak tarih ve tarihteki tüm ürünleri incelediği için hem çok dar olarak görünen çalışma alanı içeriğine bakılınca çok geniş olduğunu bize göstermektedir. Arkeoloji genel olarak Antik Yunan ve Sümer kalıntılarını inceleyerek onların mitolojilerinin birbirlerinden etkilenip etkilenmediğine dair incelemeler yapmıştır. Yapılan incelemelerde Sümer Mitolojisinin Antik Yunan'dan daha uzak bir geçmişinin olduğunu ve Antik Yunan mitolojisinin Sümer Mitolojisinde etkilendiği görülmüştür. Arkeoloji diğer bilim dallarının kendisinden önce inceleyemeyeceği Lahitleri, Terrakottaları, frizlerdeki kabartmaları inceleyerek kendine mitoloji konuları üretmiştir. Yapılan çalışmalar “Hitit Mitoloji” adlı tez hariç motif inceleme anlamlandırma yöntemi olarak bilinmektedir. Bir diğer başka tez olarak “Mitolojik Tasvirlerde Tekstil ve Giyim Kuşam” adlı tezde giyim kuşam ile ilgili incelemeler yapılarak tanrıların temsil ettiği olguları belirtilmiştir. Farklı olmasıyla akılda kalıcılığı da artmıştır.

Sanat Tarihi ise plastik sanatlardan resim ve heykel ile ilgili motif incelemesine dayalı tezlere yer vermiştir. Sanat Tarihinde, tarihten çok Sanatla ilgili mitolojik tezler hazırlanmıştır. Çok az teze sahip olduğu ve motif incelemekten farklı bir bakış açısı sergilemediği için yorumlamakta kısıtlı bir alana girilmiştir.

Felsefe ise logos ve mitos bağlamında bir kısır döngüye girmiştir. Felsefedeki anlamı boş söz ve şiir olan mitoloji, logosun bilim ve gerçeklik tanımını karşısında sürekli eleştiriye maruz kalmıştır.

Tarih, bir devletin siyasi coğrafi ve sosyo kültürel alanlarını inceleyen, bir devletin kültüründe bulunan mitolojik figürleri inceleyen bir bilim dalı olarak tezlerde karşımıza çıkmaktadır. Hazırlanan tezler büyük çoğunlukla Türk devletleri ve Türk Mitolojisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarih tezlerine en çok yer veren üniversite ise Ankara Üniversitesi olmuştur. Bu da tarihin mitoloji açısından ekol olduğunu ya da ekol olma yolunda ilerlendiğini bize göstermektedir.

Edebiyat ise; mitolojiyi yazınsal ürün olarak bünyesinde bulundurabildiği, içerisinde imge ve simge olarak kullanabildiği için tezlerin büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bu nedenle tezler içerik açısından çeşitli konularda yazılabilir ve sayıca fazla olmuş olabilirler.

Edebiyatta mitolojinin destan olan yazınsal ürün açısından incelenen tezlere yer verilmiş, milletlerin mitolojilerinin içerisinde bulunan mitolojik figürler incelenmiş, inanışlar geçiş törenleriyle ilgili bölgelerin inanışlarına ve edebi eserlerdeki mitolojik unsurlara yer verilmiştir.

Yapılan bu çalışmaların hemen hepsinde görsel materyallerden yararlanılmıştır. Böylece tezler görsel bir zenginlik kazanmıştır.

Arkeoloji anabilim dalında 14 tane, Tarih Anabilim dalında 19 tane, Sanat Tarihi Anabilim dalında 3 tane, Felsefe Anabilim dalında 8 tane, Sosyoloji Anabilim dalında 2 tane ve Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında 56 tane tez incelenmiştir. Toplam da 103 tane (Fen)-Edebiyat Fakültesi tezi incelenmiştir. İlahiyat fakültelerinde ise toplam 42 tane tez incelenmiştir. Toplamda 145 tane tez incelenmiştir. Yapılan bu çalışmada varılan sonuçlar şunlardır:

Mitoloji her alanda kendine yer bulabilir ve etki edebilir.

Yapılan çalışmalar benzerlikleriyle ve farklılıklarıyla insanın yararına sunulmuş, mitolojiyi anlamaları ve hayata bakış açılarını geliştirmek ve değiştirmek açısından çok önemli bir yere sahiptir.

(Fen)-Edebiyat Fakültesinin tezlerinde İlahiyat Fakültesi tezlerinde olduğu gibi sadece yaratılış konusunda tez yazılmamış, disiplinler kendi alanlarını temel alarak bir Mitolojiyi araç mahiyetinde kullanarak çalışmalar yapmıştır.

İlahiyat fakültelerinde hazırlanmış tezlerde en çok yaratılış meselesine değinilmiş ve bununla ilgili çalışmalar yapılmıştır.

Hangi fakültede ya da hangi alanda olduğu fark etmeksizin Mitoloji çalışmasında görsellerden, grafiklerden, şemalardan yararlanılabilir.

Sonuç olarak mitoloji her daim hayatımızda ve olmaya devam edecektir. Gerek İlahiyat Fakülteleri gerekse Fen Edebiyat Fakülteleri hazırlamış olduğu tezlerle bilime katkı sağlamış ve mitoloji için yeni sözler

söyleyebilmiştir. Mitoloji alanı ne olursa olsun her zaman bizimle birlikte
yaşayacak ve biz nereye gidersek onu götüreceğiz.

KAYNAKÇA

"Din". (2022, Nisan 22.04.2022). Nisan 22.04.2022, 2022 tarihinde Türk Dil Kurumu Sözlüğü: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı

Acı, M. (2016). *Doğu Akdeniz Havzası'nda Kahramanlık Mitosları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Açmak, S. (2018). *Kur'ân ve Bilimsel Verilere Göre İnsanın Yaratılışı*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ahmet Çaycı, Mehmet Akgül, Güngör Karauguz, Hasan Ali Şahin, Asuman Baldıran, Remzi Duran, Ahmet Aras. (2012). *Mitoloji ve Din*. Eskişehir: Açık Öğretim Yayını.

Akar, B. (2019). *Platon'un Felsefesinde Mitolojinin İşlevi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Akıncı, R. E. (1999). *Mitolojinin Bireysel ve Toplumsal Değerlerle İlişkisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Akkaya, Z. (2016). *Doğu Akdeniz Mozaiklerinde Deniz ve Nehir Tanrıları/Tanrıçaları İle Mitolojik Figürler*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Akman, N. H. (2013). *Tarih Romanlarda Türk Mitolojisi (1908-1960)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi.

Akmaz, G. (2019). *Mitoloji ve Cinsiyet: Hint ve Yunan Mitolojilerinde Ataerkil Dönüşüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

Aksoy, H. (2017). *İslam Öncesi Dönemde Türklerde Kozmoloji Anlayışı (Mitojoloji ve Destanlara Göre)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Aksoy, N. D. (1993). *Türk Yaratılış ve Türeyiş Destanları ve Dini Motifler*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Aksoy, T. (2007). *Mitoslarda Yaratılış Motifleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Aktaş, F. (2013). *İnsanın Yaratılışı İle İlgili Hadislerin Tahriç ve Tahlili*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Albaskan, I. (2017). *Ara Pacis Augustae Kabartmalarındaki Mitolojik ve Dinsel Etkilerin İncelenmesi*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Albayrak, K. (2019). *Yunus Emre Divanı'nda Toprak Unsurunun Türk Mitolojisi Açısından Değerlendirilmesi*. Bolu: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Alsan, Ş. (2005). *Türk Mimari Süsleme Sanatlarında Mitolojik Kaynaklı Hayvan Figürleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi.

Ansiklopedisi, İ. (1995). *Esatir Maddesi, Cilt:11*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Arslan, E. V. (2016). *Türk Romanlarında Mitolojik Unsurlar*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Arslan, N. (2008). *1985-2006 Yılları Arasında Assos Kazılarında Ele Geçen Mitolojik Tasvirli Terrakottalar*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Aşkın, M. Ş. (2014). *Sümer Mitolojik Öykülerinin Eski Ahit'teki Yansımaları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ataş, O. (2014). *Sezai Karakoç'un Şiirlerinde Mitolojik Unsurlar Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ay, H. (2019). *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Düşüncesinde Yaratılış Bağlamında Istifâ ve Tekâmül Kavramları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Aydın, E. (2009). *Sürelî Yayınları'daki Türk Mitolojisi Üzerine Yapılan Çalışmaların Halkbilimi Açısından Değerlendirilmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Aydoğan, E. (2006). *Anadolu Sahası Türk Halk Hikayelerinde Mitolojik Unsurları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Aygün, V. (2015). *Eski Mezopotamya Kavimlerinde Yaratılış*. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Bahar, H. İ. (2009). *Sosyoloji*. Ankara: Uşak Yayınları.

Balta, F. Ş. (2018). *Heft Peyker Mesnevisi: Hikâyelerindeki Mitolojik Unsurlar*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Bars, C. B. (2013). *1980-1995 Arası Türk Hikâyesinde Mitolojik Unsurlar*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Başar, L. K. (2015). *Altay Destanlarında Mitolojik Unsurlar*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Batuk, C. (2006). *Hristiyanlığın Asli Günah Doktrini Bağlamında Mitoloji ve Tarihsellik*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Batuk, C. (2009, Ocak-Nisan). Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar. *Milel ve Nihal (İnanç Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi)* , 27-53 .

Batuk, C. (2001). *Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitosları*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Bayat, F. (2005). *Mitolojiye Giriş*. Çorum: Karam Yayınları.

Baykan, D. (2002). *Assos Athena Tapınağı Heykeltraşlık Eserleri ve Bölgesel Mitolojiyle Bağlantıları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Bayladı, D. (1995). *Mitoloji Tanrıların Öyküsü* . İstanbul : Say Yayınları.

Bekar, F. (2020). *Elmalılı M. Hamdi Yazır'da Yaratılış Teorisi*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Beydilli, C. (2004). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Yurt Kitap Yayınları.

Biber, B. (2006). *Mitos'tan Logos'a Geçiş Sürecinde Tragedya'nın Yeri ve Önemi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Bilgin, Ş. (2002). *Kutsal Kitaplarda Mitolojik Unsurlar*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Birge, D. K. (2015). *Yakındoğu Yaratılış Mitoslarının Yunan Yaratılış Mitoslarına Etkileri*. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Bozkurt, L. (2019). *Yunan Dini ve Mitolojisinde Anaerki*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Boztemir, E. (2013). *Alevi Bektaşî Şiirinde Mitolojik Ögeler*. İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Böyük, E. (2021). *Eski Türk Mitolojisinde Yön-Zaman ve Tabiat Olaylarının Yeri ve Önemi*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Cebeci, İ. (2016). *Bozkır Toplumlarında Yaratılış ve Tabiat Olaylarına İnanış (Uygur Dönemi Sonuna Kadar)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Çağlar, B. (2008). *Türk Mitolojisinde Dört Unsur ve Simgeleri Üzerine Bir İnceleme*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Çebin, B. Y. (2012). *İkinci Yeni Şiirinde Mitik Unsurlar*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Çelik, B. (2021). *Hellenistik Dönem Batı Anadolu Tapınakları Işığında Amazon Mitolojisi*. Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Çelik, E. (2015). *Bir Kurum Mitolojisi: Türk Kızılayı Kocaeli Şubesi Örneği*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Çelik, H. (1993). *Fahruddin er-Razi'ye (543-606) İnsanın Yaratılışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Çelikel, Z. Ö. (2008). *1985-2006 Yılları Arasında Assos Kazılarında Ele Geçen Mitolojik Tasvirli Terrakottalar*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Çetin, A. (1993). *Tanzimattan Cumhuriyete türk Aydınlarının Mitolojiye Bakış Tarzı*. İzmir : Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Çetin, Y. (2019). *Mezopotamya ve İran Mitolojilerinde Tanrı Anlayışı*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Çınar, A. K. (2016). *Bozkır Kavimlerinin Kültür ve Mitolojilerinde Geyik, Kurt ve Kartal (Başlangıcından Göktürk Dönemi Sonuna Kadar)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Çınaroğlu, M. (2008). *Türk Kültüründe Eskatoloji Mitlerine Dair Bir İnceleme*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Çot, D. (2011). *Kutadgu Bilig'de Mitoloji*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Dağ, P. (2016). *Türk Romanında Mitin Görünümleri (1961-1970)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Demirci, K. (1995). *Tekvin'deki Yaratılış Kıssalarının Çivi Yazılı Kaynaklardaki Yaratılış Kıssalarıyla Mukayesesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Demirkan, F. S. (2020, Temmuz 7/14). Kuramsal Bağlamda Mitik Düşüncenin Din ve Psikoloji ile İlişkisi. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 359-378.

Devellioğlu, F. (2013). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

Dictionary, O. (2003). *Terracotta*. Oxford: Oxford University.

Doğan, E. H. (2020). *Ahmed Avni Konuk'un Fûsû'l-Hikem Şerhi'ne Göre Zuhur ve Yaratılış Bağlamında Ferdiyet Kavramı*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Doğan, O. (2006). *Bozkır Kavimlerinin Kültür ve Mitolojilerinde At*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Dönmez, P. (2001). *Türk Mitolojisi Üzerine Türkiye'de Yapılan Yayınların Bibliyografyası ve Bu Yayınların Analizi*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Durmuş, F. (2018). *Perslerde İnanç Kültürü ve Mitolojik Unsurlar*. Kars: Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Easy, S. (2010). *İran ve Türk Mitolojisinde Ay ve Güneş İle İlgili Tasavvurlar*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Efil, Ş. (1998). *Din-Bilim İlişkisi Bağlamında Evrenin Yaratılışı*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Eliade, M. (2021). *Mitlerin Özellikleri*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.

Elmalı, A. O. (1991). *Hititler'de Mitoloji*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Elpe, E. (2003). *Türk Mitoloji ve Sanatında Ağaç*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Engin, S. (2006). *Yaratılışla İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Erarslan, Ş. (2001). *Ovidius Dönüşümleri'indeki Mitolojik Anlatımların Derlenmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Erden, C. (2016). *Dünya Mitlerinde Yılan*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ergün, M. (2006). *Âhusî'nin Rûhu'l-Meâni Tefsirlerinde Âdem ve Yaratılış Kıssası Çerçevesinde İsrâiliyyât*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Erhat, A. (1996). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Erlor, A. (2021). *Te'vilâtü'l-Kur'ân'da Yaratılış Ekseninde Ahlâk Anlayışı*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ertürk, Y. P. (2011). *Sirius Kültürü ve Türk Mitolojisi İlişkisi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Erzincan, E. (2017). *Oğuznamelerde ve Kuzey Avrupa Mitik Anlatılarda İt-Barak Halkı*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Evkuran, M. (1997). *Müslüman Kültürdeki Mitolojik Unsurlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Furkan, M. (2019). *Kur'an'da İnsanın Yaratılışının Çağdaş Tefsirler ve Modern Bilimler Açısından Karşılaştırılması*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Galata, M. (2015). *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Mitolojik Unsurlar*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Gökdere, H. (2010). *Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'te Yaratılış*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Göner, G. (2021). *Teogoni, Kozmogoni, Antropogoni ve Eskatoloji Açısından Türk Mitolojisi ve İslam Dini Arasındaki Benzerlikler*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Granger, E. (1983). *Mitoloji*. İstanbul: çev. Nurullah Ataç Cem Yayınevi .

Gül, A. (2008). *Kıssasü'l-Enbiyâlarda Yaratılış*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Gültepe, N. (2012). *Türk Mitolojisi (Yeni Araştırmalar Işığında)*. İstanbul: Resse Kitabevi Sahaf.

Gündoğdu, S. K. (2019). *Karaçay-Malkar Nart Destanlarında Mitolojik Kahramanların ve Varlıkların İncelenmesi*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Güzel, B. (2017). *Antik Yunan Mitolojisinde Theseus*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Hamilton, E. (1990). *Mitologya*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Hamzaoglu, F. (2010). *Epik ve Mitolojik Destanlarda Geçiş Dönemleri Âdet ve İnanmalar*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

İlhan, F. (2014). *Efsane ve Mitlerin İşlevleri ve Modern Toplumdaki Yansımaları: Sarıkız Efsanesi Örneği*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

İnanlar, M. (2002). *Din-Mitos İlişkisi "Dinin Kökenine Dair Bir İnceleme"*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek, Lisans Tezi.

İnanlar, M. Z. (2015). *Din-Mitos İlişkisi: Hristiyanlık Örneği*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Kaniyaş, A. N. (2018). *Platon'un Phaidros'unda Retorik ve Mit Yoluyla Ruha Rehberlik Pratiği*. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Karakaya, H. (2014). *Danışmend Gazi ve Müseyyeb Gazi Destanları'nda Mitoloji ve Gerçeklik*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Karataş, G. (2008). *Klâsik Türk Şiirinde Tarihi, Efsanevi ve Mitolojik Unsurlar*. Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Karatosun, M. O. (2013). *Geleneksel Çin Mitleri Üzerine Bir Araştırma*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kaya, H. E. (2021). *Doğu ve Batı Mitolojisinde Toplumsal Cinsiyet Olgusu*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kaya, N. (2013). *Abdülhak Hamid Tarhan'ın Eserlerinde Mitolojik Unsurlar*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kayabaşı, O. A. (2016). *Türk Mitolojisinde Eskatoloji Mitleri*. *Uluslararası Kıbrız Üniversitesi Folklor/ Edebiyat Dergisi* , 167-180.

Kayapınar, C. (2009). *Türk Mitolojisi Üzerine Yapılan Kitap Çalışmalarının Halkbilimi Açısından Değerlendirilmesi*(1928-2008). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kemaloğlu, A. F. (2016). *Kaygusuz Abdal (Alâeddin Gaybî) Menâkıbnâmesi ve Velâyet-Nâme- Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî'de Mitoloji*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Khousnoulline, R. (2003). *Tatar Mitolojisi Hakkında Yapılmış Çalışmaların Değerlendirmeli Bibliyografyası*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kılıç, R. (2020). *Mitos İle Logos Aksında Yaratılış Kısasının Fenomenolojik Analiz ve Sentezi*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kılıçarslan, A. G. (2010). *Halikarnas Balıkcısı'nın Hikâyesi ve Romanlarında Mitolojik Unsurlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kireççi, E. B. (2021). *Felsefe-Mitos İlişkisinde Platoncu İzler: Hegel ve Derrida'nın Platon Yorumu*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Kızıl, H. (2010). *Diyarbakır ve Çevresindeki Dini Anlayışta Mitolojik Unsurların Etkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Kızmaz, M. (2016). *XVI. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Sayılar Mitolojisi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kolot, B. (2017). *Geçiş Dönemi Âdetlerinde Mitolojik Unsurlar/ Demirci (Trabzon-Akçaabat) Köyü Örneği*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Konuk, T. (2008). *Antik Yunan ve Roma'da Din, Mitos ve Çocuk Görünümlü Tanrılar*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Koyuncu, A. (2011). Levi Stratuss Yapısalcılığı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , Sayı 26, 253-262.

Koyuncu, S. (1992). *Kur'an'da İnsanın Yaratılışı*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Köse, S. (2012). *Tanzimat'tan Günümüze Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Mitolojik Unsurlar*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Köse, Y. (2021). *Mitos ve Logos Bağlamında Platon'un Anamnesis Kuramı*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kösemek, M. (2014). *Uygulamalı Halkbilimi Yaklaşımlarına Göre Medya ve Mitoloji İlişkisi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kramer, S. N. (2001). *Sümer Mitolojisi*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Kurt, E. (2008). *Tabiatın Varoluşunda Yaratılış İlkesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Kutlu, İ. (2013). *Rasyonalite ve Ritüeller*. Bursa : Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Küçük, S. (2016). *Modern Türk Tiyatrosunda Mitoloji*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Küçükçoşkun, Y. (2016). *Türk Romanında Mitik Görünüm (1980-2005)*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Mansuroğlu, A. (2018). *Taner Ceylan'ın Altın Çağ Serisi Bağlamında Günümüz Resminde Mitolojik İmge Kullanımı*. Hatay: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Martin, Ö. S. (2010). *Mitolojik Tasvirlerde Tekstil ve Giyim Kuşam*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Merdin, S. (2019). *Geleneksel İslam İnancında Mitolojik Unsurların Kritiği: Cinlerle İlgili İnanışlar Bağlamında Birİnceleme*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Mert, R. (2017). *Tarihsel, Mitolojik ve Dini Bağlamda Kutsal Bir Mekan Olarak Kudüs*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Mokhtarzadeh, S. (2016). *Molla Sadra Düşüncesinde Yaratılış ve Diriliş*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Necatigil, B. (1978). *100 Soruda Mitologya*. 3. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Okan, C. (2019). *Mitoslar ve Tasvirler Işığında Antik Ege Coğrafyasında Dışı Tanrısal Figürler: Kök, Karışım ve Değişim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Okumuş, M. (2020). *İonia Bölgesi Kurucu (Oikistes/Ktistes) Mitosları*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Oruçhan, O. (1994). *Hadis Külliyyatında Yaratılış ve Başlangıç*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ospanaliyeva, B. (2004). *Kazakistan'da Yapılan Mitoloji Çalışmalarının Analitik Bibliyografyası*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ömer Demir, Mustafa Acar. (2005). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Ankara: Adres Yayınları .

Önen, S. (2018). *41/Fussilet 9-12. Ayetlerin Yorumları Çerçevesinde Evrenin Yaratılışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Örnek, S. V. (1995). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat ve Efsane*. İstanbul : Gerçek Yayınevi.

Özbek, Ö. E. (2019). *Mitolojik Kökenleriyle Türklerde Şamanizm ve Kadın*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Özcan, İ. (2002). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Sanat ve Mitoloji*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Özdemir, İ. (2006). *Kur'an-ı Kerim'de Göklerin ve Yerin Yaratılışı ve "Altı Gün" Problemi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Özen, İ. (2010). *Kur'an-ı Kerim Ve Modern Tıbbı Göre Kadının Yaratılışı*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Özkan, A. R. (Bahar 2002). Din- Mitoloji İlişkisi. *Ekev Akademi Dergisi* , 9-20.

Öztürk, G. (2016). *Nefi Divanı'ndaki Mitolojik ve Efsanevi Şahıslar*. Gaziantep: GAZiantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Özünel, E. Ö. (2010). *Türk Anlatı Geleneğinde Kahraman, Mitoloji ve İktidar İlişkisi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Parladır, H. S. (2002). *Eski Ahit'teki Mitolojik Ögelerin Yapısal Çözümlemesi*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Parlardedir, Ö. (2018). *Yunan, Roma ve Türk Mitolojisinde Tanrılar (Benzerlik ve Farklılıklar)*. Mersin: Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Sağdıç, H. İ. (2020). *Anadolu'da Bulunan Mitolojik Konulu Attika Tipi Lahitler*. Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Salmazzem, M. (2007). *Târik Sûresi Tefsiri (İnsanın Yaratılışının Delâleti Bağlamında)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Sarı, M. (2011). *Kur'an Işığında İnsanın Yaratılış Gayesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Sarsmaz, M. (2021). *'Yaratılış'ın Anlamı ve 'Yaratılış ve Evrim Kuramları'nın Uzlaşması Sorunu*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Selçuk, M. (1994). *Sanat Tarihi Metodu*. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

Sinop, A. Ç. (1993). *Tanzimattan Cumhuriyete Türk Aydınlarının Mitolojiye Bakış Tarzı*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Sönmez, M. (2015). *Mitolojinin Türk Halk Oyunlarına Yansıması*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Oyunları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Sönmez, T. (2018). *İslam Düşüncesi ve Modern Bilim Işığında İlk İnsanın Yaratılışı ve İnsanlığın Gelişimi*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Şafak, E. (2019). *İslam Öncesi Dönemde Doğu Avrupa Türklerinde Mitoloji*. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Şahan, D. (2011). *Sümer Mitolojisinin Yunan Mitolojisine Ve Felsefesine Etkileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Şahin, Ç. (2011). *Nazar-Nazarlıkla İlgili İnanışlar, Uygulamalar ve Bunların Dini-Mitolojik Kökenleri(Gaziantep Yöresi)*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Şerbetçi, M. (2019). *Kur'an-ı Kerim'de İnsanın Yaratılışı ve Sorumluluğu*. Bartın: Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Şimşek, Ö. (2018). *Klasik Kelam Problemi Olarak Eskatolojik Kurtarıcı İnancı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Şirvan, B. (2014). *Hellen Mitolojisinde Hades Kültü*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Tatlıcan, N. (2013). *Edigey Merkezli Epik Anlatılarda (Başkurt-Kazak-Tatar) Mitoloji ve Tarihsellik*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

TDK Sözlük. (2022, Haziran 21). Haziran 21.06.2022, 2022 tarihinde Türk Dil Kurumu Sözlüğü: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı

Tekin, F. (2017). *Kazan Tatar Türklerinin Mitolojisi*. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Tekin, F. (2019). *Kazan Tatarlarının Halk Anlatımlarında Mitolojik Unsurlar*. Adıyaman: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Timuçin, A. (2004). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul : Bulut Yayınları .

Tıncır, O. (2017). *Attilâ İlhan'ın Şiirlerinde Mitik Unsurlar*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Tortuk, B. B. (2006). *İbn Rüşt Felsefesinde Yaratılış Meselesi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Tökel, D. A. (1998). *Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsanevi Şahıslar*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Tökel, D. A. (2001). Sanat ve Edebiyatın Kaynağı Olarak Mitler. *Bilig Dergisi* , 59-79.

Tufan, M. A. (2019). *Cassirer Sembolizminde İnsan Mit ve Anlam Sorunu*. İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi.

Turgut, E. (2019). *İbrahimi Dinlerde Yaratılış Fenomeninin Mitolojik Kökenleri*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Tükenmez, M. B. (2019). *İskandinav Mitolojisi Etkisindeki Dini Sembollerin Tekstil Yüzeylerine Uygulanışı ve Günümüz Dijital Baskı İle*

Karşılaştırılması. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Tümer, G. (1994). *"Din", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* . Ankara: TDV Yayınları.

Uğurcan, F. Z. (2016). *Altay Destanları Üzerine Bir İnceleme -Yaratılış, Yaşam, Öte Dünya-*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Umut, T. N. (2018). Antik Yunan'da Tekhnê İle Ahlâki Alan Arasındaki İlişki Üzerine. *Beytül Hikme Felsefe Dergisi* , 191-213.

Uzun, G. (1998). *Cengiz Aytmatov'un Türkçeye Çevrilmiş Eserlerinde Mitolojik Unsurlar*. Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ürkmez, E. (2020). *Tarihten Mitosa Türkiye Kültür Tarihinde Mitolojik Ali Tasavvurları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Ürkmez, E. (2015). *Türk-İslam Mitolojisi Bağlamında Mi'râç Motifi ve Türkiye Kültür Tarihine Yansımaları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yakaryılmaz, N. (2009). *Türk Mitolojisinin Resmi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yaşar, H. (2019). *Platon'da Logos-Mitos Diyalektiği*. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yetim, A. (2007). *Türk ve Kızılderili Mitolojilerinde İnsan-Doğa İlişkisi*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yikitler, Ö. (2022). *Mezopotamya Mitolojisinde Tufan Olayı ve Semavi Dinlerdeki Karşılığı*. Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yıldırım, D. A. (2001). *Kur'an'a Göre İnsanın Yaratılışı*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Yıldız, Ç. (2017). *Kazan Tatar Türklerinin Mitolojisi*. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Yıldız, G. (2014). *Ziya Gökalp'ın Eserlerinde Mitolojik Unsurlar*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yılmaz, A. Y. (2019). *Tabâtabâi'nin El-Mizân Tefsirinde Hz. Âdem - Yaratılışı Ve Hayatı*". İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yüksel, A. (2013). *Kelami Açından Alemin Yaratılışı* . Konya : Necmeddin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yüksel, E. (2016). *Alevî-Bektaşî Kültüründe Yaratılış Anlatıları ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Zengin, A. (2012). *Şehname'de Görülen Kahramanların Klasik Türk Edebiyatına Yansıması*. İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

DİZİN

(Fen)-Edebiyat, 108
metafor, 12
41/Fussilet 9-12., 32
Abdullah Ziya Kozanoğlu, 84
Abdülhak Hamid Tarhan, 95
Âdem, 23
Afrika, 6
agnosis, 64
Ahlâk, 30
Ahmet Hamdi Tanpınar, 97
Ahura, 79, 80
Ahura Mazda, 74, 80
Aiolos, 91
Ak Ana, 91
Ak Ane, 74
Akçaabat, 100
Akdeniz, 52
Alâeddin Gaybî, 98
Albastı- Al Karısı, 74
alegori, 12
Alevî, 79, 103
Alevi Bektaşî, 95
Ali, 80
Allah, 77
Alp Er Tonga, 91
Altın Çağ, 57
Âlusî, 23
Amaterasu, 74
Amazon, 42
Ame-no-uzume, 74
Amphitrite, 91
Anabilim, iv
Anabilim Dalı, iv
Anadolu, 45, 75, 103
Anahita, 80
Analitik Bibliyografya, 88
Analiz, 31
Anamnesis, 66
anasoylu, 56
Antik, 44
Antik İran, 80
Antikçağ, 69
Antiocheia, 52
Antropoloji, 69
Aphrodite, 74
Apis, 91
Apollon, 72

Appu, 53
Ara Pacis Augustae, 48, 49
Arapça, 13
Ardvi Sura Anahita, 79
Ares, 50, 72
Argonotlar, 75
Arkeoloji, iv
Arkhillieus, 75
Artemis, 74
Aryalar, 79
Asklepios, 72, 81
Assos, 54
Astarte, 44
Asur, 80
Asur-Babil, 80
Aşera, 44
Âşık, 94
Ataerkil, 101
Athena Tapınağı, 55
atlı-göçebe kültürden, iv
Atrahasis, 47
Attika, 42
Attilâ İlhan, 99
Augustae, 48
Augustus, 49
Avustralya, 6
Ay, 77
Ayhan, 91
Ayıg Toyon, 91
Ayızıt, 91
Azer/Ater/Atar, 79
Babadağ, 28
Bachofen, 56
Balak Gazi, 84
Barak Türkmenleri, 80
Başkurt-Kazak-Tatar, 94
Batı, 45, 70, 103
Batı Anadolu, 45, 103
Bay Ülgen, 91
bazı, iv
Bektaşî, 79, 103
Bellerophon, 75
Benzaiten, 74
bereket, iv
Besmele, 77
Bibliyografya, 88
bir, iv

Bügü Tekin, 91
Campus Martius, 49
Capitol Tepesi, 49
Cehennem, 76
cem, 79
cenaze, iv
Cengiz Aytmatov, 87
Cennet, 76
Cin, 40
coğrafya, 79
Çağdaş, vi
çift, iv
Çin, 24, 51
Danışmend Gazi, 96
Darwin, 36
Dede Korkut, 80
Delâlet, 24
Delî Kurt, 84
Demeter, 50, 74
Demiurg, 4
Derrida, 65
devam, iv
din, iv, 46
Din Sosyolojisi, 16
dinsel, 48
Dionysos, 72, 76
Dionysos, 50
Dirâyet, 33
Diyalekt, 62
Diyarbakır, 36, 105
Doğa, 1
Doğu, 70
Doğu Avrupa, 79, 80
Doğumda, iv
Doktrin, 37
Dor, 43
Dravid, 82
düğün, iv
dünya, 2, 6
düşünce,, iv
Edebiyat, iv
Edigey, 94
Ege, 44
eğitim, 3
Ehrimen, 74
Ejderha, 67
ekonomik, 75
Eksen, 30
Eleusis, 76

Enuma Eliş, 40
Epik, 90
epos, 10
Ereşkigal, 44
Erlik, 77
Erlik Han, 91
Eros, 76
Eskatoji, 36
eskatoloji, 67
Eskatoloji, 6
Eskatolojik, 6
Eski Ahit, 14
Etana, 75
etimolojik, 13
etiolojik, 5
Etnoloji, 69
evlen, iv
evlilik, iv
Evliya Çelebi, 80
Evrin, 30
Fahreddîn er-Râzî, 33
Fahruddin er-Razi, 20
Fars, 70
Felsefe, iv
Feminist, 70
Fen ve Edebiyat, iv
Fenomenolojik, 31
fenomonolojik, 35
Fonksiyalist, 70
Frigyalı, 72
Gallia, 49
Gazi, 80
Gaziantep, 93
geçtiklerinde, iv
Gılgamış, 75
Gnostisizm, 38
Gökhan, 91
Göktürkler, 75
gösterme, iv
Grek, 10
Gurparanzah, 75
Güneş, 77
Güney, 77
Günhan, 91
Güruh-ı Naci, 79
Habil ve Kabil, 79
Hac, 77
Hacı Bektâş-ı Veli, 98
Hades, 72, 76

Hadîd, 33
Hadis, 25
haleka, 33
halekna, 34
Halikarnas Balıkçısı, 91, 104
Halkbilimi, 91
Hatti, 53
Havva, 79
Hayali Bey, 89
Hedammu, 75
Heft Peyker, 97, 104
Hegel, 65
Hekate, 45
Hellenistik, 45, 103
Hephaistos, 50, 72
Hera, 50, 74
Herakles, 75
Hermes, 50, 72
Hesiodos, 5
Hestia, 50, 74
Hristiyanlık, 34
Hindistan, 70
Hint, 51
hippocampus, 52
Hitit, 53
Hititler, 53
Hûd, 33
Hunlar, 75
Hurri, 53
Hz. Âdem, 76
Hz. Ali, 80
Hz. Eyüp, 76
Hz. Lut, 76
Hz. Muhammed, 77
Hz. Musa, 76
Hz. Nuh, 76
Ionia, 43
İason, 75
İbn Abbas, 34
İbn Âşur, 33
İbn Rüşd, 23
İbrahimi, 29
için, iv
İkonografi, 61
İlahiyat, iv
İlluyanka, 75
imge, 12
İnanna, 44
İsis, 44

İskitler, 75
İslam, 16
İspanya, 49
kabartma, 48
kadim, 35
Kağan, 78
kalkan, 50
kalos, 63
kaos, 1
Kara Han, 91
Karaçay-Malkar Nart, 99
karekod, 108
karşı, 46
Kaşyapa-Uranos, 74
Kaygusuz Abdal, 98
Kazdağı, 28
kefare, 35
Kelam, 30
Kelâmî, 26
Kemalettin Şükrü, 84
Khimation, 50
Khiton, 50
Kıyasü'l-Enbiyâ, 85, 104
Kızagan, 91
Kitab-ı Mukaddes, 26
Klasik, 89, 107
Kocaeli, 96
Kolonizasyon, 43
koruma, iv
kozmik, 6
kozmogonik, 2
kozmos, 1
kötü, iv
kronolojik, 12
Ksenophon, 65
Kudüs, 35, 42
Kumarbi, 53
Kur'an, 33
Kur'an-ı Kerim, 77
Kuram, 66
Kur'an-ı Kerim, 26
kurgan, 9
Kuzey, 77
Kübey Hatun, 91
Kültür, 69
kültürden, iv
Lehçe, vi
Leukophyrne, 46
logos, 3

loğusa, iv
Lugalbanda, 75
Lut, 75
Magnesia, 46
Manâkıb-ı Hünkâr, 98
Maori, 51
Marduk, 75
Matar, 45
mazmun, 12
Medusa, 50
Medya, 95, 108
Mehdi/Mesih, 80
memorat, 41
Memorat, 105
Menâkıbnâmesi, 98
Mergen, 91
Mezopotamya, 46, 75
Mısır, 51
Mi'râç, 107
miğfer, 50
millet, 1
Mimari, 61, 101
Mirac, 22
Mircea Eliade, 1
mitolojik, 48
Mitolojik, iv
mitos, 1
Mitra, 80
Modern, 27
mudga, 32
Mukâtil, 33
Müseyyeb Gazi, 96
Müslüman, 21
namaz, 77
Nammu, 44
Nazar, 93
Nazarlık, 93
Nef'i, 89
Nef'i, 97
nekropol, 54
Nev-Yunanilik, 86
Nihal ATSIZ, 84
Ninhursag, 44
Ninurta, 75
Nippur, 51
Nutfe, 39
nübüvvet, 34
Odysseus, 75
Oğuz Özdeş, 84

Oğuzname, 80
Oidipus, 75
Okeanos, 52
Orphee, 83
Orta Asya, 60
Ortadoğu, 37
Ötügen, 91
Ötüken, 31
Pan, 74
pantheon, 44
Pavlus, 38
Pegasos, 91
Pelasg, 82
Pers, 79
Perseus, 50, 75
Persler, 79
Peygamber, 75
philosophos, 63
Pinhan, 83
Piri Reis, 80
Platon, 66
Poseidon, 50, 71
Postmodern, 57
Prof. Dr. Fuzuli Bayat, 4
Prometheus, 75
Proto, 60
Proto-Türkler, 60
Quirinal Tepesi, 49
rakia, 39
Ramazan, 77
Rapitven, 79
Rheia, 72, 74
ritüel, 1
Roma, 48, 76
Rönesans, 57
ruh, iv
Rûhu'l-Meâni, 23
Rüzgar, 77
sakrament, 35
Samiler, 77
Sanat Tarihi, iv
sanatsal, 76
Sarıkız, 28
Sel, 77
semavi, 46
Semavi, 78
Sentagma, 2
Sevgili Arsız Ölümü, 83
Sezai Karakoç, 104

Silenos, 74
simge, 12
Simon De Beauvoir, 56
Sirius, 92
Siriusyen, 92
siyasi, 79
sophos, 63
sosyal, 75
sosyal bilimler, 1
Sosyoloji, iv
Süleymân, 34
Sümer, 66
Şamanizm, 32, 61, 103, 110
Şeyhülislam Yahya, 89
Şit Peygamber, 79
Taberî, 33
Tahlil, 24
Tahriç, 24
takvim, 2
Taner Ceylan, 57
Tanrı, 4, 52
Tanrı Kral, 75
Tanrıça, 52
Tantalos, 76
tapınak, 45, 103
Târik Sûresi, 24
tarım, iv
Tarihi, iv
Tatar, 88
Tefsir, 16
tekhne, 63
Telepinu, 75
Telipinu, 53
Tengri, 77
teogoni, 5
Teori, 31
Tepegöz, 91
Terakota, 54
terrakotta, 54
teslis, 35
Teşter/Tir/Tistrya, 79
Tethys, 52
Tevhid, 34
Te'vilâtü'l, 30
Tevrat, 77
tez, iv
Tez, i, iii, iv, 16, 76
Themiskyra, 42
Theseus, 75
Tiber Nehri, 49
Tityos, 76
Toplumsal, 70, 102
torso, 52
Totem, 6
totemizm, 6
Trabzon-, 100
Tragedya, 68
Tragedya, 68
Triptolemos, 76
Troya Masalı, 83
tufan, 46
Türeyiş, 87
Türk, vi, 6
Türk Halk Hikâyeleri, 86
Türk Kızılayı, 96
Türkiyat, 61
Türkler, iv
Tykhe, 54
uçursuzluğu, iv
Ullikummi, 53, 75
Umay, 74, 77
Utkuucu, 91
uygulama, iv
Uygur, 77
Uygurlar, 75
Uzakdoğu, 70
Ülgen, 77
Ürüng, 91
Vacibü'l-vücut, 29
vaftiz, 35
Vahy, 34
Vatan Borcu, 84
Vayu/Bad, 79
Vedik, 73
Velâyet-Nâme-, 98
Veraset, 75
Yahudi, 75
Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 88
yapmas, iv
yaratılış, 1
Yaratılış, 87
Yayık Han, 91
yeni, iv
Yeni Ahit, 14
Yeni Zelanda, 51
Yıldırım, 77
Yıldız, 77
Yıldız Han, 91

yok, iv
yönelik, iv
Yunan, 3, 75
Yunanca, 69
Yunus Emre, 101
Yunus Emre Divanı, 101
yüzyıl, 57

Zalpa, 75
Zati, 89
Zemahşeri, 32
Zeus, 71
Ziusundra, 47
Zuhuri Danışman, 84

